

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ
VE ABHAZYA**

Yüksek Lisans Tezi

HİKMET CELAL AKYÜZ

İSTANBUL, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ
VE ABHAZYA

Yüksek Lisans Tezi

HİKMET CELAL AKYÜZ

Tez Danışmanı: PROF.DR. ALAEDDİN YALÇINKAYA

İSTANBUL, 2017

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı:
Öğrencinin Adı Soyadı:
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu
_____ Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Ünvan, Ad ve SOYADI
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu
onaylarım.

Ünvan, Adı ve SOYADI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi
olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

_____ Jüri Üyeleri

_____ İmzalar

Tez Danışmanı

Üye

Üye

ÖZET

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ VE ABHAZYA

Hikmet Celal Akyüz

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya

Aralık 2017, 83 Sayfa.

Kafkasya coğrafyası tarihin her diliminde çetin hakimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. SSCB'nin dağılması ile birlikte Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden üç ülkeden biri olan Gürcistan ile Türkiye'nin ilişkilerinin incelenmesi, tezin ana temasını oluşturmaktadır. Çalışmadaki veriler literatür taraması ve ikincil kaynaklara ulaşılarak elde edilmiştir.

Çalışmanın ilk kısmında, toplum olarak pek aşına olmadığımız Gürcistan'ın ülke profili hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bir bölgedeki problemin arka planına hakim olmadan sorunsal incelemenin yeterince doğru olmayacağı düşüncesi ile Gürcistan'da tarihsel süreçte yaşanan olaylarda kısmen derine inilmiştir. Akabinde bağımsızlığının ilanından itibaren Gürcistan'da hiç bitmeyen etnik sıkıntılar üzerinde durulmuştur. Bu noktada Abhazya hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.

İkinci kısımda, Türkiye ile Gürcistan'ın jeopolitik ve jeostratejik konumları itibariyle ortaklıklarının haklı sebeplerinden bahsedilmiştir. Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve askeri boyutları incelenmiştir. Siyasi ilişkiler, devlet başkanları dönemi itibariyle kronolojik olarak işlenmiştir. Ekonomik ilişkilerde, iki ülke için oldukça önem arz eden işbirliği projelerine yer verilmiştir.

Son kısımda ise, elde edilen bulgular ışığında Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin ekonomik ve siyasi zorunluluklardan dolayı iyi seviyede tutulmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye Kafkasya üzerinden Orta Asya'daki Türk devletlerine ulaşmak istemektedir. Enerji konusunda Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan bağımlılığını azaltmak için Gürcistan, çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Gürcistan için de Türkiye, Batı'ya açılan bir kapı pozisyonundadır. Bu kapsamda iki ülke, birbirleri için stratejik açıdan vazgeçilmez durumda olduklarından işbirliği ve ilişkiler artarak devam etmek durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Türkiye, Abhazya, Enerji, Güney Kafkasya.

ABSTRACT

TURKEY-GEORGIA RELATIONS AND ABKHAZIA

Hikmet Celal Akyüz

Global Politics and International Relations
Master Program

Thesis Supervisor: Prof. Alaeddin Yalçınkaya

December 2017, 83 Pages.

The geography of the Caucasus has been the scene of struggle for domination in every part of history. Examining the relations between Turkey and Georgia, one of the three countries that declared their independence in the South Caucasus with the disintegration of the USSR, constitutes the main theme of the thesis. The data in the study were obtained by accessing secondary sources and literature review.

In the first part of this study, general information about Georgia's country profile where we are not very familiar in our society have been given. With the thought of the fact that the problematic examination would not be accurate enough without the background of the problem in a region, was partly deepened in the historical events in Georgia. Then, never-ending ethnic problems in Georgia have been emphasized since the declaration of independence. At this point, detailed information about Abkhazia have been given.

In the second part of this study, the geopolitical and geostrategic positions of Turkey and Georgia have been mentioned their justification for partnership. The political, economic, socio-cultural and military dimensions of Turkey-Georgia relations have been examined. Political relations are chronologically processed in the period of the presidents. Cooperation projects that are very important for both countries are included in economic relations.

In the last part of this study, with the light of the findings obtained it has been reached that the relations between Turkey and Georgia have been tried to be kept a good level due to economic and political necessities. Turkey wants to reach the Turkish states in Central Asia via Caucasus. Georgia is in a very important position to reduce dependence of Turkey on Russia and Iran on energy. For Georgia, Turkey is also a gateway to the West. In this context, as the two countries are strategically indispensable for each other, cooperation and relations must continue increasingly.

Keywords: Georgia, Turkey, Abkhazia, Energy, South Caucasus.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	vii
ŞEKİLLER	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ, TARİHİ VE ETNİK PROBLEMLER	3
2.1. GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ	3
2.1.1. Gürcistan'ın Coğrafi Konumu	3
2.1.2. Gürcistan'da Demografik, İdari ve Sosyal Yapı	4
2.1.3. Gürcistan'ın Ekonomik Yapı	7
2.2. GÜRCİSTAN TARİHİ	9
2.2.1. Erken Tarih	9
2.2.2. Osmanlı Egemenliğindeki Gürcistan Tarihi	12
2.2.3. Rusya/SSCB Egemenliğindeki Gürcistan Tarihi	15
2.3. GÜRCİSTAN'DAKİ ETNİK PROBLEMLER	23
2.3.1. Abhazya	23
2.3.1.1. Sorunun kökeni	24
2.3.1.2. Abhazya ve Gürcistan açısından ihtilafa bakış	31
2.3.1.3. Türkiye'nin ihtilafa bakışı	34
2.3.1.3.1. <i>Türk gemilerine Gürcistan tarafından el koyulması</i>	35
2.3.2. Güney Osetya	38
2.3.3. Acara	40
2.3.4. Cevahati Bölgesi	43
2.3.5. Pankisi Vadisi	45
3. TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİNİN FARKLI BOYUTLARI	47
3.1. GÜRCİSTAN'IN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ	47
3.2. TÜRKİYE'NİN GÜRCİSTAN İÇİN ÖNEMİ	49
3.3. BAĞIMSIZLIK SONRASI SİYASİ İLİŞKİLER	50
3.3.1. Zviad Gamsakhurdia Dönemi	50
3.3.2. Eduard Shevardnadze Dönemi	51
3.3.3. Mikhael Saakashvili Dönemi	54

3.3.4. Giorgi Margvelashvili Dönemi.....	57
3.4. EKONOMİK AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ	58
3.4.1. Ekonomik İşbirliği Projeleri	60
3.4.1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi	60
3.4.1.2. Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı projesi.....	63
3.4.1.3. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi	65
3.4.1.4. Deriner barajı.....	67
3.4.1.5. NABUCCO, TAP ve TANAP projeleri.....	68
3.4.1.6. TRACECA.....	71
3.5. SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ ..	72
3.6. ASKERİ AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ	74
4. SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	84

TABLÖLAR

Tablo 2.1 Gürcistan’da Demografik Dağılım 1989-2014.....	5
Tablo 2.2 Abhazya’da Demografik Değişim 1897-1989.....	24

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 Gürcistan'da Nüfus Değişimi 1991-2017.....	5
Şekil 2.2 Gürcistan'da Etnik Dağılım.....	6
Şekil 2.3 Kraliçe Tamar Dönemi (1184-1212) Gürcistan Toprakları.....	11
Şekil 2.4 16-17. yy. Gürcistan.....	14
Şekil 2.5 Abhazya Cumhuriyeti 2010.....	34
Şekil 2.6 Karadeniz'in Önemli Limanları.....	37
Şekil 3.1 Ükelere Göre Gürcistan'ın Ticaret Hacmi Ocak-Ağustos 2017.....	59
Şekil 3.2 Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı.....	62
Şekil 3.3 Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı.....	64
Şekil 3.4 Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı.....	67
Şekil 3.5 NABUCCO, TANAP ve TAP Hatları.....	70

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIS	:	Automatic Identification System (Otomatik Tanıma Sistemi)
AİTTE	:	Atatürk İkleleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMDHS	:	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BTC	:	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	:	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
BTK	:	Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı
CIA	:	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
DEİK	:	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
ETKB	:	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
GDD	:	Gürcistan Dostluk Derneği
GİB	:	Gelir İdaresi Başkanlığı
ICG	:	International Crisis Group (Uluslararası Kriz Grubu)
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IMO	:	International Maritime Organization (Uluslararası Deniz Örgütü)
IRI	:	International Republican Institute (Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsü)
MESDG	:	Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia (Gürcistan Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanlığı)
MÖ	:	Milattan Önce
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
PKK	:	Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi Terör Örgütü)
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü

SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	:	Technical Aid to Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu için Teknik Yardım)
TAE	:	Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TANAP	:	Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TAP	:	Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDB	:	Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı
TCEB	:	Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı
TCTB	:	Türkiye Cumhuriyeti Tiflis Büyükelçiliği
THY	:	Türk Hava Yolları
TİKA	:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TPAO	:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA	:	Transport Corridor of Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya- Asya Ulaştırma Koridoru)
TRT	:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSSFC	:	Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UDHS	:	Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi
UNPO	:	Unpresented Nations and Peoples Organization (Temsil Edilmemiş Milletler ve Halklar Örgütü)

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde iki kutuplu dzen sona ermiş ve beraberinde kurulan cumhuriyetler “yeni dnya” dzenine ayak uydurmaya çalışmak durumunda kalmıştır. Yıllarca Türkiye'nin sınırında bir tehdit unsuru olan SSCB dağılmış, selefi Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında tampon görevi gören Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'ı, Türkiye aynı yılın sonunda tanımıştır. Ancak kurucu devlet başkanı olan Gamsakhurdia'nın aşırı milliyetçi tavırları nedeniyle kısa bir süre Gürcistan'a temkinli yaklaşılmıştır. Dış politikasını batı doğrultusunda belirleyen Shevardnadze'nin 1992 yılında iktidara gelmesi ile Türkiye-Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkiler başlamıştır.

Türkiye-Gürcistan Orta Asya ile Avrupa arasındaki enerji nakil hatlarının geçiş güzergahında bulunmaktadır. Ticari ve siyasi konularda ortak adımlar atarak hem ekonomik kalkınma hem de bölgede söz sahibi olabilme adına jeostratejik konumlarının getirmiş olduğu avantajı iyi kullanmaları gerekmektedir. “Türkiye-Gürcistan İlişkileri ve Abhazya” konulu çalışmada bu sav desteklenmek istenmiştir. Bu çerçevede bilimsel çalışmalarda sık kullanılan literatür taraması metodu benimsenmiştir. Çalışmada, ilk olarak Gürcistan'ın ülke profilinden bahsedilerek konumu ve sosyo-kültürel durumu hakkında bilgi verilmiş, ardından tarihi süreç detaylandırılmıştır. Etnik problemler incelenirken, Abhazya'daki mevcut durum derinlemesine irdelenmiştir. Ardından Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin siyasi boyutları devlet başkanları dönemi itibariyle tek tek anlatılıp işbirliği projelerinden bahsedilmiştir. Yapılan literatür taraması neticesinde ilgili kitap, makale, dergi, rapor, seminer, bildiri, tez, gazete haberi ve internet kaynaklarından toplanan veriler çalışmada yer bulmuştur.

Sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konum sebebiyle Gürcistan, hem Türkiye için hem de Batılı lkeler için kritik önemi haizdir. Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu Orta Asya'daki Türk devletlerine ulaşabilme konusunda doğu sınırında tek

güvenli geçiş imkanı Gürcistan üzerinden sağlanabilmektedir. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesini işgal altında bulunduran Ermenistan ile Türkiye arasındaki tarihi gerginlik nedeniyle, yeni kurulan ve dünya ekonomisine entegre olmaya çalışan Orta Asya devletlerine kesintisiz irtibat Gürcistan üzerinden yapılabilmektedir. Bu bağlantının kopmaması için iki ülke arasındaki ilişkilerin daima iyi seviyede tutulması gerekmektedir.

Bağımsızlığın ilanından itibaren sürekli iç sorunlar ile uğraşmak durumunda kalan Gürcistan'da etnik problemler en başta gelmektedir. Etnik problemler bölümünde, sıkıntıların yaşandığı bölgeler ve özellikle Abhazya hakkında bilgilere yer verilmiştir. Türkiye'nin bu konudaki tavrı, stratejik ortağı olarak gördüğü Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde olmuştur.

Yeni kurulan bağımsız Gürcistan, iç karışıklıklar ve ekonomik imkansızlıklardan ötürü, bölgede tekrar kontrolü sağlamak amacıyla Rusya'nın baskı unsuru olacağına bilinciyle yönünü Batı'ya çevirmiştir. Geçiş koridorunda olma özelliğinin vermiş olduğu jeostratejik kazanımlarını Batılı devletlere karşı kullanarak ekonomik ve güvenlik sıkıntılarını giderebilmeyi beklemiştir.

Hazar'da bulunan zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarının Avrupa'ya kesintisiz ve güvenli bir şekilde aktarımının sağlanabilmesi için Türkiye ve Gürcistan işbirliği oldukça önemlidir. Rusya'dan izole bir şekilde Batı'ya kanalize olmak isteyen Gürcistan için Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği'ne açılan bir kapı konumundadır. Bu sebeple yakın müttefiklik ilişkileri kurabileceği tek ülke konumunda Türkiye bulunmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu, Deriner barajı gibi ortak işbirliği projeleri ile Türkiye-Gürcistan ilişkileri daha da sağlamlaşmış ve ekonomik açıdan iki devleti de rahatlatmıştır.

2. GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ, TARİHİ VE ETNİK PROBLEMLER

Bu bölümde ilk olarak Gürcistan'ın ülke profili başlığı altında coğrafi, demografik, idari ve sosyal yapı hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Ardından erken dönem, Osmanlı ve Rusya/SSCB hakimiyetindeki Gürcistan tarihine yer verilmiştir. Son olarak Gürcistan'daki etnik problemlerin değerlendirilmesi yapılırken Abhazya sorunu detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

2.1. GÜRCİSTAN ÜLKE PROFİLİ

2.1.1. Gürcistan'ın Coğrafi Konumu

Güney Kafkasya'da ikinci büyük ülke konumundaki Gürcistan, birçok etnik problemi içinde barındırmasına rağmen Orta Asya ve Avrupa arasındaki en kısa deniz bağlantısının ilk ayağı olmasından ötürü oldukça önemli bir yere sahiptir. Gürcistan, Hazar Denizi'ndeki zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batı'ya aktarılabilmesi için kilit ülke konumundadır. Bunun yanı sıra Ermenistan ile yaşanan sıkıntılardan ötürü Orta Asya Türk devletleri ve Azerbaycan'ı Türkiye'ye bağlayan tek güvenilir kara bağlantısı durumunda olmasından ötürü daha da önem kazanmaktadır. Gürcistan, sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konumu itibarıyla hemen hemen her dönemde güçlü devletlerin iştahını kabartmıştır.

41°-44° kuzey enlemleri ile 40°-47° doğu boylamları arasında 69700 km² bir alana kurulmuş olan Gürcistan'ın beşte dördü dağlık arazidir (Ataş 2006, ss.11-12). Gürcistan'ın kuzeyinde Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkez, Kabartay-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan ve Dağıstan Özerk Cumhuriyetleri, güneyinde Türkiye ve Ermenistan, doğusunda Azerbaycan ve batısında Karadeniz bulunmaktadır (Yalçınkaya 2006, s.77).

Ülkenin kuzeyini Rusya sınırı boyunca Büyük Kafkas Dağları, güneyini ise Transkafkasya Dağları çevrelemiştir (Taşkın 2006, ss.14-15). Rusya ile 894 km,

Azerbaycan ile 428 km, Türkiye ile 273 km ve Ermenistan ile 219 km kara sınırı bulunan Gürcistan'ın 310 km de Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır (CIA 2017). Kuzey-güney doğrultusunda 3 coğrafi bölgeden oluşmaktadır (Taşkın 2006, s.14): Kuzeyde Büyük Kafkas dağlarının bulunduğu bölge, Güney kısımda bulunan Küçük Kafkas dağlarının bulunduğu bölge ve bu ikisi arasındaki ova ve yaylaların bulunduğu bölge (GDD [tarih yok]).

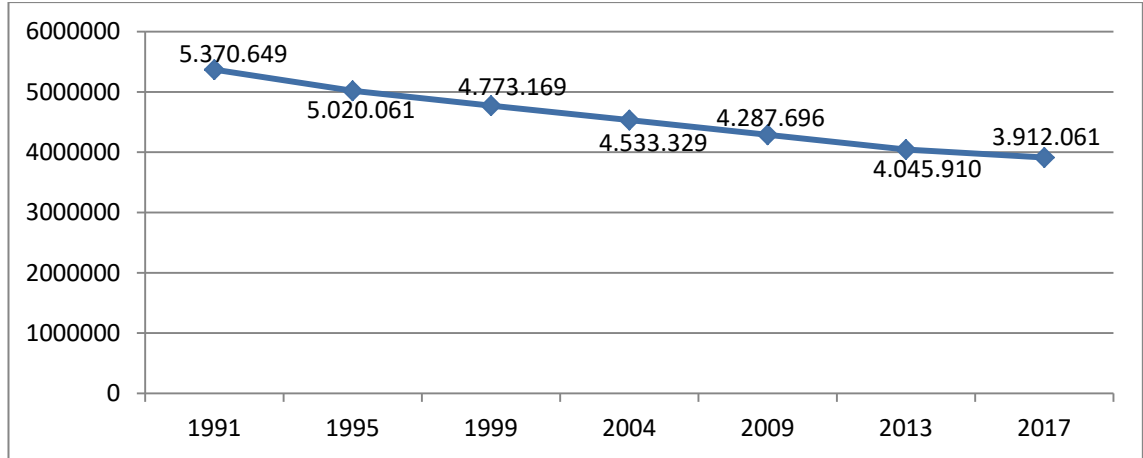
Ülke, akarsu sayısı bakımından zengin sayılabilecek bir durumda olmasına rağmen yükseltiden ötürü akarsu taşımacılığına elverişli değildir. Buna karşın hidroelektrik enerji üretebilme kapasitesi oldukça yüksektir. Orta ve güney bölgelerinde bulunan ovalar ile platolar tarıma elverişli araziler olup bu bölgede hayvancılık, ipekböcekçiliği ve arıcılık yapılmaktadır (Yalçınkaya 2006, s.77). Ülkeyi doğu ve batı olarak ayıran Likhi Sıradağları sayesinde Karadeniz'e bakan batı kısmında ılıman, kısmen tropik iklim görülürken doğusunda karasal iklim hakimdir (Taşkın 2006, ss.14-15).

2.1.2. Gürcistan'da Demografik, İdari ve Sosyal Yapı

Gürcistan'ın nüfusu bağımsızlığın ilanından hemen sonra yaklaşık 5,4 milyon iken Şekil 2.1'de görüldüğü üzere 2017 itibariyle 3,9 milyona kadar gerilemiştir. Bu gerilemenin en büyük sebebi yaşanan ekonomik sıkıntılardan doğan dış göçlerdir. Resmi adı "Gürcistan Cumhuriyeti" olan ülkenin başkenti Tiflis'tir. Yaklaşık 240 bin (2011) nüfusu olan Abhazya ve yaklaşık 340 bin (2014) nüfusu olan Acara olmak üzere iki özerk cumhuriyet ile yaklaşık 55 bin (2015) nüfusu olan Güney Osetya özerk bölgesine sahip olan Gürcistan'da idari açıdan 12 bölge, 8 il ve 63 ilçe bulunmaktadır (Taşkın 2006, s.16).

Ülke nüfusunun üçte biri başkent Tiflis'te yaşamakta olup Kutaisi, Rustavi, Batum, Gori, Poti diğer önemli şehirlerdir (Alsirt 2009, s.5).

Şekil 2.1: Gürcistan'da nüfus değişimi 1991-2017

Kaynak: Worldometers, 2017.

2010'dan beri Tiflis'te belediye başkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte olup ayrıca bir vali ataması yapılmamaktadır. Diğer bölgelere ise vali atanmaktadır. 2014 yılına gelindiğinde Tiflis'teki belediye başkanı seçim uygulaması ülke genelindeki tüm il ve ilçelerde de uygulanmaya başlanmış olup % 50'yi aşma şartı da getirilmiştir (TCTB 2017).

Tablo 2.1: Gürcistan'da demografik yapı 1989-2014

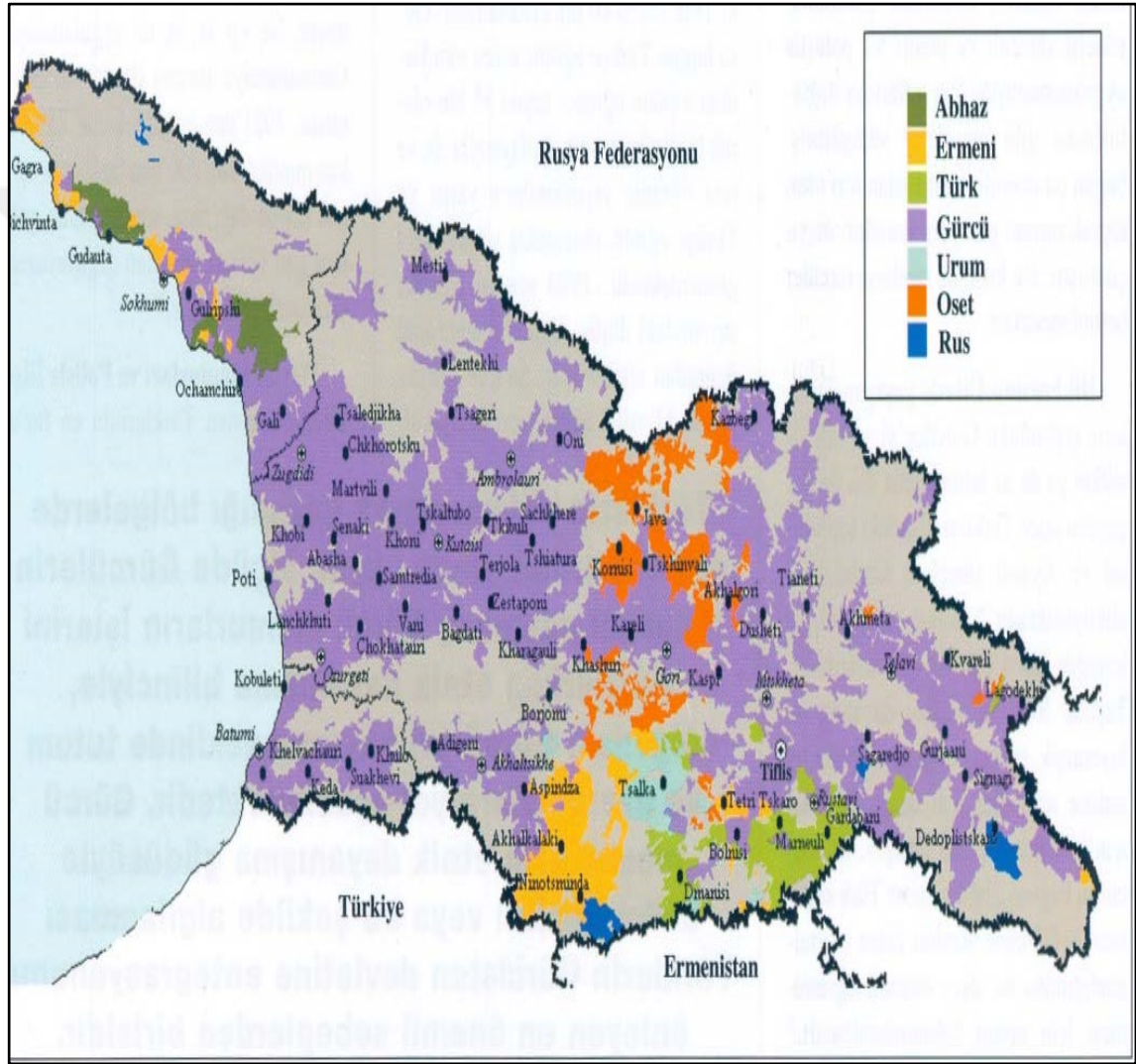
	1989	2002	2006	2014
Gürcü	3.780.588	3.838.651	3.719.796	3.345.356
Azeri	307.847	300.617	288.528	251.517
Ermeni	437.468	263.618	253.017	179.655
Rus	340.252	69.373	66.583	27.949
Diğer	534.683	152.621	110.972	67.869

Kaynak: Geostat, 2014; Kobaidze, 1999; Worldometers; Konopedia.

Şekil 2.2'de görüldüğü gibi etnik olarak oldukça karmaşık bir yapıyı içerisinde barındıran Gürcistan'da nüfusun yaklaşık % 86,8'ini Gürcüler, % 6,3'ünü Azeriler, % 4,5'ini Ermeniler ve % 2,4'ünü diğer etnik gruplar (Rus, Oset, Ukraynalı, Yezidi, Urum, Türk, Abhaz vs.) oluşturmaktadır. Tablo 2.1'de Gürcistan'daki etnik grupların muhtelif

yıllardaki demografik analizi yapılmıştır. Bağımsızlığın hemen öncesinde ülkede Ermeni ve Rusların sayısı fazlayken özellikle 2002 ve 2014 yıllarında düşüş görülmüştür. Gürcistan’da resmi din Ortodoks Hristiyanlık olup ülkenin yaklaşık % 83,4’ü bu inanca sahipken; % 10,7’si İslam, % 2,9’u apostolik Ermeni, % 3’ü diğer dini inançları benimsemiştir (CIA 2017).

Şekil 2.2: Gürcistan’da etnik dağılım

Kaynak: Yöndemli, 2009.

Gürcüler, Kafkasya içerisindeki en eski kavimlerden olup özüne ait bir alfabeyi kullanan tek halk durumundadır. Ülke dahilinde konuşulan diller: Resmi dil olan Gürcüce % 71, Rusça % 9, Ermenice % 7, Azerice % 6 ve diğer diller %7 (DEİK 2012, s.2). “Sakartvelo” adını verdikleri ülkelerinde kendilerini “Kartveli” olarak tanıtmakta

olup Türkiye, Gürcistan haricinde en çok Gürcü nüfusun yaşadığı ülke durumundadır (Yalçınkaya 2006, s.77).

2.1.3. Gürcistan'da Ekonomik Yapı

Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla bağımsız olan Gürcistan, SSCB dahilinde ekonomik açıdan başta gelen ülkelerden olmasına rağmen siyasi, idari ve ekonomik sistemin yeniden düzenlenmesi sürecinde oldukça büyük sıkıntılar ile karşılaşmıştır. Yeni devlet düzeninde yaşanan aksaklıklar ve rüşvet olaylarının giderek artması neticesinde Gürcüler sefalet ile de mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Ekonomik kaynak eksikliği, ülkenin yeniden tesis edilmesi aşamasında önemli problemlere neden olmuştur. 1991 yılının Aralık ayında kurulan BDT'ye üye olmamak için sadece 2 yıl direnebilen Gürcistan, ekonominin düzelebileceği umuduyla 1993 yılında BDT'ye üye olmak durumunda kalmıştır. Ancak BDT ülkeleri ile ticari ilişkilerin SSCB dönemindeki hale ulaşamaması, 1994 senesinde ekonomik krize sebep olmuştur. Bunun yanı sıra enerji ihtiyacını devletin karşılayamaması ve etnik çatışmalar neticesinde özerk bölgelerden ülkeye gelenlerin yaratmış olduğu ekonomik yük, Gürcistan'ı 1995 senesinde IMF destekli bir reform programını uygulamak durumunda bırakmıştır. Bu süreçten sonra hafif bir toparlanma gözlenmiştir. Rusya'nın 1998'de girmiş olduğu ekonomik bunalımın yansımaları Gürcistan'ı da doğrudan etkilemiştir. Bu kapsamda 2000'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan Gürcistan, dış ticaret konusunda bir ivme yakalamayı beklemiştir. (Şimşek 2015 & DEİK 2012 & Taşkın 2006).

2003 senesinde ABD destekli olarak yapılan Gül Devrimi neticesinde Saakashvili'nin yönetime gelmesiyle birlikte ekonomideki büyüme % 11'lere ulaşmıştır. Saakashvili öncelikli olarak vergi kanunu, kamu giderleri ve rüşvet konusunda gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Yeni reformlar ekonomide bir iyileşme sağlamışsa da özellikle Sovyet Rusya'dan beri süregelen halkın "rüşvet" yoluyla illegal kazanç elde etme adetleri ekonomik istikrarsızlığın devam etmesine neden olmuştur (Şimşek 2015 & DEİK 2012 & Taşkın 2006).

2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a girmesi ile Güney Osetya ve Abhazya fiili olarak ülkeden ayrılmıştır. Özellikle enerji sektöründe Rusya'ya bağımlı olan Gürcistan, bu savaş sonrasında ciddi sıkıntıya girmiştir. Gerek savaş sonrası oluşan yaraların sarılması gerekse ülkeye doğal gaz temini konusundaki mali ve siyasi yetersizlikler ekonomik bunalım ile sonuçlanmıştır (TCTB 2017).

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatlarının olumlu sonuçlar vermeye başlaması ile ekonomide büyüme artmıştır. Bunun yanı sıra Azerbaycan'dan Şah Denizi doğal gazı ithaline 2007 yılından itibaren başlanmıştır. 2006-2008 yılları arasında Gürcistan, Dünya Bankası tarafından ekonomi alanında en fazla reform yapan ülke olarak ilan edilmiştir (TCTB 2017).

Ekonomi alanında Saakashvili ile birlikte yapılan reformlar neticesinde, 2008 Rusya savaşı ve takip eden 2009 yılı haricinde, Gürcistan 2004-2012 arasında yaklaşık % 5-12 arasında büyüme oranlarında seyretmiştir ki bu değerler gelişmekte olan bir ülke için oldukça yüksek değerlerdir. 2015 yılına gelindiğinde büyüme oranı % 2,8'lere gerilemiştir (TCTB 2017).

2008-2013 arasında işsizlik oranı % 15-17 dolaylarında seyrederken 2014'te % 12,4'e düşmüştür. Gürcistan İstatistik Kurumu'nun 2015 verilerine göre enflasyon % 4,9 olup 2016-2017 hedefleri % 5 ve % 3 olarak belirlenmiştir. Bütçe açığı ise % 3 dolaylarında seyretmektedir (TCTB 2017).

Gürcistan ekonomisinde en önemli üretim kaynağı tarımdır. Buğday, tahıl, üzüm, narenciye, çay ve fındık ülkenin başlıca tarım ürünleri arasındadır. SSCB zamanında Gürcistan, şarapları ile meşhurdur. Bu geleneği bağımsızlık sonrasında da devam ettirerek şarap ihracatında önemli bir noktaya ulaşmıştır. Bunun yanı sıra tütün, çay ve narenciye diğer ihracat kalemleridir. Önemli sanayi üretim alanları ise şunlardır: Demir-çelik, ağır motorlu taşıt, demir dışı metalurji, kimya, gıda, ağaç işleme, inşaat malzemeleri, tekstil, elektrikli lokomotif üretimi vb. (TCEB 2017 & Şimşek 2015 & Alsirt 2009). Kömür, bakır ve manganez önemli yeraltı kaynaklarıdır (Slider 1995,

s.152). Yüksek graviteli petrol kaynaklarını topraklarında barındırırken tekstil, makine ve otomobil üretimi de yapılmaktadır (Yalçınkaya 2006, s.77).

Ülke genelinde petrol ve doğal gaz üretimi yeterli miktarda olmadığı için bu kalemlerde özellikle Rusya'ya, ardından Azerbaycan ve diğer devletlere bağımlı durumdadır. Bunun yanı sıra hidroelektrik enerji üretiminde büyük atılımlar yapmakta olan Gürcistan'da halihazırda kullanılan elektriğin yaklaşık % 85'i hidroelektrik santrallerinden üretilmektedir. Son zamanlarda Gürcistan, hidroelektrik enerji üretimindeki ivme neticesinde Türkiye de dahil olmak üzere komşu ülkelere elektrik enerjisi ihraç etmeye başlamıştır (TCTB 2017).

Hazar kaynaklarının Batı'ya aktarılabilceği kilit noktada yer alan Gürcistan, yukarıda bahsedilen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatları ile Türkiye'ye, oradan da Batı'ya aktarımı sağlarken Ermenistan ile Rusya arasındaki doğal gaz boru hattı ve Azerbaycan petrolünün Karadeniz'den Batı'ya ulaştırıldığı Bakü-Supsa petrol boru hattını da bünyesinde barındırmaktadır (TCTB 2017).

2.2. GÜRCİSTAN TARİHİ

2.2.1. Erken Tarih

Kafkas halkları arasında oldukça köklü bir tarihe sahip olan Gürcülerin atalarının M.Ö. 2000'lerde Ön Asya'da yaşamış olan Hititler ve Suvarlar olduğu tahmin edilmektedir (Yöndemli 2009, s. 9).

M.Ö. 12. yüzyılda Gürcü aşiretleri üç devlet kurmuştur: Batı Gürcistan'da Kolhit, Frigya bölgesinde Muski ve Doğu Gürcistan ile bugünkü Doğu Anadolu bölgesinin kuzeyini elinde bulunduran Diyyayuki Krallıkları (Çelebioğlu 2005, s. V).

Urartu ve Asur kaynaklarına göre var olan ilk Gürcü birliği bugünkü Gürcistan'ın güneybatısında bulunan Tao iline gelen Diohiler tarafından kurulmuştur (Çelebioğlu 2005, ss. 4-5). "Kartveli" olarak bilinen Gürcü halkı, Urartuların akrabası olan Huri

kabilesinin devamı niteliğindedir ve bugünkü mevcut topraklarına M.Ö. 12. yüzyılda Mezopotamya'dan gelmişlerdir (Taşkın 2006, s. 26).

Tarihte ilk Gürcü (Kartveli) devleti, Kral Parnavaz tarafından M.Ö. 4. yüzyılda kurulmuş ve Hristiyanlık ile tanışmaları bu dönemde olmuştur (Torun 2006). Kartli-İberya Krallığı batıda Yunanlardan, doğuda Perslerden oldukça fazla etkilenmiştir. Roma İmparatorluğu'nun M.Ö. 66 yılında Kafkasya'yı fethini tamamlamasına müteakip İberya Krallığı, Roma'nın bir şehir devleti olup yaklaşık dört asır boyunca müttefik olarak kalmıştır. Kral 3. Marian'ın 330 yılında Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ile birlikte Bizans kültürünün etkisi Gürcistan'da gözle görülür bir şekilde hissedilmiştir (Slider 1995, s.158).

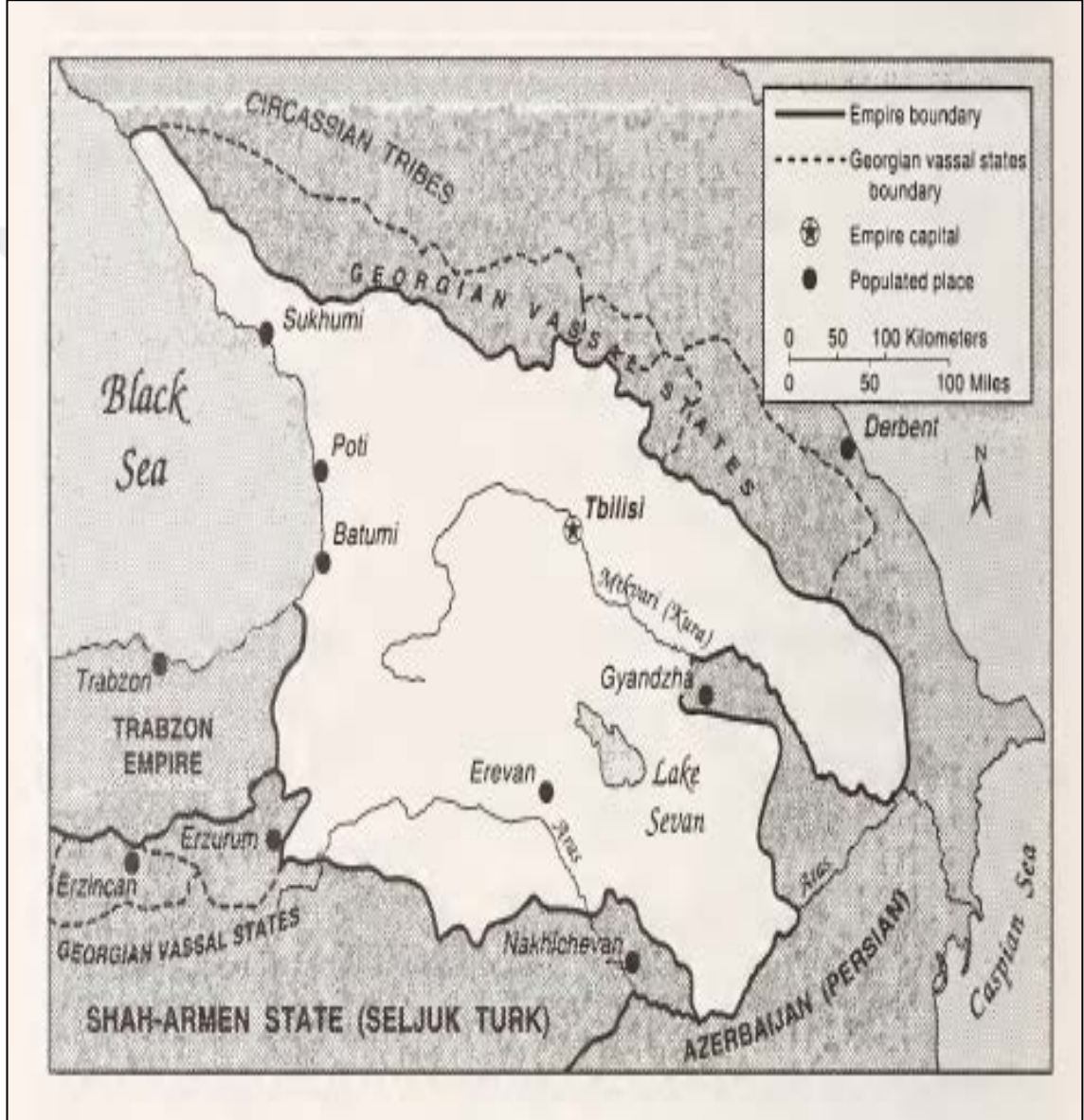
Gürcülerin Türkler ile ilk karşılaşması VI. yüzyılın başlarında Hunlar ile olmuştur (Taşkın 2006, s. 27). M.Ö. 7. yüzyıla gelindiğinde Kafkaslar'da Roma, Hun ve İran ile münasebetlerinin yerini Araplar almaya başlamıştır. 642-645 arasında Araplar, sırasıyla Ermenistan, Albania ve son olarak da başkent Tiflis'i ele geçirmiştir. Bunun sonucunda Gürcüler, Hristiyanlığın yanı sıra İslam ile de tanışmaya başlamıştır (Yöndemli 2009, s.9). Kartli-İberya Krallığı, bölgesel Arap yöneticilerin baskılarına rağmen gözle görülür derecede bağımsızlığını tekrar kazanmıştır (Slider 1995, s.158).

9. yüzyıla kadar Gürcüler, Arap etkisinde kalmıştır. Bagrat soyundan gelen Ermeni prensi I. Aşot, bugünkü Gürcistan'a kadar yaklaşık 10 asır sürecek olan Bagrat hanedanı hakimiyetinin ilk yöneticisi olarak İberya Kralı ünvanını almıştır (Jintcharadze 2014, s.8)

11. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde batı ve doğu Gürcistan V. Bagrat yönetiminde aynı çatı altında toplanmıştır (Slider 1995, s.158). Türk boylarının bölgeye göç etmesiyle birlikte Gürcüler, "Didi Turkoba" olarak adlandırdıkları sekiz yıl süren saldırılara teslim olmuş ve Selçuklu hakimiyeti altına girmiştir. Bölgedeki Selçuklu egemenliği Haçlı Seferleri ile sona ermiştir. Gürcistan'ın "kurucu" hükümdarı olan Kral IV. David, Türklerin Haçlılar ile uğraşmasını fırsat bilip kaybedilen toprakları geri almış ve devleti tekrar kurmuştur (Shantadze 2006, s.44).

Kral IV. David devleti yeniden kurup sınırlarını genişletmenin paralelinde kilisenin devlet denetimine tabi tutulması ve yönetimin merkezileştirilmesi gibi idari reformlar da yaparak Gürcistan'a bir ivme kazandırmıştır. Gürcistan Krallığı, 1184-1212 arasında IV. David'in torunu Kraliçe Tamar ile en parlak dönemini yaşamıştır (Şimşek 2015, s.21).

Şekil 2.3: Kraliçe Tamar dönemi (1184-1212) Gürcistan toprakları

Kaynak: Slider, 1995.

Tarihsel süreçte Gürcistan, üç farklı hükümdar döneminde dünya çapında imparatorluk kurma şansını elde etmiştir: Kral Vahtang, Kral IV. David ve Kraliçe Tamar (Shantadze 2006, s.44). Özellikle Kraliçe Tamar döneminde Gürcistan, Hristiyan Batı dünyasının

dikkatini çekmiştir. Şekil 2.3’de görüldüğü üzere ülkenin sınırları Karadeniz’in güney sahilinde Trabzon İmparatorluğu, güneyde Azerbaycan’dan Kafkasya’nın doğusunda ve batısındaki bölgelerin geçirilmesi ile en geniş haline gelmiştir (Slider 1995, s.158).

13. yüzyılın ilk çeyreğinde Moğol istilasına boyun eğen Kafkasya, ilk kez tek bir devletin kontrolü altına girmiştir (Kun 1991, ss. 45-51). 14. yüzyılın başlarında V. Giorgi hükümdarlığında Gürcülerin kazandığı bağımsızlık uzun soluklu olamamıştır. Moğolların ardından 14. yüzyılın son çeyreğinde Timur bölgeyi istila etmiştir. (Yöndemli 2009, s. 9).

2.2.2. Osmanlı- Egemenliğindeki Gürcistan Tarihi

1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul’u fethetmesinin ardından Gürcistan, yaklaşık üç asır sürecek olan Osmanlı-İran çatışmasına sahne olmuştur (Slider 1995, s.158). Fakat Gürcistan’ın Osmanlı ile karşılaştığı tarihlerde bazı kaynaklarda farklı verilere ulaşılmaktadır. Fahrettin Kırzıoğlu (1993), Ceneviz kaynaklarına dayanarak Gürcistan dahilinde Abhazya topraklarında bulunan Suhumi limanının 1454 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından ele geçirilmesi neticesinde ilişkilerin başladığını belirtmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1998), Osmanlı ile Gürcistan’ın ilk karşılaşmasının Yavuz Sultan Selim’in Trabzon valiliği görevine denk geldiğini savunmaktadır. Fahrettin Çiloğlu (1993) ise Trabzon’daki Pontus Devleti’nin, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında ele geçirilmesi neticesinde Osmanlı’nın Gürcistan ile sınır olmasıyla ilk temasın meydana geldiğini belirtmektedir.

1453’te Bizans’ın tarihe karışması ve 1461’de Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon Pontus Devleti’ni yıkması sonucunda Gürcistan’ın Hristiyan Avrupa ile ekonomik, kültürel ve dini işbirliği kesilmiştir (Şahin 1999, s.108). 1510’dan sonra Gürcistan’ın doğusunda Osmanlı, batısında Safeviler hüküm sürmüştür (Taşkın 2006, s.27). 1514’te Yavuz Sultan Selim’in doğuya yaptığı ilerleyiş neticesinde Kartli ve Kahet Krallıkları Osmanlı hakimiyeti altına girmiş olsa da Yavuz’un vefatından sonra (1520) bölge Safeviler’e kalmıştır (Çelebioğlu 2005, s.VIII).

Kanuni döneminde Osmanlı'nın batı hareketlerinde Gürcülerin Safevilere yanaşması, doğu hareketlerinde Osmanlı'dan yana tavırları Kanuni nezdinde rahatsızlığa neden olmuş ve 1549'da yapmış olduğu seferle durum kontrol altına alınmıştır (Uzunçarşılı 1998, s.105). 1555 senesinde Osmanlı ile Safeviler arasında yapılan Amasya Anlaşması neticesinde Gürcistan'ın batısı ve dağlık kesim Osmanlı'ya, doğusu Safeviler'e bırakılmıştır (Gökçe 1974, s.24).

17. yüzyılın ilk yarısında Gürcü prensler, bölgedeki Osmanlı-İran çatışmasından ötürü İran meyilli İslam'ı benimsemiştir. 17. yüzyılın ikinci çeyreğinde hüküm süren Bagrat hanedanından Rostom, Hristiyan Gürcistan'ın ilk Müslüman kralı olarak taç giymiştir. Bu çerçevede Gürcüler 18. yüzyıla kadar İran ile uzlaşılı siyasetini benimsemiştir (Çiloğlu 1993, s.59).

Kafkasya'ya henüz Ruslar inmemişken 16-17. yüzyıllarda Gürcistan coğrafyasında üç önemli krallık hüküm sürmekte idi: Şekil 2.4'de görüldüğü üzere, Başkent Tiflis ve çevresinde hüküm süren eski Gürcü Krallığının varisi olan Kartli Krallığı, kuzeydoğusunda Kahet Krallığı ve batıda İmeretya Krallığı. Kartli ve Kahetya Krallıkları Safevi denetiminde iken İmeretya Krallığı Osmanlı denetiminde idi. Karadeniz kıyıları ise bahse konu üç krallıktan bağımsız, Osmanlı'ya haraç ödeyen üç prenslik tarafından kontrol edilmekteydi: Kuzeyde Soçi-Suhumi arası Abhazya, Suhumi-Poti arası Mingrelya ve Poti-Batum arası Gurya hakimiyeti altında idi (Yerasimos 2002, s.276).

Gürcü isyancılar ve İranlı asilzadeler, Gürcistan için etrafını saran büyük güçlerden daha tehlikeli olmuşlardır. 1762 yılında Kartli Krallığı'ndan Bagrat kökenli II. Erekle Gürcistan'ın doğusunu (Kartli ve Kahetya Krallıkları) birleştirerek bağımsızlık ilan edebilmiştir. Birlik süresince ticaret gelişirken feodal kurumlar Gürcistan'daki etkinliğini yitirmiştir. Bu sırada İmeretya Kralı I. Solomon'da batıdaki Osmanlı hakimiyetine son vermiştir. 1773'te Osmanlı'nın kaybettiği toprakları geri almak istemesi üzerine II. Erekle, Türklere karşı Rus korumasını kazanabilmek için çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte Rus kuvvetleri, aralıklı olarak Gürcistan'ın bazı kısımlarını işgal etmiş ve 18. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı-Rusya rekabetinin patlak

vermesinde Gürcistan'ı piyon olarak kullanmıştır. (Jintcharadze 2014 & Tanrısever 2002 & Slider 1995)

Şekil 2.4: 16-17. yy Gürcistan

Kaynak: Slider, 1995.

Batı ile arasındaki bağlantının kopması neticesinde, içinde buldukları duruma göre zaman zaman çevre devletlerden yardım isteyen Gürcistan, Ortodoks Rusya'dan da benzer talepte bulunmuştur. Lakin Rusya, Gürcülere sürekli sırt çevirmekle kalmamış destek vereceğini garanti etmesine rağmen savaş alanında yüzüstü bırakmıştır. Osmanlı ve İran'a karşı kendisini koruyabilecek güçlü bir devlet arayan II. Erekle'nin Ruslar'dan yardım talebi neticesinde, Rusya ile Gürcistan arasında 1783 yılında yaklaşık iki asır sürmesi planlanan Giorgievsk Dostluk Anlaşması imzalanmıştır (Shantadze 2006, s.45). Fakat bu noktada bir paradoks mevcuttur. Sovyet/Rus kaynaklarına göre Gürcistan Rusya'dan yardım istemişken Gürcü tarihçilerine göre durum farklıdır: Rusya,

Gürcistan'ın içişlerine müdahalede bulunurken Gürcü kralı II. Erekle de buna müsaade etmesine karşın Gürcü toplumu Rusya işgalini istememiştir (Sharashenidze 2012, s.2).

Kafkasya coğrafyası hem Ruslar için hem de Avrupa'nın jeopolitik menfaatlerinin her daim çatıştığı bir bölge olmasından dolayı kritik önemi haizdir (Dugin 2014, s.365). 1774'te Osmanlı ile imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması neticesinde Gürcistan'ın bir kısmını alan Rusya, 1780 yılına gelindiğinde işgal bir adım ötede iken Gürcü halkının Rus yanlısı tavrını sekteye uğratabileceği ihtimalinden ötürü bölgeyi himaye altına almanın daha doğru bir hareket tarzı olacağını düşünerek Giorgievsk Anlaşması'nı imzalamıştır (Taşkın 2006, s.28). Anlaşma gereğince Gürcü krallar yönetimi devralırken Rusya onayından geçecek, Gürcistan'da Rusya askeri bulunacak ve bölgeye rahat bir şekilde asker sevkiyatında bulunabilecekti. Ancak anlaşma çok uzun sürmemiş, 1801'de Abhazya ve 1810'da Poti ve Batum hariç Gürcistan bütünüyle Rusya hakimiyeti altına girmiştir.

2.2.3. Rusya/SSCB Egemenliğindeki Gürcistan Tarihi

Osmanlı'nın Kafkasya üzerindeki hakimiyeti, yükselme döneminde dahi tam olarak sağlanamamıştır. Bölgeye inmek için uğraşan Ruslar ve bölgedeki varlığını sürdürmeye çalışan İran buna engel olmuştur. Bölgedeki çıkarlarını ise Osmanlı, Müslüman Kafkas halkları ile sağlamaya çalışsa da İran ve Rusların nüfuz çabalarına engel olamamıştır. 19. yüzyılda bölgedeki Rus nüfuzu iyice artmış olup Gürcü halkı ile siyasi ve kültürel olarak bağ kuramayan Osmanlı, savaşırken Gürcülerin Rus saflarında yer almasına neden olmuştur (Taşkın 2006, ss. 27-28).

Rusların Gürcistan'ı elinde bulundurması, hem Osmanlı'ya yapılacak müdahalelerde hem de Kafkasya'da yaşanacak ayaklanmalara gösterilecek hızlı reaksiyon açısından oldukça büyük önemi haizdi. Kuzey Kafkasya'daki Çerkezler, Asetinler ve Dağlıların bulunduğu hattı aşarak bir gedik oluşturduktan sonra Güney Kafkasya'ya inip Gürcistan'ı alan Ruslar, Kuzey Osetya'da "Kafkas Yöneticisi" anlamına gelen Vladikafkas şehrini kurmuştur. Açılan gediğin tam ortasında bulunan bu şehir, 19.

yüzyılda Güney Kafkasya'nın bütünüyle Rus hakimiyeti altına girmesini sağlayan en önemli stratejik üs vazifesini görmüştür (Kun 1991, s.49).

Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesinin akabinde Rus yöneticiler, Gürcü feodal toplum ve hükümet sisteminin yerine Rus modelini getirmeye çalışmışlardır. Gürcistan'a Rus eğitim sistemi ve soyluluk sınıfları tanıtılmış ve 1811 yılına gelindiğinde Gürcü Ortodoks kilisesi etkinliğini tamamen yitirmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında "Ruslaştırma"nın yoğun bir şekilde dayatılması Gürcü isyancıların sürece karşı gelmesini beraberinde getirmiştir (Slider 1995, s.159). Gürcüler, milliyetçi ayaklanmalar neticesinde Rusların oldukça kanlı müdahalelerine maruz kalmışlardır. 1864 yılına gelindiğinde Rusya, Gürcistan'ın tamamını kontrol altına almıştır. Rusların Kafkasya'da en rahat himayesi altına aldığı bölge Gürcistan olmuştur (Yalçınkaya 2006, s.87).

1877-1878 yılında Osmanlı, Rusya ile yapılan savaşı kaybetmiş ve neticesinde imzalanan Ayestefanos anlaşması gereği Ardahan, Kars, Batum'un da içinde bulunduğu beş vilayeti Rusya'ya tazminat olarak vermek durumunda kalmıştır. Batum, Ruslar için Karadeniz'de önemli bir liman konumunda idi (Çelebioğlu 2005, s. XI).

Rusların Kafkasya üzerindeki üstünlüğü, 1904-1905'te Japonlara karşısındaki mağlubiyet neticesinde yaşanan ihtilalden ötürü sekteye uğramıştır. Rusya'nın güç kaybetmesini fırsat bilen Kafkas milletleri ayaklanmalara başlamıştır. Akabinde Gürcistan'ın büyük bir bölümü Rus hakimiyetinden çıkmıştır (Çelebioğlu 2005, s.XI).

1905 yılında Kafkasya'daki sanayi merkezlerindeki genel grev ve batı Gürcistan'daki köylü ayaklanması Rusya'nın askeri bir kanun çıkarmasına neden olmuştur. 1905 yılında yapılan politik reformlar, Rusya'nın çoğu kesimlerinde olduğu gibi Gürcistan halkı ile Rus hükümeti arasındaki gerginliğin geçici olarak yatışmasını sağlamıştır. 1906-1917 yılları arasında Gürcü Devrimci Sosyal Demokrat Parti, kendi içinde radikal Bolşevikler ve Menşevikler olmak üzere iki gruba ayrılmış, grevlerin sıklığı ve katliamlar kayda değer biçimde düşmüştür. Ancak Menşevikler, 1905 yılında kurulan Rus parlamentosundaki Gürcü koltuklarını ele geçirmiştir. Bu dönemde Joseph V.

Stalin¹, Gürcistan'daki Rus hükümetine karşı Bolşevik komploların lideri ve Menşevik lider Noe Zhordonia'nın baş düşmanı olmuştur (Slider 1995, ss.161-162).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan gelişmeler milliyetçi hareketleri körüklemiş ve bu durumdan Gürcüler de nasibini almıştır. Yaşanan ihtilaller ve bağımsızlık hareketleri sayesinde Gürcü siyasileri ve halkı politik tecrübe edinmiştir. 1917 yılında Bolşevik/Çarlık çatışmasının ihtilale dönüştüğü dönemde birçok millet gibi Gürcistan'da da bağımsızlık hareketleri hızlanmıştır. Bunun neticesinde 10 Şubat 1918'de Azerbaycan ve Ermenistan ile birlikte Transkafkasya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu üç ülke arasındaki tarihsel ve etnik uyum sorunu, birliğin üç ay sonra dağılmasına sebep olmuştur. 26 Mayıs 1918'de Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Yalçınkaya 2006, s.88). Devletin ilk cumhurbaşkanı Marksist Sosyal Demokrat Parti lideri Noe Zhordonia olmuştur (Jintcharadze 2014, s.9).

Bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, Batı tarzı bir anayasa oluşturmuştur. Ancak bu anayasa dahilinde Abhaz, Oset, Acar gibi azınlıklara özerklik verilmemiştir (Pamuk 1995, s.91). Bu dönemde Almanya ile yakın ilişkiler kuran Gürcistan, bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma gereğince "Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti"nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü Almanya tarafından koruma altına alınmıştır. Karşılığında Almanya ise Gürcistan dahilindeki demiryolu ve limanlarda serbest dolaşım hakkı, askeri üs kurma, Gürcistan'da Alman parasının serbest tedavülü ve diplomatik temsilcilerin karşılıklı değişimine olanak sağlayan ayrıcalıkları elde etmiştir. Almanya'nın asıl nihai hedefi Azerbaycan petrolü idi (Sürmeli 2001, s.142).

Köylünün desteğini kazanmak amacıyla Menşevik ağırlıklı hükümette Zhordonia, aristokrat toprak sahiplerinin mallarını köylülere dağıtarak kast sistemini uzun vadede ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak Gürcistan; Batı, Rusya ya da etrafındaki daha küçük komşu devletler ile ticari ilişkiler kurmayı başaramamıştır. Bu sebepten ötürü Birinci Dünya Savaşı akabinde kazanılan kısa bağımsızlık dönemi, ekonomik açıdan oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur (Slider 1995, s.162).

¹ Joseph V. Stalin, Gürcü asıllı olup İosep Jugashvili olan ismini 1910 yılında değiştirmiştir.

1917 yılında Rusya’da yaşanan Bolşevik ihtilali sonrasında imzalanan Brest Litovsk anlaşması gereğince Rusların 93 Harbi ile Osmanlı’dan aldığı Kars, Ardahan, Batum’u iade etmesi gerekmektedir. Bölgeden Rusların çekilmesini fırsat bilen Ermeniler Ardahan ve Kars’ı işgal ederken Gürcüler de Batum’a girmişlerdir (Yüceer 1996, ss.15-17).

Osmanlı, Rusların çekilmesi ile bölgedeki bağımsız Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile 4 Haziran 1918’de Batum anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalar gereğince ihtilafli toprakların kimde kalması gerektiğine yerel halkın karar vermesi yönünde mutabık kalınmıştır. Yapılan halk oylamaları şu şekilde sonuçlanmıştır:

Ardahan Sancağı’nda, yaklaşık 85 bin nüfusun % 82’si Müslüman, % 18’i gayrimüslimdir. Yapılan oylama neticesinde % 99,7 ile Osmanlı’ya ilhak kabul edilmiştir.

Oltu ve civarında, yaklaşık 20 bin nüfusun % 91’i Müslüman, % 9’u gayrimüslimdir. Yapılan oylama neticesinde % 100 ile Osmanlı’ya ilhak kabul edilmiştir.

Kars bölgesinde, yaklaşık 67 bin nüfusun % 97’si Müslüman, % 3’ü gayrimüslimdir. Yapılan oylama neticesinde % 99,3 ile Osmanlı’ya ilhak kabul edilmiştir.

Kağızman nahiyesinde, yaklaşık 30 bin nüfusun % 95’i Müslüman, % 5’i gayrimüslimdir. Yapılan oylama neticesinde % 98,3 ile Osmanlı’ya ilhak kabul edilmiştir.

Artvin çevresinde, yaklaşık 38 bin nüfusun % 95’i Müslüman, % 5’i gayrimüslimdir. Yapılan oylama neticesinde % 99,9 ile Osmanlı’ya ilhak kabul edilmiştir.

Batum’da, yaklaşık 5 bin nüfusun % 61,9’u Osmanlı’ya ilhakı kabul ederken % 34’ü çekimser kalmıştır (Kurat 1970, ss.26-27).

Bu oylamalar neticesinde ihtilafli bölgelerin Osmanlı'ya dahil olması kesinleşmiştir. Brest Litovsk anlaşması gereğince Osmanlı'da kalması gereken topraklara ilave olarak Gürcüler Ahıska ve Ahılkelek, Ermeniler ise Gümrü, Karakilis, Nahçıvan kazaları ve Gümrü-Culfa demiryolunu da Osmanlı'ya vermek zorunda kalmıştır (Çelebioğlu 2005, s.8).

Gürcistan'ı himayesi altında bulunduran Almanya, müttefiki olmasına rağmen Osmanlı'nın Kafkasya üzerindeki hakimiyet çabalarına karşı çıkmıştır. Özellikle Gürcü demiryollarını, Osmanlı'nın kullanması konusunda sürekli zorluk çıkarmış ve bu tutumu ile Ermenistan ve Gürcistan yanlısı bir politika götürmüştür. (Çelebioğlu 2005, s.8).

Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletlerinin yenilmesinin akabinde Gürcistan'daki Alman himayesi de yerini İngiliz işgaline bırakmıştır (Yenigün ve Bolat 2010, s.459). Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İngilizler Batum'a asker göndermiş ve Gürcülerin bağımsızlığını desteklediklerini, tanınmaları için de desteklerini esirgemeyeceklerini iletmiştir. Bunun neticesinde Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Gürcistan'ın bağımsızlığı, konferansa katılan 22 ülke tarafından tanınmıştır (Çelebioğlu 2005, s.11). Ancak Milletler Cemiyeti'ne Gürcistan dahil edilmemiştir (Shantadze 2006, s.46). Batum'dan sonra Ardahan ve Kars da İngilizler tarafından işgal edilmiştir.

Gürcistan'ın bağımsızlığı Sovyetler tarafından ancak 1920'nin Mayıs ayında kabul edilebilmiştir. Lakin Acara, Abhazya ve Mengrelya'daki karışıklıkların artması ve Gürcistan'ın müdahale konusunda yetersiz kalması üzerine 16 Şubat 1921'de Kızılordu, Gürcistan'a yönelmiştir. Sovyetlerin Ermenistan ve Azerbaycan'ı işgalinden sonra sıranın kendisine geleceğinin farkında olan Gürcüler, İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgali sonrasında tek muhatap olan TBMM hükümeti ile barış görüşmeleri için Ankara'ya bir heyet göndermiştir. Bu noktada Gürcü işgali altında bulunan Ardahan ve Batum'un, Sovyetlerin Gürcistan'ı işgalinden sonra Türkiye'de kalması daha güç olacaktı. Bu durumun önüne geçmek için 22 Şubat'ta Gürcistan'a bir gün süreliğine nota verilmiş, Ardahan'dan çekilmeleri istenmiş, aksi takdirde askeri

operasyon düzenleneceği iletilmiştir. Gürcistan'ın notayı kabul zerine Türkiye, Ardahan'a girmiştir (elebioğlu 2005, s. 19). Akabinde 25 şubat 1921'de Kızıl Ordu, Gürcistan'a girmiş ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) ilan edilmiştir (Yöndemli 2009, s.10).

Gürcü hükümeti 6 Mart'ta Ahıska, Ahılkelek ve Batum'un da Türkler tarafından işgal edilmesini istemiş ve bu doğrultuda 11 Mart'ta bölgeler, Türkiye hakimiyeti altına girmiştir (elebioğlu 2005, s. 20). Ancak Sovyet saldırısı karşısında duramayan Gürcü hükümeti 14 Mart 1921'de Batum'u Sovyetlere vermeyi kabul etmiştir. Bu durum neticesinde Batum'da Kazım Karabekir komutasındaki Türk kuvvetleri ile Sovyet kuvvetleri arasında çatışma çıkma ihtimali söz konusu olmuştur. Neyse ki 16 Mart 1921'de Moskova Anlaşması ile bu ihtimalin önüne geçilmiştir. Burada alınan karar Sovyet-Türkiye ilişkilerinin şekillenmesinde oldukça kilit bir rol oynamaktadır (Akarslan 1995, ss.76-77).

Moskova Anlaşması neticesinde Kars, Ardahan, Artvin Türkiye'ye verilmiştir. Batum'un serbest liman olması, Batum'daki Türklerin her türlü tasarruf haklarına riayet edilmesi ve idari muhtariyet verilmesi, Batum yolu ile Türkiye'ye gelen ve giden her türlü maddelerle, ticaret eşyasının gümrük resmine tabi olmaması, hiçbir mani olmadan ve her türlü tekliften bağımsız olarak taşınması kabul edilmiştir (Okçu 1967, s.224).

Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan 15 Aralık 1922'de Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (TSSFC) adı altında birleştirilmiştir (Demir 2004, s.733). Moskova Anlaşması ile Türkiye'nin doğu sınırı belirlenmesine rağmen anlaşmaya taraf devletler arasında fiilen sınır olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bulunmamaktadır. Bu nedenle 13 Ekim 1921'de Kars anlaşması imzalanarak Türkiye'nin mevcut sınırları bu devletler tarafından da kabul edilmiştir (elebioğlu 2005, s.22). Anlaşmayla birlikte TSSFC lkeleri ile Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır.

1924 yılında katı ve baskıcı "Sovyetleştirme" politikasına tepki gösteren milliyetçi Gürcü muhaliflerin yapmış olduğu kalkışma, Kızıl Ordu tarafından oldukça kanlı bir

şekilde bastırılmıştır. Yapılan müdahale ile yaklaşık yirmi bin Gürcü, Sibirya bölgesine sürgün edilmiştir (Yenigün ve Bolat 2010 & Şahin 1999).

1936'da Sovyet lideri Stalin (1922-1953) tarafından yapılan anayasa değişikliği neticesinde TSSFC üyesi Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, müstakil olarak "Yüksek Sovyet"e bağlı Sovyet Sosyalist Cumhuriyet olarak yeniden yapılandırılmıştır (Pamuk 1995, s.14-15). Gürcistan'ın 1936-1991 yılları arasındaki Sovyet yönetiminde Rusça ismi Gruzinskaya Sovyetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika idi (Yalçınkaya 2006, s.87).

Joseph Stalin ve özel polis şefi Lavrenti Beria, Gürcü kökenli olmasına rağmen yaygın kanaatin aksine Gürcülere karşı baskıcı bir politika benimsemiştir. 1924 yılında 5000 kadar milliyetçinin bir Menşevik isyanında infazı ile Gürcü entelektüelleri ve sanatçıların 1936-1937'de ülkeden tasfiyesi, bu baskıcı politikayı gözler önüne seren en önemli örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Slider 1995, s.163).

Bolşevik rejimin yıkılması sürecinde Alman himayesi altında bulunmayı kabul eden Gürcistan, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği ülkesi olarak Almanya'nın karşısında yer almak durumunda kalmıştır. Savaş süresince Sovyetler adına Güney Kafkasya'da oldukça kilit bir savunma rolünü üstlenen Gürcistan, Almanların kuzeyden bölgeye girmesine izin vermemiştir. Kızıl Ordu'ya önemli oranda giyim ve ikmal desteği sağlayan 500.000'den fazla Gürcü, Sovyet tarafında yer almıştır (Çelebioğlu 2005 & Slider 1995). Ancak Stalin, Gürcülerin savaş sırasında Almanları geri püskürtmelerini, Birinci Cihan Harbi'nde Naziler ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle 1943-1944 yıllarında sürgüne göndererek cezalandırmıştır (Lang 1997, s.260).

Stalin yönetiminin son yirmi yılı, Gürcistan SSC içerisinde etnik çoğunluk durumundaki Gürcülere uygulanan şiddetli kısıtlamaların yanı sıra hızlı kentleşme ve sanayileşmeye de tanıklık etmiştir. 1934 itibariyle Gürcistan'da bütünüyle Sovyet merkezli ekonomi planlama yapısı kurulmuştur. 1940-1958 yılları arasında ülkenin sanayi verimi % 240 oranında gelişme göstermiştir. Aynı süreçte Gürcü nüfusunun çok büyük bir bölümünü

oluşturan tarım ile uğraşan kesime ait ekonomi, önemli oranda azalmaya uğramıştır (Slider 1995, s.163).

1953 yılında Stalin'in ölümünün akabinde Gürcü milliyetçiliği yeniden filizlenmiş ve Moskova'daki baskıcı rejime karşı tekrar mücadele edilmeye başlanmıştır. 1950'li yıllarda yeni Sovyet lideri Nikita S. Khrushchev'in (1953-1964) ekonomi yönetimini Moskova'dan müstakil olarak cumhuriyet yetkililerine kaydırmayı da içeren reformları hayata geçirmiştir. Khrushchev'in Stalin'i inkar eden politikası, beklenilen aksine Gürcistan'da ters tepkiye neden olmuştur. 1956'da Khrushchev'in destalinizasyon (Stalin'in yürüttüğü politikaların aksini devam ettirme) politikasına karşı koyan yüzlerce Gürcü öldürülmüştür (Slider 1995, ss.163-164).

1955-1972 yılları arasında Gürcü komünistler, siyasi konumlarını sağlama almak ve Gürcistan'da bulunan diğer etnik grupların daha sonraki dönemlerdeki etkisini azaltmak için "desentralizasyon" (merkezden yönetilmeme) yöntemini kullanmıştır. 1972'ye geldiğinde Gürcü liderlerin ekonomiyi düzgün yönetememesi ve rüşvet olaylarındaki artış, Moskova'nın Eduard Shevardnadze'ye Gürcistan Komünist Parti Birinci Sekreteri olması yönünde adım atmasını sağlamıştır. 1964-1972 yılları arasında Shevardnadze İç İşleri Bakanlığı'nda Gürcü polisini denetleyerek rüşvet olaylarının önünü kesmeyi hedeflemiştir (Slider 1995, s.164).

Gürcüler, ana dili ve alfabesine izin verilmesi sayesinde Ruslar ile uzun yıllar sorunlu da olsa birlikte yaşamıştır. Bu süreç içerisinde milliyetçi ruhlarını korumayı bilen Gürcüler, 1978 yılında dil konusundaki imtiyazın kaldırılacağına dair anayasal düzenlemenin açığa çıkması neticesinde ulusal bir hareket başlatmıştır. Yaşanılan şiddetli tepkiler üzerine Moskova, Shevardnadze'nin "hakların iadesine yönelik anayasal garanti" istemesine aynı yıl onay vermek durumunda kalmıştır (Çiloğlu 1998 & Slider 1995).

11 Mart 1985'te iktidara gelen Gorbaçov'un uygulamaya başladığı "glasnost" ve "perestroyka" politikaları SSCB'nin çöküşünü hızlandırmış ve 1991 yılında birlik dağılmıştır. Bu süreçte diğer Güney Kafkasya ülkeleri gibi Gürcistan'da da milliyetçi

grupların bağımsızlık hareketleri son noktaya ulaşmıştır. Gürcü parlamentosu 31 Mart 1991’de Gürcistan’a referandum uygulamış ve neticesinde 9 Nisan 1991’de Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Shantadze 2006, s.46).

2.3. GÜRCİSTAN’DAKİ ETNİK PROBLEMLER

2.3.1. Abhazya

Gürcistan’ın Karadeniz sahilinde bulunan Abhazya, özerk bir cumhuriyet olup merkezi önemli bir liman şehri olan Suhumi’dir (Yalçınkaya 2006, s.93). Yaklaşık 220000 nüfusa sahip olup, 8600 km² bir alan üzerine kurulu olan Abhazya’nın kuzeyinde Rusya sınırları içerisinde bulunan Karaçay-Çerkez ve Adige Özerk cumhuriyetleri, batısında Karadeniz, güney kısmında ise Megrelya ve Svenetya bölgeleri bulunmaktadır. Bölgeye adını veren Abhazlar, çok eski bir Kafkas halkı olan Abasgların devamı niteliğindedir (Günay 2009, s.91). Abhazlar, Kuzey Kafkasya’da bulunan Rusya Federasyonu’na bağlı özerk cumhuriyetlerde yaşayan Çerkezler, Kabartaylar ve Adigeler ile aynı kökten gelmekte olan “Türki” kavimlerdendir. Türkiye’de bu halklara genel olarak “Çerkez” ibaresi kullanılmasına rağmen bazı kaynaklarda Adige-Abhaz toplumu olarak nitelendirilmektedir (Yalçınkaya 2006, s.93).

Etnik ayrımcılık, devletlerarası siyasi çıkarlar, sosyal sarsıntılar, ikili menfaat çatışmaları ve tarihsel arka plan Abhazya’daki başlıca ihtilaf sebeplerini oluşturmaktadır (Nan 2010, ss.242-243). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde oluşan sorun, ilerleyen zamanda SSCB’nin dağılma sürecine girmesi ile birlikte, Gürcistan ve Abhazya arasında gibi görüntü vermesine rağmen dış faktörlerin konuya müdahil olması ile bambaşka bir hal almıştır (Veliev ve Aslanlı 2011, s.194).

Abhazya’daki problemin çözümü adına birçok uluslararası kurum ve kuruluş çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Sorun detaylı irdelendiğinde yerel, bölgesel ve global çerçevede birçok etmeni içinde barındırmaktadır. Abhazya’daki problem sebebiyle yerel halkın sıkıntılarının sürekli artması, Gürcü mültecilerin durumunun belirsizliği, Gürcistan’ın toprak bütünlüğü gibi etmenler yerel kategoride sayılabilmektedir.

Kafkasya'daki istikrar ve güvenlik açısından sorun teşkil etmesi, diğer etnik grupların “ayrılıkçı” düşüncelerine ön ayak olması bölgesel etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gürcistan'ın Avrupa ile Asya arasında transit geçiş koridorunda bulunması nedeniyle bölgedeki ihtilaf uluslararası projelerin güvenliğini tehdit etmektedir. Soruna çözümün bulunamamasından ötürü bölgedeki kontrolün sağlanamaması, küresel güçlerin ekonomik çıkarlarına tezat oluşturduğu için global çerçevede bir problem olarak da değerlendirilebilmektedir (Veliev ve Aslanlı 2011, s.194).

2.3.1.1. Sorunun kökeni

19. ve 20. yüzyıllarda bölgenin etnik yapısının değiştirilmesi ve Sovyet sistemi oturtulana kadar Abhazya'nın statüsü üzerine sürekli düzenlemeler yapılması, Abhazya sorununun oluşmasının temel nedeni olarak görülmektedir (Kvarchelia 2010, ss.54-55). Sovyetlerin toplumsal mühendislik projelerinden biri olan “Çerkez halklarının bölünerek farklı bölgelerde azar azar yaşamalarını sağlama” çalışması Abhazya'da net bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Tablo 2.2'de bölgedeki Rus, Gürcü ve Abhaz nüfusundaki değişim gösterilmiştir. Bölgeye ve özerk cumhuriyete adını veren Abhazlar, 1980-1990 arasında nüfusun sadece % 15-20'sini oluşturabilmiştir (Yalçınkaya 2006, s.93). Bu bağlamda Abhazlar, tarihi süreç boyunca kendi toprağı olarak benimsedikleri bölgede azınlık durumuna düştüğünü her fırsatta dile getirmiştir (Veliev ve Aslanlı 2011, s.197).

Tablo 2.2: Abhazya'da demografik değişim 1897-1989

	1897	1926	1939	1959	1970	1989
Abhazlar	58.697	55.198	56.147	61.197	77.276	93.267
Gürcüler	25.875	67.494	91.067	158.221	199.595	239.872
Ruslar	5.135	20.456	60.201	86.715	92.889	74.916

Kaynak: Aslan, 2009; Yalçınkaya, 2006.

Abhazlar tarih boyunca Roma, Bizans ve Osmanlı himayesi altında yaşamış, 7. ve 8. yüzyıllarda bağımsız bir krallık kurmuştur (Colarusso 1995, s.78). 19. yüzyıl itibariyle

Rus himayesi altına girmiştir (Beygua 2000, s.59). Aynı yüzyılın ikinci yarısında Ruslara karşı çıkan ayaklanma neticesinde birçok Müslüman Abhaz, Osmanlı'ya göç etmiş ve bölgeye Rus, Gürcü ve Ermeniler iskan ettirilmiştir (Ayas, 2015, s.92).

1918 senesinde Gürcistan Ulusal Konseyi ile Abhazya Halk Konseyi, "halkların kendi kaderini belirleme" ilkesinden yola çıkarak Abhazya'daki siyasi durumda, Kurucu Meclis'in vereceği karara göre hareket edileceğine dair bir anlaşma imzalamasına rağmen Bolşevik devriminden sonra Rusya'dan ayrılan üç Güney Kafkasya ülkesinin kurmuş olduğu Transkafkasya Federasyonu, Sohumkale'yi işgal etmiştir. Ancak Transkafkasya Federasyonu'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, Abhazya'daki varlığına korumuştur (Aslanlı 2005, ss.119-120). 1919 yılının ilk çeyreğinde direnmekte güçlük çeken Abhazya, özerk bir birim olarak Gürcistan'a dahil olduğunu ilan etmiş ve Gürcistan'da bunu Anayasasında belirtmiştir (Ayas, 2015, s.92).

1921'in Şubat ayında Kızıl Ordu'nun Gürcistan'a girmesi ile birlikte Abhazya, Gürcistan SSC'nin bir bileşeni olmasının yanında Sovyetlere bağlı bir cumhuriyet durumuna gelmiştir (Fuller 1992, s.3). 1921'in Mart ayı itibariyle Abhazya da Sovyet hakimiyeti altına girmiş ve Abhazya SSC oluşturulmuştur. 16 Aralık 1921'de Gürcistan SSC ile imzalanan "Birlik Anlaşması" neticesinde Abhazya SSC, dışişlerinde büsbütün olarak Gürcistan'a bağlı olduğunu kabul edilmiştir (Aslanlı 2005, s.121). 1925 yılının ikinci çeyreğinde onaylanan Abhazya Anayasası'nda bu durum şu şekilde kendine yer bulmuştur: "*Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Birlik Anlaşması temelinde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birleşmiş, onun aracılığı ile Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'ne ve Transkafkasya SSFC bünyesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne girmiştir.*" Abhazya SSC'nin dışişlerinde Gürcistan SSC, içişlerinde bağımsız bir devlet olduğu anayasa ile tespit edilmiştir (Ayas, 2015, s.94).

1931 yılına gelindiğinde durum değişmiştir. Abhazya bölgesinde "Gürcüleştirme" politikası kapsamında Kiril alfabesi yerine Gürcü alfabesi diretilmiştir. 1945-46 senelerinde Abhaz dilinde eğitimini sürdüren okullara kilit vurulmuş, kendi dilinde

yayın yapan radyo kanalları kapatılmıştır. Stalin döneminde Abhazlar sürgün edilmiş ve bölgeye Gürcüler yerleştirilmiştir (Yerasimos 2002 & UNPO 1992).

Stalin'in ölümünden (1953) sonraki süreçte Gürcistan, Abhazya'ya karşı ılımlı tavır almaya başlamış ancak, etnik ayrımcılığa devam etmiştir. Bu bağlamda kapatılan okullar tekrar açılmış, Abhazlar ihraç edildikleri yerel yönetimlere tekrar girebilmiş ve kendi dillerinde yayın yapılmasına müsaade edilmiştir. Akabinde Abhazlar, aşağılanan ulusal kimlik ve kültürünü tekrar kurmaya başlamıştır (UNPO 1992, s.8).

Kaybedilen statülerini Sovyetler'den zaman zaman talep eden Abhaz elitleri olumlu sonuç alamamıştır (Veliev ve Aslanlı 2011, s.199). Stalin'in ölümü sonrası Gürcistan'ın yumuşaması fırsat bilerek, Abhazya'da SSCB'ye doğrudan bağlanması doğrultusundaki talepler nedeniyle 1957, 1964, 1967 ve 1978'de ciddi eylemler yapılmıştır (Papşu 2005). 1978 yılına gelindiğinde eylemler meyve vermeye başlamış ve yeni anayasa düzenlemesi ile özerklik statüsü genişletilerek Abhazya'da devlet üniversitesi kurulmuştur (Yerasimos 2002, s.422).

1985 yılında iktidara gelen Gorbaçov'un uygulamış olduğu "glasnost" ve perestroyka" politikası, Abhazlar ve diğer azınlıklar için umut ışığı olmuştur. 1988'in Haziran ayında Abhazlar tarafından Gorbaçov'a, yaşanan ihtilafın detaylı bir şekilde anlatıldığı ve Abhazya'nın yeniden düzenlenecek özel bir anlaşma ile Gürcistan'a bağlanması yönünde bir mektup gönderilmiştir. Bölgede yaşayan halkların huzuru için kendi kaderini tayin edebilmesinin, ancak yapılacak anlaşma ile mümkün kılınabileceğinin altı çizilen mektupta, diğer etnik gruplar tarafından da Abhazlara destek verildiği belirtilmiştir. Bu çerçevede talebin Abhazya genelinde de ses bulmasıyla 1989'da, Stalin dönemindeki düzenlemelerin kaldırılmasının gerekliliği yönünde bir deklarasyon yayınlanmıştır (UNPO 1992, s.9).

Abhazların taleplerine karşın Gürcistan tarafı, SSCB dahilindeki özerk cumhuriyetler incelendiğinde, ulusal dilin aynı zamanda anayasada da resmi dil olarak tespit edildiği başka bir özerkliğin bulunmadığını, Abhazya'da anadilde eğitim veren okullara izin verildiğini, nüfus olarak Abhazların özerklik içerisinde azınlıkta olmasına rağmen

cumhuriyetin isminin Abhazya olmasından ötürü yerel yönetimde Abhaz kökenlilerin çoğunlukta olmasının² halihazırda verilen bir ayrıcalık olduğunu savunmuştur. Bunun yanında Abhazya'da Gürcü nüfusunun yanında diğer etnik grupların da sayısının arttığını ve Abhazya'nın sorun olarak gördüğü bu durumun Gürcistan değil, SSCB düzeninden kaynaklandığını vurgulamıştır (Ayas, 2015, s.94).

1989'un Haziran ayında Abhazya'daki Gürcü Dili ve Edebiyatı Fakültesi'ndeki Gürcülerin, Abhazlar ile birlikte çalışmak istememesini dile getirmeleri üzerine gerilim tırmanmış ve yaşanan olaylar neticesinde 16 kişi hayatını kaybetmiş, 500 kişi yaralanmıştır (Petersen 2008, s.13)

1990 senesinde Sovyetler dağılmadan önce Abhazya, "kendi kaderini tayin hakkı" gereği Gürcistan SSC'den ayrılarak egemen bir cumhuriyet olduğunu duyurmuştur. Kasım 1991'de Suhumi'de düzenlenen Kafkas Dağlı Halkları Birliği Kongresi'nde Abhazya, oluşturulacak Kafkas Halkları Konfederatif Birliği'ne bir cumhuriyet olarak katıldığını ilan etmiştir. Bunun üzerine bölgede sıkıyönetim uygulamaya başlayan Gürcistan, 14 Ağustos 1992'de Abhazya'yı işgal maksatlı operasyon başlatmıştır. 1992-1993 yıllarındaki savaş süresince Rus hükümetinin uygulamış olduğu tutarsızlığa değinmek gerekirse: Dışişleri Bakanlığı BM aracılığı ile çözüm arayışı içerisinde bir görüntü çizmeye çalışırken Savunma Bakanlığı tarafından Abhazya'ya silah yardımıyla bulunulmuştur. Rus Dışişleri'nin mevcut duruma çözüm bulunmasına yönelik taleplerine BM tarafından çok geç reaksiyon gösterilmiştir (Hosking 2001, s.607).

Gürcistan, yürütmüş olduğu operasyonda ilk aşamada başarı elde etse de Rusların yardımı ve Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu'nun gönüllü birlikleri sayesinde savaşı kaybetmiştir. 30 Eylül 1993'te sona eren savaş neticesinde Abhaz birlikleri mevcut sınırdaki İngur nehrine kadar ilerlemiştir (Veliev ve Aslanlı 2011, s.199).

² Gorbaçov'un yönetime geldiği sıralarda Abhazya'daki 12 bakanlık ve 8 müsteşarlığın 13'ünün yönetiminde Abhaz, 6'sında ise Gürcü bulunmaktaydı. Yüksek Sovyet'e bakıldığında Abhazlar nüfusun %17,8'sini oluşturmasına rağmen 28 milletvekili, nüfusun %45,7'sini oluşturan Gürcüler 26, diğer etnik gruplar %36,5 ile 11 milletvekili bulundurmaktaydılar (Aslanlı 2005, s.122).

Gürcistan, AGİT, Abhazya, Rusya ve BM arasında 1994 yılının Nisan ayında, çatışmaların sonlandırılması adına ilkelerin yer aldığı Moskova anlaşması imzalanarak Cenevre müzakere süreci başlatılmıştır (Petersen 2008, s.125). Gürcistan ilerleyen aşamada Rusya ile ilişkilerini düzeltmek amacıyla ülkesinde Rus üslerinin kurulmasına izin vermek ve BDT'ye üye olmak durumunda kalmıştır (Hosking 2001, s.607). BDT kozunu bu noktada kullanan Shevardnadze, 1994'ün Eylül ayında Rusya'nın Abhazya ile olan sınır kapılarını kapatmasını sağlamıştır. Akabinde Rusya'nın deniz üzerinden de ambargo ve abluka uygulaması ile Abhazya, dünyadan tamamen tecrit edilerek yalnız bırakılmıştır (Yalçınkaya 2006, s.94).

30 Eylül 1993 itibariyle fiilen bağımsızlığını ilan eden Abhazya, Gürcistan'ın BDT ile olan ilişkileri sayesinde 1995 senesinde diğer BDT ülkeleri tarafından da ambargo uygulamasına tabi tutulmuştur. Dış dünyadan soyutlanan Abhazya, 1997'de karşılıklı siyasi statülerin belirlendiği federal bir yapının oluşturulması yönünde Tiflis yönetimine resmi bir öneride bulunmasına rağmen karşılık alamamıştır (Aslan 2009, s.6). Bu arada kendi devlet yapılanmasını düzenlemeye çalışan Abhazya, her ne kadar uluslararası arenada kabul görmese de 1994'te Anayasasını, 1999'da ise yapılan referandum ile Bağımsızlık Kanunu'nu kabul etmiştir (Ayas, 2015, s.99).

Türkiye, Abhazya-Gürcistan arasındaki ihtilafın barışçıl yöntemler ile çözülebilmesi adına aktif rol oynamıştır. Bu kapsamda 1999 senesinin Haziran ayında İstanbul'da yapılan görüşmeler neticesinde 8-9 Kasım'da ekonomik ve hukuki işbirliği protokolü imzalanmıştır. Yapılan bu girişim, barışçıl çözüm umudunun beklendiği en önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Şimşek 2015, s.27).

Abhazya sorunu bağlamında, Gürcistan yönetiminin Rusya ile kurmuş olduğu iyi ilişkilerin Rusya tarafından farklı yorumlandığını kavraması ancak 2002 yılında olabilmıştır. Abhazya sorununa dayanarak Gürcistan'da askeri üsler kuran Rusya, 2002 yılına gelindiğinde Abhazya'ya helikopter ile asker sevkiyatı yapmıştır. Bunun üzerine Gürcistan tarafından askerlerin geri çekilmesi konusunda Rusya'ya bildirimde bulunulmasına rağmen bu talebe karşılık alınamamıştır. Bölgedeki istikrarı sağlayabilme adı altında Gürcistan üzerinde kontrol kurmaya çalışan Rusya, askerlerin

Gürcistan'ın güvenliğini sağlamak bahanesi ile gönderildiğini açıklamıştır (Yalçınkaya 2006, ss. 94-95).

Abhazya'nın kontrolünü askeri güçle tekrar almanın oldukça zor olduğunun farkına varılması ve Rusya'nın Abhazya'ya asker yollaması üzerine Tiflis yönetimi, özerk cumhuriyet modeli ile Abhazya'nın Gürcistan topraklarında kalması hususunda 2003 yılında bir öneride bulunmuştur. 1997'te Abhazya'nın Gürcistan'a yapmış olduğunun bir benzeri öneriyi bu sefer Gürcistan, Abhazya'ya yapmıştır. Ancak özel haklar ile özerk cumhuriyet statüsünde federatif bir sistem görüşü Abhazya'dan karşılık bulamamıştır (Aslanlı 2005, s.127).

2003'ün Kasım ayında gerçekleşen Kadife devrim neticesinde Abhazya-Gürcistan ilişkilerinin seyri bütünüyle değişmiştir. ABD güdümüyle başa gelen Saakashvili, ihtilafli bölgelerdeki sorunların askeri güç uygulama yolu ile çözülmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Özellikle Rus yanlısı tavırlar sergilemeye başlayan Acara'ya yapılan müdahalenin başarı getirmesi, Saakashvili'nin doğru yolda olduğu izlenimine yol açmıştır.

2004 yılında yapılan Abhazya devlet başkanlığı seçimleri sanılanın aksine Rus desteğini alan Rauf Hacimba yerine Sergey Bagaşp'ın zaferi ile sonuçlanmıştır. "Sessiz devrim" olarak nitelendirilen bu olay neticesinde Rus tarafının Abhazya politikası kısa süreli de olsa değişmiştir (Sapmaz 2008, s.74). Bu dönemde işbirliği konularını görüşmek adına Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmak isteyen Bagaşp'ın bu ziyareti birtakım nedenlerden ötürü iptal edilmiştir. Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki stratejik ortağı durumundaki Gürcistan'ın ihtilaf yaşadığı Abhazya ile işbirliği yapması pek mantıklı bir hareket olarak görülmemiştir. Dolayısıyla Türkiye, bu süreçte Gürcistan'ın yanında olduğunu bir kez daha göstermiştir (Şimşek 2015, s.28).

2004'te bölgedeki istikrarın sağlanması adına Saakashvili, Abhazların hakları korunarak barışçıl bir şekilde sorunun çözülmesi yönünde adımlar atılacağını bildirmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen anketlerde, Gürcü halkının yaklaşık beşte üçü Abhazya sorununun özerklik verilmeden diğer bölgelerle eşit haklar verilerek çözülmesi yönünde

görüş bildirmiştir. Bunun yanında halkın % 90'ı sorunun barışçıl görüşmeler yoluyla çözülmesini isterken (IRI 2004, ss.29-30) Saakashvili 2009'da Abhazya'yı geri alacaklarını beyan etmiştir (ICG 2006, s.2).

Gelişmeler neticesinde Abhazya'ya daha sert yaptırımlar uygulamak maksadıyla Gürcistan, ambargonun kapsamını arttırmış, Abhazya limanlarına yaklaşan gemilerin Rus bandıralı dahi olsa vurulacağını bildirmiştir. ABD'nin güdümü ile hareket etmeye devam eden Saakashvili, özellikle Rus turistlerin tatil yapmaya geldiği Abhazya'nın, tatil yerinden ziyade savaş bölgesi olduğunu dile getirmiştir. Ekonomik gelirin büyük kısmının turizme dayalı olduğu Abhazya, sıkıntıya düşürülmeye çalışılmıştır. Moskova tarafının turistlerin güvenliğini sağlayacakları yönündeki bildirisine Saakashvili, bölgede Rusya'nın savaş tehditlerinin altında kalınmayacağı yönünde ifade vermiştir (Yalçınkaya 2006, s.95).

Abhazya-Gürcistan gerilimi devam ederken 2006 senesinin ilk altı aylık bölümüne kadar iki ülke arasında ekonomik işbirliği, güvenlik ve savaş nedeniyle yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalanların geri dönmesine ilişkin çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Abhazya'nın güneyinde bulunan Gal, Oçamçira, Suhumi bölgesinde bulunan Gürcü nüfus sınır dışı edilmiştir (Overeem 1992). Yaklaşık 250 bin Gürcü'nün Abhazya'da yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kaldığı savaş sonrası yayınlanan raporlarda yer almaktadır (Ayas 2015, ss. 100-101).

Abhazya'yı fiilen kaybeden Gürcistan çeşitli yollara başvurmasına rağmen sonuç alamamıştır. Bu noktada Gürcistan cephesinde, uluslararası düzeyde itibarını ve almış olduğu desteği kaybetme ihtimalini göze alarak silahlı müdahalenin kapsamlı bir şekilde tekrar yapılması gerekliliği son çözüm olarak görülmüştür. Abhazya cephesinde ise maruz kalınan ambargo ve soyutlanmalara rağmen kazanılan fiili bağımsızlıktan feragat edilmek istenmemektedir (Hille 2009, s.35).

21 Nisan 2008 tarihinde Abhazya sınırında düşürülen Gürcü insansız hava aracının sorumlusunu Rusya olarak ilan eden Tiflis yönetimi, Rusların Abhazya'daki asker sayısını arttırması ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine Saakashvili 2008

Ağustos’unda Abhazya’ya askeri müdahalede bulunmaya çalışmış, ancak Rusya’nın da duruma iştiraki ile Gürcistan savaşı kaybetmiştir (Kasım 2009, s.69).

Yaşanan savaş neticesinde Gürcistan-Abhazya arasındaki ihtilaf şiddetlenerek çözümsüz bir hal almıştır. Rusya’nın savaşa olan müdahalesi ile uluslararası platformda varlığı bilinen, ancak müdahalede bulunulmayan ihtilaf gündemde kendine yeniden yer bulabilmiştir. SSCB sonrası dönemde Rusya, Güney Kafkasya’da aktif rol oynamaya başlamıştır (Sheets 2009, s.65).

Ağustos 2008 savaşından sonra Abhazya bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya tarafından tanınmıştır. Akabinde Nikaragua tarafından tanınan Abhazya, 2011 yılına gelindiğinde Venezuela, Nauru ve Vanuatu devletleri tarafından tanınmıştır (Jineps 2011).

2.3.1.2. Abhazya ve Gürcistan açısından ihtilafa bakış

1931 yılında uygulanmaya başlanan “Gürcüleştirme” sürecinden sonra Abhazya, sorunun çözümünü yalnızca iki ayrı koşula bağlamıştır: Tam bağımsızlık ya da Gürcistan ile federatif bir yapı oluşturulması (Veliev ve Aslanlı 2011, s.217). Ancak 1992-1993’te kazanılan başarı sonrasında Abhazya’daki hakim düşünce, tam bağımsız ve egemen bir devletten taviz verilmemesi doğrultusundadır (Ayas, 2015, s.103).

Abhazya, uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığı zaman, devlet tanımının yapılabilmesi için gerekliliklerin kendilerinde mevcut olup olmadığı yönündeki eleştirilere maruz kalmaktadır. 1933 Montevideo Konvansiyonu’na göre bir ülkenin “devlet” olabilmesi için içerisinde daimi olarak yaşayan bir nüfus, belli bir toprak parçası, parlamento ve devletler ile siyasi, ekonomik vb. yönlerden ilişki kurabilmesi şartlarını karşılaması gerekmektedir. Bu noktada Abhazya, kendi topraklarında daimi olarak yaşayan insanların olduğunu, bir hükümetinin olduğunu ve seçimlerin yapıldığını, sınırları çizilmiş olan ülkelerinde bağımsız bir devlet olarak hiçbir devletin kontrolünde olmadığını savunmaktadır (Pazarcı 2011 & Chirikba 2009).

Devletler arası hukukta bir devletin tanınması için iki ayrı teori bulunmaktadır. “Kurucu teori” devlet olmak ile ilgili bütün hak ve sorumlulukların ancak tanınma sayesinde elde edilebileceğini ve bu nedenle de devletin en hayati kuralının tanınma olduğunu savunmaktadır. “Açıklayıcı teori” ise bir devletin tanınmasının sadece dünyada kabul görmesi anlamına geldiğini, devletin zaten kendiliğinden oluştuğu savını öne sürmektedir. Devletlerarası hukukta önemli olan açıklayıcı teori içtihatıdır. Bu bağlamda Abhazya, kurucu teoride bir ülkenin devlet olarak nitelendirilebilmesi için kaç devletten tanınma yönünde onay alması gerektiği konusunda bir ibare bulunmadığını, sonuç olarak da hem kurucu hem de açıklayıcı teori açısından değerlendirildiğinde, kendilerinin tüm koşulları yerine getirdiğini savunmaktadır (Pazarcı 2011, ss. 342-344). Bu kapsamda, BM üyesi olan Rusya tarafından tanınan Abhazya’nın, uluslararası hukuk çerçevesinde bir ülkenin devlet sayılabilmesi için gerekli koşulları sağladığı belirtilmektedir (Chirikba 2009, s.23).

Montevideo Komisyonu kapsamında devlet olabilmek için belirlenen kriterlere (toprak, nüfus, hükümet ve tanınma) Abhazya’nın sahip olduğunu düşünen Rusya’nın Abhazya’yı resmi olarak tanınması uluslararası hukuk kurallarına uygun görünmektedir. Bir devletin ekonomik ya da askeri gücünün seviyesi, siyasi otoritenin sağlamlığı gibi hususlarla alakalı uluslararası hukukta herhangi bir kural bulunmadığından Abhazya’nın halihazırda bir devlet olduğunu söylemek mümkündür (Babakuş 2012).

Uluslararası hukukta bir zümrenin devlet sayılması kriterlerinden ziyade Abhazya’daki sorunun temelinde, Gürcistan’ın “toprak bütünlüğü”nün sadece Abhazya’daki halkın yapmış olduğu referandum ile bozulmaması gerekliliği yatmaktadır. Yani bütün halkın rızası alınmadan sınırların değiştirilmesi uygun değildir. Abhazya’nın dem vurduğu “halkların kendi kaderini tayin hakkı” ülke içerisinde etnik, kültürel veya dini açıdan kendi ihtiyaçlarını, kendi kültürünü ifadesi ile mümkündür. Abhazya’nın kendi kaderini tayin etmesi sonucunda ana devlet olan Gürcistan’ın toprak bütünlüğü bozulmuş olup “bölgesel ve toprak bütünlüğü” kurallarının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir ve bunun sonucunda ihtilaf oluşmaktadır. AB, AGİT, NATO, BM gibi birçok uluslararası kuruluşun yanında devletlerin çoğunun Abhazya’yı tanımayarak Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü desteklemelerinin temel nedeninin yukarıda bahsedilen husus olduğu

söylenmektedir. “Halkların kendi kaderini tayin hakkı” ile “toprak bütünlüğü” ve “bölgesel bütünlük” kuralları üzerine yapılan yorumlardaki paradoks dünyada ana devlete bitişik yaşayan *de facto* devletlerin gün yüzüne çıkmasına sebep olmaktadır (Babakuş 2012 & Hille 2010).

Abhazya'nın uluslararası platformda tanınma arzusu, bir devlet statüsünde olup olunmadığının teyidinden ziyade bağımsız Abhazya'nın varlığını ve ekonomik durumunu sürdürülebilir hale getirebilmek maksadıyladır. Bu noktada Abhazya, her anlamda Rusya'dan düzenli destek almaktadır (Kvarchelia 2010, s.56).

Abhazya ile Gürcistan arasındaki ihtilafın düzelebilmesi için uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde görüşmeler yapıp BM tüzüğünde altı çizilen büyük ve küçük tüm devletlerin hak eşitliği ilkesinin, Abhazya'da da uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Uzlaşma hususu, tüm kriterlerde Gürcistan ile Abhazya'nın eşit hak ve yetkiye sahip olması durumunda mümkün kılınabilecektir. Abhazya için özerk cumhuriyet defteri bir daha açılmamak üzere kapanmıştır (Aslan 2009, s.9).

Abhazya'da tarihi süreçte yaşananlar ve insan hakları bir kefeye; Gürcistan'ın toprak bütünlüğü, savaş sonrası yerlerinden edilen mülteciler ve bağımsızlıktan ziyade geniş haklara sahip özerklik önerileri diğer kefeye konulduğunda Abhazya'nın kefesinin ağır basacağı, Gürcistan'ın taleplerinin manasız kalacağı bir gerçektir. Suhum yönetimi savaş sonrası yerlerinden edilen Gürcülerin dönüşü hususun da Tiflis yönetimi ile hemfikir durumdadır. Ancak bu noktada Abhazya, nüfustaki ekseriyeti bozmamak adına denge politikası yürüterek varlığını korumak durumundadır (Aslan 2009, s.9).

Abhazya yönetimi, Gürcistan ile ilişkilerin yeniden kurulabilmesinin ancak Tiflis'in Yukarı Kodor bölgesindeki askeri operasyonlarına son verip ekonomik ambargonun kaldırılması ile mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Netice olarak kabul edilmemekte direnilen ancak *de jure* olarak bağımsızlığı beş ülke tarafından tanınan bir Abhazya devleti bulunmaktadır (Aslan 2009, s.9). Şekil 2.5'te Abhazya'nın savaş sonrası dönemde güvenlik bölgeleri gösterilmiştir. Yukarı Kodor vadisinde Moskova anlaşması gereğince barışı korumak adı altında Rusya güçleri bulunmaktadır.

Şekil 2.5: Abhazy Cumhuriyeti 2010

Kaynak: Abkhazworld.

2.3.1.3. Türkiye'nin ihtilafa bakışı

Türkiye-Gürcistan arasında yakın ilişkiler kurulmasının gerekliliği cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Bizim, Batı’da güçlü düşmanlarımız var. Özellikle güçlü bir Kafkasya’ya Kafkasya’da ise en önemli ulus olan Gürcülerin güçlü olmasına ihtiyacımız var. Bize güçlü bir Gürcistan lazımdır. Biz, Kafkasya’nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarf etmeliyiz” (Komahidze 1997, s.15). Ancak Gürcistan tarafının samimiyetinin her zaman bu şekilde olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Gürcistan eski Trabzon Pontus sınırları içerisinde bulunan ve “Doğu Lazistan” ismini verdikleri toprakları almak istemeleri, bu ibareyi teyit eder niteliktedir (Canaşia ve Berdzenişvili 1987, s.241).

Türkiye 1997 senesinden itibaren sınır komşusunun yaşamış olduğu ihtilafta stratejik çıkarlarını gözetir şekilde bir dış politika izleme yoluna gitmiştir. Çözüm yollarının yalnızca barışçıl bir şekilde uygulanması gerekliliğini vurgularken Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü de desteklediğinin altını çizmiştir. Ancak ekonomik projelerde Türkiye ile siyasi ortak olma özelliğini taşıdığı için körü körüne Gürcistan tarafının desteklenmesi pek mantıklı bir seçenek olarak görünmemektedir (Aslan 2009, ss.10-11).

Türkiye'de, yarım milyon Abhaz diasporasına, aynı kökenden gelen Çerkez ve Adige nüfusunun da eklenmesi ile birlikte yaklaşık 5 milyonu bulan "Türki" halk bulunmaktadır. Kökeni Türk olan halklara nazaran kendilerini Türkiye Türklerine daha yakın gören "Türki" halklar, Türkiye'yi gelecekteki güvencesi olarak görmektedir. Türkiye'de bulunan Türki nüfusun siyasal yapıya demokratik yollarla temas etmesinden ötürü Ankara yönetimi, dış politika uygulamasında bu önemli etkeni göz önünde bulundurması gerekmektedir (Yalçınkaya 2003).

2.3.1.3.1. Türk gemilerine Gürcistan tarafından el koyulması

Türkiye, Rusya ve Gürcistan 1995 senesinde Abhazya'ya ambargo uygulamaya başlamıştır. 2008 savaşı sonrası Rusya bu ambargoyu kaldırmıştır. Abhazya halihazırda Gürcistan ve Türkiye ambargosuna maruz durumdadır. Gürcistan bu bağlamda Türkiye'den Abhazya'ya veya Abhazya'dan Türkiye'ye sefer yapan bazı Türk gemilerine gerek uluslararası sularda, gerek Türk münhasır ekonomik bölgelerinde, gerekse kendi karasularında el koymaktadır. 1995 yılından bu yana balıkçı tekneleri de dahil olmak üzere 100-150 tane Türk gemisine el koyulduğu ve bu gemilerin birçoğunun iade edilmeyip parçalandığı belirtilmektedir (Hürriyet 25 Ağustos 2009).

17 Ağustos 2009'da Panama bandıralı "Buket" tanker gemisi, Türk-Rus ekonomik bölgesinde iken Sinop'a 96 mil, Rus Novorosysk limanına 111 mil, Gürcistan Poti limanına ise 256 mil uzaklıkta iken Otomatik Tanıma Sistemi (AIS)³ zorla kapattırılarak

³ Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) tarafından denizlerdeki güvenliği ve düzeni sağlamak amacıyla büyük gemilerde AIS kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Gemiler uluslararası yük taşımacılığı yaparken sözleşmelerin, kural ve standartların, seyir bilgilerinin gizliliğinin korunması ve tehlike halleri dışında seyirde veya demirde iken bu sistemin daima açık olması gerekmektedir.

uluslararası sularda Gürcistan tarafından alıkonulmuştur (Ece ve Açıkkel 2011, s.25). 19 Ağustos 2009’da Kamboçya bandıralı “Afro-star” kuru yük gemisi Sinop açıklarında durdurularak mürettebat ve gemiye Gürcistan tarafından el koyulmuştur (Hürriyet 25 Ağustos 2009). Yine 21 Mart 2013 tarihinde Türk bandıralı “Ayder” gemisine Gürcistan tarafından el koyularak Poti limanına götürülmüştür (Haber7 22 Mart 2013).

Türkiye’nin Abhazya ile ticari faaliyette bulunmasını engellemeye çalışan Gürcistan’ın el koymuş olduğu gemilerle alakalı yukarıda birkaç örnek verilmiştir. Bunun gibi birçok olay yaşanmıştır. Gürcistan el koyduğu gemilerden yüklü miktarlarda haraç almakta, mürettebatını yargılayıp hapse atmakta ve çoğunlukla gemileri iade etmek yerine parçalarını satmaktadır. Gürcistan, Türkiye’nin Abhazya ile gizli anlaşmalar imzalayıp ticari ilişkilerde bulunduğunu da iddia etmektedir. Bu olaylar sonrasında Türkiye-Gürcistan ilişkileri kısmen zarar görmüştür.

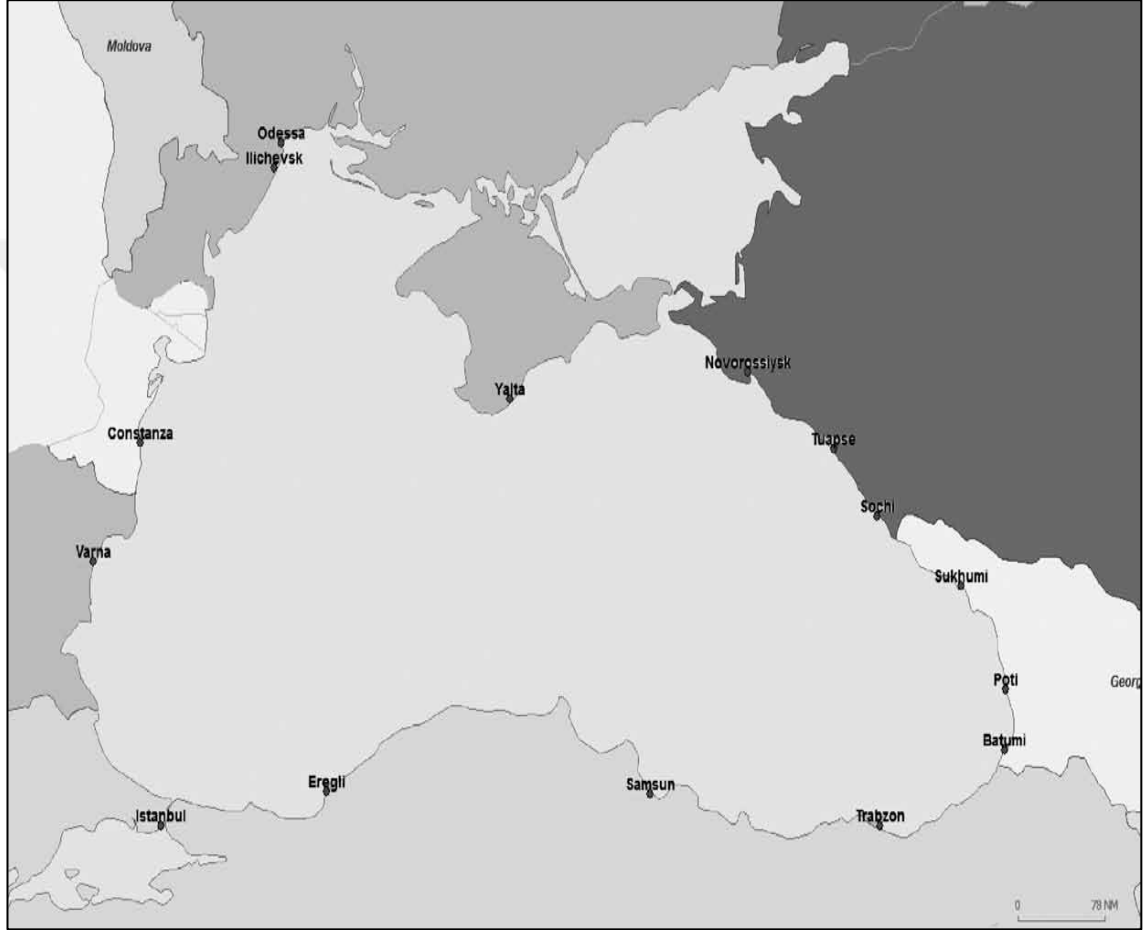
1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne (BMDHS) taraf ülkelerin, uluslararası hukukta yeri olan durumlarda, el koyulan geminin belirli bir finansal teminat karşılığında gemi ve mürettebatını derhal serbest bırakması yükümlülüğü bulunmaktadır. Gürcistan’ın⁴ verilen teminatı kabul etmemesi ya da başka bir sebeple gemiyi ve mürettebatını bırakmaması durumunda ancak BMDHS’ye taraf olan ülkeler yargı yoluna gidebilmektedir. Yukarıda verilen örneklerden Panama bayraklı “Buket” gemisi için BMDHS’ye taraf olan Panama tarafından ivedilikle başvuruda bulunulması gerekmektedir. Bu noktada gemi sahibinin değil, bayrak sahibinin başvuruyu yapma zorunluluğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Bir ülkenin gemisine el koyan devlet ivedi bir şekilde bayrak devletine bildirmek ile mükelleftir. Kıyı devletinin bu duruma uymaması halinde, gemiye el koyan devletin kabul etmiş olduğu bir yargı organına ya da Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi’ne (UDHS) başvurma hakkı bulunmaktadır (Ece ve Açıkkel 2011, ss. 24-26).

Türkiye’nin Gürcistan toprak bütünlüğüne yönelik uygulamış olduğu “resmi tutum” a aykırı olan ve iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin Türk bandıralı ya da Türk sahipli gemilerin yapmış olduğu seferlerden ötürü olumsuz etkilenebileceğini vurgulayan

⁴ Gürcistan, 21 Mart 1996’da BMDHS’ye imza atmıştır.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Gürcistan'ın işgal altındaki Abhazya topraklarına sefer yapılmasının uygulanan ambargoyu ihlal ettiğini ve bu tür faaliyetlerin devamında gerek Gürcistan gerekse Türkiye tarafından idari yaptırımların uygulanabileceğini belirtmiştir (Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü 2016).

Şekil 2.6: Karadeniz'in önemli limanları

Kaynak: Ece ve Açikel, 2011.

Bir de madalyonun diğer yüzü bulunmaktadır: 2013 yılı verilerine göre Türkiye ile Abhazya arasındaki ticaret hacmi 600 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır. Ancak bu veriler Türkiye ile Rusya arasında Soçi limanı kullanılarak yapılan dış ticaret rakamları olarak resmiyete geçmiştir. Türkiye, Abhazya'ya gıda, tekstil ve inşaat metalleri ihraç ederken; kereste ve kömür ithalatında bulunmaktadır. İstanbul ve Samsun limanından Soçi'ye yapılan seferlerin akabinde Soçi'den de Sohum'a geçiş yapılmaktadır. Bu

limanlar görsel olarak hatırlanabilmesi maksadıyla Şekil 2.6'da gösterilmiştir (Kanbolat 2014).

“Resmi” olarak Abhazya’yı tanımayıp, Gürcistan’ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirten Türkiye, Abhaz diasporası, ekonomik fayda sağlama ve insani yardım gerekçeleri ile “gayriresmi” olarak Abhazya ile ilişkilerini sürdürmektedir. Ancak Gürcistan’ın mevcut tavrı nedeniyle deniz ticaretinin devamlılığının sağlanması, bölge barışının olumsuz etkilenmemesi ve Türkiye-Gürcistan ikili ilişkilerinde problem çıkmaması amacıyla Ankara yönetiminin “-miş gibi” yapmaya devam etmesi gerekmektedir.

2.3.2. Güney Osetya

Kafkasların eteklerinde bulunan Güney Osetya, Gürcistan’a ait özerk bir bölge olup merkezi Tskhinvali’dir. 3900 km² lik bir alan üzerinde bulunan bölgenin nüfusu yaklaşık 55000’dir (2015). Kafkasların kuzey-güney doğrultusunda başlıca geçişlerinden olmasına rağmen ekonomik açıdan yeterli öneme sahip değildir (Yalçınkaya 2006, s.97).

Güney Osetya özerk bölgesi, 1988 senesinde Gürcistan hükümetinden özerk cumhuriyet statüsüne yükseltilmesini istemiş, 1989’da Rusya’dan Kuzey Osetler ile birleşmesi konusunda yardım talep etmiş, 1990 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir (Mert 2004, s.61) Müteakip senede Gürcistan, Güney Osetya’ya askeri müdahalede bulunmuştur (Alsirt 2009, s.28). Bu süreçte yaklaşık iki yüz bin Oset Kuzey’e⁵ kaçmıştır. Bir yıl süren çatışmanın ardından 1992’nin Haziran ayında Shevardnadze ile Yeltsin, bölgede barışın yeniden tesis edilmesi amacıyla Dagomis Anlaşmasına imza atmıştır. Anlaşma neticesinde Rusya’nın kontrolünde çatışmalar sona ermesine rağmen Güney Osetya’nın Kuzey ile birleşme ve Rus egemenliğine dahil olmak için yürüttüğü mücadeleler devam etmiştir (Yalçınkaya 2006, s.97).

⁵ Rusya Federasyonu’nun güneyinde, Güney Osetya ile sınır konumunda bulunan Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti.

1995'e gelindiğinde yapılan Gürcü anayasa değişikliği neticesinde Güney Osetya mevcut "özerk bölge" statüsünü kaybederek doğrudan Tiflis'e bağlanmış, sadece kültürel özerklik verilmiştir (Tavkul 2002, s.82).

1996'nın son çeyreğinde Güney Osetya'da yapılan başkanlık seçimlerinde galip olan Ludvig Çibirov, Shevardnadze ile ılımlı ilişkiler kurarak taraflar arasındaki gerginliği bir nebze azaltma konusunda başarılı olabilmıştır. Bu noktada Shevardnadze'nin de benzer bir tutum sergilemesi önemli rol oynamıştır (Yöndemli 2009, s.57).

1996-2004 arasında kısmen uygulanmaya çalışılan diyalog yoluyla sorunları çözme yöntemi, Saakashvili'nin 2004'teki "Osetya ile Yeniden Uzlaşma Planı" çerçevesinde sosyo-ekonomik ağırlıklı projeler ile devam ettirilmeye çalışılmıştır. Sorunları çözme aşamasında öncelikle rüşvetle başa çıkılması gerektiğini vurgulayan Saakashvili, Güney Osetya'daki önemli bir pazarı kapattırıştır. Ancak bu hamle Oset ekonomisini kötü etkilemiştir. Bunun üzerine bölge halkının güvenini tesis etmek amacıyla çiftçiye gübre yardımı yapılmış, sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanılması sağlanmış ve ulaşım hizmetlerinde iyileştirmeler yapılmıştır. İlerleyen süreçte Güney Osetya başkanı Kokoity'nin uzlaşma konusunda ayak diretmesi neticesinde yardımlar durma noktasına gelmiştir (Günay 2009, ss.115-116).

Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumak maksatlı çalışmaları sürerken Güney Osetya'da farklı zamanlarda yapılan iki halk oylamasında da bağımsızlık sonucu çıkmıştır. Ancak Osetler, ne Ruslardan ne de başkasından bu konuda destek görememiştir. Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Güney Osetya hükümeti harekete geçmiştir. Bu kapsamda Kosova örneğinin emsal niteliğinde ve ikna edici durumda olduğunu savunarak iki hafta sonra kendi bağımsızlıklarının da tanınması için Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'ne başvurmuştur ancak, sonuç alamamıştır (Kanbolat 2008).

8 Ağustos 2008 sabahı Gürcistan ordusunun Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye girmesini müteakip Rusya, "arka bahçesi" olarak nitelendirdiği Kafkaslarda etkinliğini kanıtlama fırsatı bulmuş ve savaşa dahil olmuştur. Rus ordusu, Gürcü askerlerini Güney

Osetya topraklarından oldukça hızlı bir şekilde çıkarmakla kalmamış, Tiflis'e kadar ilerlemiştir. Rusya Tiflis'e yaklaşık 65 km mesafede bulunan Gori kentini ele geçirmiştir. Rusya'nın ilerlemesi 10 Ağustos'ta Gürcistan'ın ateşkes isteğiyle son bulmuştur.

AB dönem başkanı Nicholas Sarkozy, arabuluculuk maksadıyla hazırlamış olduğu 6 maddeden oluşan barış planını Rus ve Gürcü liderlere sunmuş ve olumlu yanıt alarak uluslararası arenada dikkatleri üzerine çekmiştir. Sarkozy'e paralel olarak savaşın sonlandırılmasına yönelik çalışmalarda bulunan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, konuyu görüşmek üzere Rusya'ya giderek aktif rol oynamıştır. Sorunun çözümü için önerilen işbirliği ve istikrar paktına Rusya tarafı, sadece Türkiye ile ortak çalışmalara açık olduğuna yönelik bir ifade kullanmakla yetinmiştir. Ardından yapılan Gürcistan ziyaretinde, Gürcistan toprak bütünlüğünün sağlanması konusunda hemfikir olunduğu mesajı verilmiştir (Günay 2009, ss.128-129).

ABD ve Batı'dan gerekli desteği göremeyen Gürcistan, kendi toprakları içerisinde bulunan Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini savaş sonrasında kaybetmiştir. Güney Osetya bağımsızlığını ilan etmiş ve 26 Ağustos 2008'de Rusya tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Rusya'nın ardından Nikaragua da Güney Osetya ve Abhazya'yı bağımsız birer devlet olarak tanıdığını belirtmiştir (Kasım 2009, s.72).

2.3.3. Acara

Gürcistan'ın güneybatısında, Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunan Acara, Gürcistan'a bağlı otonom bir cumhuriyettir. Yüzölçümü 2900 km² ve merkezi Batum olan Acara'nın nüfusu yaklaşık 340.000'dir (2014). Buldukları bölgeye ismini veren Acara halkı Osmanlı zamanında Müslümanlığı benimseyen Gürcülerden oluşmaktadır (Yalçınkaya 2006, s.102). Acara'ya etnik farklılıktan ziyade Müslüman nüfusun çoğunlukta olmasından kaynaklı 'dini' sebeplerden ötürü otonomi verilmiştir.

1921 yılında SSCB ve Türkiye arasında imzalanan Kars anlaşması gereğince dini ve kültürel haklar tesis edilerek otonom bir statü verilmesi şartıyla Gürcistan'a bırakılan

Acara, Sovyet yönetiminde Gürcistan SSC'ye bağlı Acara Otonom SSC, SSCB'nin yıkılmasından sonra bağımsız Gürcistan sınırları içerisinde özerk bir cumhuriyet durumundadır. Ayrıca Kars anlaşması gereğince Türkiye, Acara'nın otonomisinin garantörü konumundadır (Yalçınkaya 2006 & Ağacan 2004).

Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasının akabinde mevcut özerk oluşumlardan bağımsızlık talepleri de beraberinde gelmiştir. Devam eden süreçte özellikle Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı talepler oldukça şiddetli yaşanmıştır. Acara'da durum, Gürcistan lideri Shevardnadze ile ılımlı bir çizgide tutum sergileyen Aslan Abashidze yönetimi süresince istikrarlı bir çizgide ilerlemiştir.

Acara jeostratejik konumu gereği hem Türkiye hem de Gürcistan için oldukça büyük önem taşımaktadır. Türkiye Sarp sınır kapısı ile Gürcistan, Azerbaycan ve devamında Türkistan'a ulaşabilmektedir. Bunun yanında Batum limanı 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Hazar petrolünün Avrupa'ya geçişinde kritik bir rol oynamaktadır.

Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrasında Abashidze, Rus üslerinin ülkesinde bulunmasına müsaade ederek Tiflis'e karşı kendini emniyete almak istemiştir. Batum limanındaki ticaret hacminin yoğunluğu ve Sarp sınır kapısı sayesinde Türkiye ile olan ilişkilerini iyileştirerek ekonomisini de sağlama almış, Gürcistan'a bağımlı olmaktan korunmayı amaçlamıştır (Yalçınkaya 2006, s.102).

Acara Özerk Cumhuriyeti 1991-2004 yılları arasında Abashidze yönetiminde Gürcistan'da yaşanan olumsuz gelişmelerden kendini korumuş ve bu konuda bir nebze başarılı olmuştur. Bu süreçte ekonomik, siyasi ve askeri konularda güçlenmiştir. Ancak istikrarlı denilebilecek bu dönemde Gürcistan ile iyi ilişkilerin devamlılığı sağlanamamıştır. Özellikle Batı yanlısı bir politika sürdürmeye çalışan Gürcistan için Acara'nın Rus yanlısı tavır sergilemesi, askeri üslere müsaade etmesi, genel bütçeden kendilerine kasıtlı olarak kaynak ayrılmadığı gerekçesiyle Batum limanından sağlanan ekonomik gelirden Tiflis yönetimine pay vermemesi sıkıntıların artmasına neden olmuştur (Yöndemli 2009, ss.49-50).

Acara'nın ihtilafli bir bölge olarak adlandırılmasının nedenlerinden biri de nüfusun çoğunluğunun Müslüman olmasından ötürü yürütülen misyonerlik çalışmalarıdır. Tiflis yönetiminin de destek verdiği çalışmalar, bölgenin otonomisinin en önemli nedeni olan İslamiyet'i ortadan kaldırarak, özerkliğe son vermek amacıyla yapılmıştır. Saakashvili'nin Gül devrimi ile başa gelmesiyle beraber faaliyetler aleni bir hal almıştır. Müslüman Acarlara, cetlerinin Hristiyan olduğu, Hristiyanlık sayesinde atalarının yüzyıllarca Gürcistan'da Rumlar ile sorunsuz yaşamış olduğu, din değiştirmeleri halinde Avrupa'ya rahatlıkla gidilebileceği söylenmiş, iş garantisi ve para teklifleri yapılmıştır. Yapılan faaliyetlerden en çarpıcı olanı: Sarp Hudut kapısından Batum'a geçiş yaptıktan sonra devam eden karayolunda yaklaşık 10 kilometrelik aralıklar ile konulan haç işaretleridir (Saraç 2006).

Acara başkanı Abashidze'nin, Saakashvili'nin iktidara gelmesi sürecinde, Shevardnadze lehine çalışmalar sürdürmesi Tiflis-Acara gerginliğini yükselten bir başka etken olmuştur. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve otonom yönetimleri kontrol altına almayı öncelikli hedef olarak belirleyen Saakashvili, 4 Ocak 2004'te yapılan seçimleri kazanmasını müteakip, ilk olarak Güney Osetya ve Abhazya'dan ziyade Acara'ya müdahale etmiştir. Bunun sebebi ise diğer otonom yönetimlerin aksine Acara'da ayrılıkçı ve bağımsızlık söylemlerine yer verilmemesidir. Acara halkı, Gürcistan toprak bütünlüğünü desteklediğini ve bundan memnun olduklarını her zaman dile getirmişlerdir.

Abashidze'nin Saakashvili aleyhine yapmış olduğu propagandalar ve faaliyetler, Tiflis yönetimince Gürcistan'dan ayrılma yönünde yapılan hareketler olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda Saakashvili, Abashidze yönetimine son vermiş ve ülkeden ayrılmasını sağlamıştır. Yapılan yeni seçimlerde Tiflis'in desteklediği parti oyların dörtte üçünü almış ve Acara kontrolü daha kolay bir bölge haline getirilmiştir (Yalçinkaya 2006, s.104). Akabinde Batum'da bulunan Rus askeri üssü, 2007 yılında tamamen boşaltılmıştır (Alsirt 2009, s.34). Acara'daki sorunun çözülmesi, özellikle Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı Cevahati bölgesindeki ayrılıkçı hareketleri de törpülemiştir (Yöndemli 2009, s. 52).

Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti arasındaki gerilimin tırmandığı süreçte, bazı gruplar Türkiye'nin olaya müdahil olmasını istemiş ancak, başarı sağlayamamıştır. 20 Mayıs 2004 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından kabul edilen Saakashvili, Türkiye'nin sergilemiş olduğu tutum neticesinde, Gürcistan'ın gerçek dostu olduğunu vurgulamış ve bahsedilen grupların emeline ulaşamadığını dile getirmiştir (Yöndemli 2009, ss. 52-53).

2.3.4. Cevahati Bölgesi

Gürcistan'ın güneybatısında, Ardahan ile sınır konumundaki Cevahati, aynı zamanda Gürcistan'ın Ermenistan sınırında bulunmaktadır. Yüzölçümü yaklaşık 2600 km² olan bölge, özerk bir idari yapıda olmamasına rağmen coğrafi ve demografik özellikleri nedeniyle siyasi açıdan kritik bir öneme sahiptir (Yalçınkaya 2006, s.109).

1944 yılında Stalin tarafından Cevahati bölgesinde yaşayan Ahıska Türkleri, düşmana yardım ettiği bahane edilerek Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Bu sebeple bölgedeki Ermeniler, nüfusun % 90'ını oluşturmaktadır. Bölge *de jure* olarak Gürcistan dahilinde olmasına rağmen *de facto* yönetim Ermeni çetelerindedir. Ermeni parasının geçerli olduğu Cevahati bölgesine Gürcü askerleri dahi girememektedir (Sezgin ve Ağacan 2003, s.40).

1994 senesinde Gürcistan'ın BDT'ye üye olmasının ardından Rusya, Gürcistan dahilinde dört askeri üs kurmuştur. Bunlardan biri de Türkiye sınırına yaklaşık 30 km mesafede bulunan Cevahati'deki askeri üstür (Çelikipala 2012, s.7). Ekonomik olarak oldukça sıkıntılı durumda olan bölge halkı için üs, tek iş imkanı durumunda olmasından ötürü oldukça önemli durumdadır. Üste iş bulamayan Ermeniler, mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda bu üs, Ermeniler için de bir güvenlik garantisi konumundadır. Türkiye'ye sadece 20 km mesafede bulunmalarından yakınan Cevahatililer, düşman olarak gördükleri Ahıska Türkleri'nin bölgeye gelmesi durumunda, Türkiye ile geçmişte yaşanmış olan problemler yüzünden birlikte yaşamlarının mümkün olmadığını her fırsatta dile getirmektedirler (Yalçınkaya 2006, s.109).

Rusların bölgeye desteğinden ötürü Cevahati halkı, Gürcistan'dan bağımsız bir şekilde başına buyruk davranmayı da ihmal etmemiştir. Zaman zaman otonomi talebinde bulunan Ermenilere, bu hakkın verilmesi durumunda bölgeye Ahıska Türkleri'nin de yerleştirileceği ve dolayısıyla Ermeni nüfusunun giderek azalma ihtimali belirtilerek ayrılıkçı talepler, Gürcistan tarafından bir nebze törpülenebilmektedir. Cevahati halkının otonomi talebine Ermenistan da Gürcistan gibi olumsuz görüş bildirmişlerdir (Yöndemli 2009, ss. 60-61).

Kadife Devrim'e doğru giden sıkıntılı süreçte fayda sağlamayı amaçlayan Cevahati Ermenileri, otonomi verilmesi için 2003'ün son çeyreğinde Gürcistan'a başvurmuştur. Bu kapsamda Gürcistan'ın konfederal ya da federal bir şekilde yenilenmesi gerektiği ve bu yenilenmenin ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması için tek çözüm niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Otonomi verilmesi durumunda Cevahati Ermenileri'nin bir sonraki hedefi, Ermenistan'a ilhak talebi olacaktır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile devre dışı bırakılan Ermenistan, hâlihazırda Dağlık Karabağ işgali nedeni ile büyük sıkıntılar yaşamakta iken Karadeniz'e ulaşabileceği tek ülke konumundaki Gürcistan'a olan ihtiyacı, Cevahati'den daha fazladır (Yalçınkaya 2006, s.110).

Rusya, 1999 senesinde İstanbul'da yapılan AGİT zirvesinde taahhüt ettiği üzere Cevahati'deki askeri üssü 2007'de kapatmıştır (Günay 2009, S.167). Aynı zirvede Gürcistan'da, Ahıska Türkleri'nin kademeli olarak geri dönüş yapmasını kabul etmiştir (Ağacan 2004, s.87). Üssün kapanması ve Ahıska Türkleri'nin bölgeye tekrar gelecek olması Ermenileri oldukça rahatsız etmiştir. Bu konuda müttefiki Rusya ve Ermenistan ile dirsek temasını sürdüren Cevahati Ermenileri üssün kapatılmasını sekiz yıl ötelemiş, Ahıska Türkleri'nin Ahılkelek'e dönüşüne engel olmak maksadıyla başka yerlere de yerleştirilmeleri gerektiğini sık sık gündeme getirmiştir. Gürcistan yönetimi, Sovyet döneminde yürütülen Kafkasya'daki Anti-Türkizm politikasını sürdürmeye çalışarak bu gerçekliğin halen mevcut olduğunu göstermektedir.

Cevahati'deki ihtilafın kökeninde sosyoekonomik yetersizlikler yatmaktadır. Rus üssünün de kapanması ile birlikte işsizlik sıkıntısı çok artmıştır. Bölgeye yeterli sağlık hizmeti sağlanamamakta, elektrik, su, yol, istihdam gibi ihtiyaçlar ekseriyeti teşkil eden

gruba götürülememektedir (Overland 2003, s.13). Tiflis hükümeti ile Cevahati'de *de facto* yönetimi elinde bulunduranlar arasında iletişim kurulup bahsedilen temel eksiklikler konusunda uygulanacak etkin politikalar ile Acara'da olduğu gibi bölgenin Gürcistan'a entegrasyonu söz konusu olabilir. Yapılacak yatırımlar sayesinde bölgedeki sosyo-ekonomik eksiklikler giderilerek ayrılıkçı taleplerin törpülenmesi beklenebilir. Lakin Güney Osetya savaşı sonrası mevcut ekonomik durum ve bölge halkının merkezi yönetimden farklı bir tavır sergilemesi, çözümü engelleyen unsurların başında gelmektedir (Lohm 2007, s.42).

Gürcistan, Cevahati'deki ihtilaftan rahatsız olmasına rağmen Abhazya ve Güney Osetya problemlerini askeri müdahale ile çözebileceği yanılığısına düştükten sonra yaşadıklarının tekrerr etmesini istememektedir. Abhazya üzerinde uygulamış olduğu ekonomik kısıtlamalar ile sorunu çözmeye kalkması durumunda ise bölge halkının ayrılıkçı hareketlerinin artarak Ermenistan'a ilhak olma ihtimali de bulunmaktadır. Ancak Ermenistan, dış ticaret hacminin yaklaşık % 80'ini oluşturan Rusya ile arasında bulunan Gürcistan'ın dostluğuna, Cevahati Ermenileri'nden daha çok ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Tiflis yönetimi mevcut çözümsüz durumu, adını koymadan sürdürmeyi kabul etmiştir (Ağacan 2005). BTC petrol boru hattı ile Kars-Tiflis demiryolu hattı Cevahati'den geçmekte olduğu için bölgede yaşanan gelişmeler Türkiye tarafından da titizlikle takip edilmelidir.

2.3.5. Pankisi Vadisi

Güney Osetya'nın doğu kısmında bulunan Pankisi Vadisi, idari bir yapıya sahip olmamasına rağmen Çeçen sınırında bulunan önemli bir geçiş yoludur (Yalçınkaya 2006, s.100). Yaklaşık 65 km uzunluğundaki vadide 8-12 bin arasında Çeçen mültecinin bulunduğu düşünülmektedir. Çeçen savaşlarında Pankisi Vadisi'nde Çeçen direnişçilerin olduğunu bahane eden Rusya müdahalede bulunmak istemiş ve 2000-2002 yıllarında bölgeyi zaman zaman bombalamıştır (Torun 2006, s.106).

11 Eylül saldırılarının arkasından Pankisi Vadisi'nde El-Kaide militanlarının bulunduğunu öne süren ABD, Gürcistan ile birlikte bölgeye ortak operasyon düzenlemiştir

ve sonucunda bazı militanları bularak etkisiz hale getirmiştir. Bölgeye ABD'nin gelmesi Rusya'yı oldukça rahatsız etmiştir. Rusya, Pankisi'de bulunan Çeçen direnişçilerin Gürcistan tarafından terörist olarak kabul edilmesi için baskı yaparak bölgeyi tümüyle ABD'ye kaptırmak istememektedir (Torun 2006, ss.106-107).

3. TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİNİN FARKLI BOYUTLARI

Bu bölümde ilk olarak Türkiye ile Gürcistan'ın birbirleri için ne derece önemli olduklarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Ardından iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler, devlet başkanları dönemi itibariyle aktarılmıştır. Ekonomik ilişkiler başlığı altında işbirliği projelerine yer verilmiştir. Son olarak da sosyo-kültürel ve askeri açıdan iki ülke arasındaki ilişki incelenmiştir.

3.1. GÜRCİSTAN'IN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

Güney Kafkasya, hem tarihi hem coğrafi hem de etnokültürel realite göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye dış politikası için hayati öneme sahiptir. Güney Kafkasya'nın Karadeniz'e açılan kapısı olan Gürcistan ile barış ve eşitlik içerisinde kurulacak işbirliği projeleri Türkiye'nin sınır güvenliği ve ekonomik geleceği açısından kilit role sahiptir.

Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasını belirleme aşamasında Ermenistan'ın Rus yanlısı tavırları ve anti-Türkist yaklaşımları ile Azerbaycan arasındaki ihtilaf ve savaş hali doğrudan Ermenistan'ı devre dışı bırakmaktadır. Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ortaklığı bölgedeki Rus baskısını da azaltmaktadır (Cecire 2013, s.111).

Gürcistan jeostratejik konumu itibariyle Orta Asya ve Hazar'ı Avrupa'ya bağlayan bir köprü vaziyetindedir. Türkiye için Ermenistan ile bir ortaklığın söz konusu olmaması sebebiyle Azerbaycan ve Orta Asya'daki Türk devletlerine ulaşabilmenin tek güvenli yolu Gürcistan'dır.

Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD'nin özellikle Kadife Devrim süreci ve sonrasında Gürcistan üzerine artan ilgisi, şüphesiz Hazar'a ulaşabilme amacıyla oluşmuştur. AB-Rusya-ABD arasında Gürcistan'da hakimiyet çatışması, Türkiye'nin bölgesel güç olabilme adına işbirliği çalışmalarına katılmasını mecbur kılmıştır. Gürcistan ile

kurulacak iyi ilişkiler sayesinde Türkiye, Orta Asya'daki Türk devletlerine ulaşarak pazar hacmini genişletmiş olacaktır.

Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının Türkiye'ye geçişini sağlayacak boru hattı projeleri, Ermenistan'la yaşanan Karabağ problemi ve Ermenilerin düşmanca tavırlarından ötürü, maliyeti artırmasına rağmen daha güvenli olması sebebiyle Gürcistan üzerinden sağlanmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatları sayesinde Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan enerji bağımlılığı azalmaktadır. Bu hatların ilerletilmesi ile Türkmenistan ve Kazakistan enerji kaynaklarının da Türkiye'ye kadar ulaştırılması, beklenen gelişmeler arasındadır (Bal 2004, s.399).

Güney Kafkasya'nın jeostratejik ve jeopolitik durumu değerlendirildiğinde Gürcistan ve Azerbaycan, Türkiye ile stratejik ortak konumundadır. Bölgedeki Rusya-Ermenistan-İran dikey eksenindeki ittifaka karşı Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan yatay ekseninde ortaklık kurulmuştur (Ağacan 2004, ss.431-432).

Gürcistan aracılığıyla Azerbaycan ve Orta Asya'daki Türk devletlerine ulaşan Türkiye, yapacağı ekonomik işbirliği projeleri ve yatırımlar sayesinde ticaret hacmini daha da arttıracaktır. İhracat ve ithalatta, AB ülkeleri büyük bir orana sahip olsa da oluşan yeni pazarlar ile Batı ülkelerine olan borçların kapatılmasında bir nebze olsun faydası olacaktır. Diğer yandan Avrupa Birliği'ne olan kısmi ekonomik bağımlılığın Kafkasya ve Orta Asya ile artan ticaret sayesinde bu coğrafyaya kaymaya başlaması, senelerdir tam üyelik konusunda türlü engeller çıkaran AB'ye karşı Türkiye'nin elini güçlendirecektir (Taşkın 2006, s.81).

“Rusya'nın sıcak denizlere inme” hedefini gerçekleştirebilmesi için Kafkasya'ya hakim olması gerekmektedir. Akabinde güneye, Hindistan'a ulaşabilecektir (Dugin 2014, s.365). SSCB'nin yıkılması ile birlikte kurulan bağımsız devletler sayesinde bölgedeki Rus etkisi kısmen azalmıştır. Bağımsız Gürcistan, Rusya ile Türkiye arasındaki kara sınırını ortadan kaldırmış ve adeta bir tampon görevini üstlenmiştir. Kuzey Kafkasya'da bulunan Rus sınırının, Türkiye'ye yaklaşık 200 km uzaklıkta olmasından ötürü

senelerce sınır komşusu durumundaki Rusya'nın tehdit unsuru olarak görülmesi bir nebze azalmıştır. (Taşkın 2006, s.82). Bu bağlamda Güney Osetya Savaşı'nın öncesinde ve sonrasında Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini savunmuş ve bu konuda girişimlerde bulunmuştur.

Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde Rusya etkisinin artmaması, Türkiye'nin milli güvenliği için oldukça önemlidir. Güney Kafkasya'yı "arka bahçesi" olarak gören Rusya'nın, Ermenistan ile işbirliği halinde olması ve Ermenistan'da asker bulundurması yukarıda bahsi geçen yatay eksen ülkelerini tedirgin etmektedir. NATO üyesi olan Türkiye ve Batı'nın Hazar ve Orta Asya'ya Gürcistan üzerinden ulaşmasına engel olmak isteyen Rusya, bölgedeki etnik problemlere müdahil olarak Gürcistan ve Azerbaycan'ı BDT'ye üye olmak zorunda bırakmıştır. Rusya'nın "yakın çevre" politikasını sürdürmeye devam etmesi, Türkiye'nin güvenliği ve ekonomisi için Gürcistan ile Azerbaycan'ı mutlak suretle desteklemesi gerçeğini gözler önüne sermektedir (Taşkın 2006, ss.83-84).

3.2. TÜRKİYE'NİN GÜRCİSTAN İÇİN ÖNEMİ

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından çözüm bulması gereken iki önemli sorun: Toprak bütünlüğünün sağlanması ve akabinde ekonomik problemlerine yoğunlaşma gerekliliği olmuştur. Bu bağlamda ilk sorunda tehdit unsuru olarak gördüğü Rusya'nın askeri üsleri terk etme konusunda ağır adımlar atması ve etnik sorunlarda aleyhte tavır alması, Gürcistan'ı bölgede destekleyebilecek hem dost hem de denge unsuru arayışına itmiştir.

Türkiye, SSCB'nin yıkılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan Gürcistan'ı, uluslararası arenada eski doğu bloğu ülkeler haricinde, tanıyan ilk ülke olmuştur.⁶ Yukarıda bahsi geçen nedenlerden ötürü Türkiye'nin Gürcistan'a sağlamış olduğu destek ve yardımlar sonucunda Gürcistan, Türkiye'yi "müttefik ülke" olarak görmüştür. Özellikle bu süreçte Gürcistan'ın Batılı ülkelerden beklediği desteği Türkiye'nin vermiş olması, en büyük etken durumundadır (Taşkın 2006, ss. 84).

⁶ Gürcistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Romanya'dır.

Gürcistan dış politikasında, çevre ülkeler ile olan ilişkileri Kamil Ağacan (2005), birbiri içine geçmiş üç halkaya benzetmiştir: İçteki halkada Güney Kafkasya’da bulunan Ermenistan ve Azerbaycan ile olan ilişkiler, ortadaki halkada Güney Kafkasya’ya komşu olan Türkiye, Rusya ve İran ile olan ilişkiler, dıştaki halkada ise Gürcistan tarafından önemli olan ve destek almak istediği ABD, AB ve diğer batı ülkeleri ile olan ilişkiler. İçteki halkadan Ermenistan ile ortadaki halkadan Rusya ve İran’ın oluşturduğu düşey eksendeki ittifak, Gürcistan’ın dost ülke tercihini kısıtlamıştır. İçteki halkada Ermenistan’a karşı yanına çekebildiği tek ülke Azerbaycan olmuştur. Fakat bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan, Gürcistan ile aynı problemleri yaşamakta olmasından ötürü desteğini maddi ve siyasi açıdan ziyade yalnızca manevi yönden sağlayabilmiştir. Bu olaylar ışığında düşey eksendeki Rusya ittifakını dengeleyebilecek tek ülke olarak, bağımsızlığından itibaren her türlü desteği sağlayan Türkiye öne çıkmaktadır.

En dış halka içerisindeki ülkeler ile iyi ilişkiler kurma hedefinde, NATO üyesi olan Türkiye’nin önemini bilen Gürcistan, Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye’nin müttefikliği sayesinde NATO ve AB ile yakın ilişkiler kurabilmiştir.

Gürcistan için AB’nin desteği de oldukça önemlidir. Toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması ve Bizans zamanında kurdukları ticari ilişkileri yeniden canlandırabilmek amacıyla Türkiye’nin AB’ye üye olmasını istemektedir. Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği, Gürcistan için AB’ye sınır komşusu olması anlamını taşımaktadır (Taşkın 2006, s. 86).

3.3. BAĞIMSIZLIK SONRASI SİYASİ İLİŞKİLER

3.3.1. Zviad Gamsakhurdia Dönemi

SSCB’nin dağılmasından önce Gürcistan’da çok partili seçimler yapılmış ve kurulan Yüksek Sovyet’in başına Zviad Gamsakhurdia getirilmiştir. 31 Mart 1991’de gerçekleştirilen referandumun akabinde 9 Nisan 1991’de Gürcistan bağımsızlığını ilan

etmiştir. Yaklaşık 45 gün sonra yapılan seçimlerde halkın % 86'sının desteğini arkasına alan Gamsakhurdia Gürcistan'ın ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Alieva 2000, s.17).

Rus karşıtı söylemleri ile halk kitlesinin çoğunu arkasına alan Gamsakhurdia, siyasetteki tecrübesizliğinden de kaynaklı aşırı milliyetçi politika izleyerek birlik ve beraberliği sağlayamamış, neticesinde yalnızca bir yıl görevde kalabilmiştir (Çelikpala 2012, s.3).

Bölgedeki çatışmaların henüz durulmaması ve tam bir siyasi otoritenin oturtulamaması gibi nedenlerden ötürü Türkiye başlarda Gürcistan'ı resmi olarak tanımaktan kaçınmıştır. Özellikle Gamsakhurdia'nın izlediği politikadaki başarısızlığından ötürü Gürcistan'da muhatap bulmakta güçlük çeken Türkiye, ancak 16 Aralık 1991'de bağımsızlığı tanımıştır (Taşkın 2006, s.88).

3.3.2. Eduard Shevardnadze Dönemi

Gamsakhurdia'nın başarısız politikası ülke içerisinde karışıklığa neden olmuş ve 2 Ocak 1992'de Askeri Konsey, Gamsakhurdia'yı görevden almıştır (Demir 2003, s.121). Türkiye 1991 yılının sonunda Gürcistan'ı tanımış olmasına rağmen siyasi temas ilk olarak Mayıs 1992'de başlamıştır. Temmuz 1992'de Gürcistan Askeri Konseyi ile Türkiye arasında Kars anlaşması ile belirlenen doğu sınırlarının karşılıklı kabulünü sağlayacak "Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk" anlaşması imzalanmıştır (Demirağ 2003, s.77). 12 Ekim 1992'de Askeri Konsey'in daveti üzerine ülkeye gelen Shevardnadze, gerçekleştirilen seçimler neticesinde Gürcistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Batı devletlerinin Gürcistan'a karşı temkinli davrandığı bir dönemde, Türkiye ile kurulacak iyi ilişkilerin önemini farkında olan Shevardnadze, Türkiye tarafından sağlanan gıda, ilaç ve 50 kiloton buğday ile 50 milyon dolarlık krediyi Gürcistan için yeniden dirilişin kıvılcımı olarak nitelendirmiştir. Karşılıklı yapılan görüşmeler neticesinde Gürcistan'da PKK'nın, Türkiye'de ise ayrılıkçı Abhazların faaliyetlerine müsaade edilmeyeceği konusunda mutabakata varılmıştır (Taşkın 2006, s.90).

1994 yılında Türkiye ile Gürcistan arasında “Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması” ve bir dizi protokol imzalanmıştır. Aynı sene aşırı Rus baskısına karşı koyamayıp BDT’ye üye olmak durumunda kalınmıştır (Taşkın 2006, s.91).

1995 seçimleri öncesinde etnik sıkıntılarla uğraşmaktan, ekonomik atılım gösterememiş bir Gürcistan bulunmaktadır. Demokratik yapıdan uzak, otoriter bir yönetim tarzı bulunan ülkede rüşvet olayları oldukça yaygın durumdadır (Çelikpala 2012, s.8). Ancak bunun yanında Türkiye ile iyi ilişkiler kuran, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile Batı’nın dikkatini çekmeyi başaran güçlü bir siyasi lider izleniminden ötürü Shevardnadze 1995’te tekrar iktidara gelmiştir.

1996 yılında Shevardnadze’nin Türkiye ziyareti sırasında yeni bir sınır kapısı açılması ve vize kolaylığı sağlanması ile ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. 1997 yılında içlerinde “Askeri Eğitim İşbirliği” ve “İki Ülke Arasındaki Sınır Sözleşmesi”nin de bulunduğu bir dizi anlaşma daha imzalanmıştır (Taşkın 2006, ss.91-92).

29 Ekim 1998’de Türkiye, Gürcistan, Özbekistan ve Kazakistan arasında imzalanan “Ankara Deklarasyonu” ile doğal gaz ve petrol arama, tarama ve boru hatları ile güvenli bir şekilde piyasaya sunulması konusunda hızlı karar almanın gerekliliği vurgulanmıştır (Taşkın 2006, s.92).

1999 yılında imzalanan “Askeri Yardım ve İşbirliği Anlaşması” gereğince Gürcistan’da iki tane askeri eğitim merkezi ve bir tane de atış alanının Türkiye tarafından kurulması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda Gürcü ordusu için mali yardım da yapılmıştır (Taşkın 2006, ss.92-93).

1999 AGİT zirvesinde Türkiye tarafından dile getirilen “Kafkas İstikrar Paketi” projesi, 2000 yılının başında yapılan Gürcistan ziyaretinde görüşülmüştür. AGİT zirvesinde ortaya atılan düşünceye, Rusya ve İran’ın da bölgede olmasından ötürü katılmasının gerekli olduğu savunulmuştur (Yanar 2002, s.59). Shevardnadze için bu düşünce hayati önemi haiz bir gelişme olarak görülmüştür.

24-26 Temmuz 2000 tarihlerinde Trabzon'da dışişleri bakanları seviyesinde gerçekleştirilen toplantıda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Kafkas İstikrar Paktı çerçevesinde ortak hareket edilmesinin sağladığı faydalar üzerine görüşülmüştür. Toplantıda özellikle Hazar kaynakları ve boru hatları gibi iki ülke için de kritik öneme sahip olan hususlarda ortak hareket edilmesi yönünde fikir teatisinde bulunulmuştur (Taşkın 2006, s.93).

2001 yılının başında, Ankara'da buluşan Shevardnadze ve Ahmet Necdet Sezer sınır hattında bulunan mayınların ortak bir çalışma ile temizlenmesi gerekliliği, savunma sanayi ve dış ticarete işbirliği konularında mutabakata varılmıştır. Gürcistan'ın gündemini meşgul eden Abhazya probleminin çözümü maksadıyla planlanan toplantının Türkiye'de yapılması ve Türkiye'nin bu konuda Gürcistan lehinde barışçıl bir yol izlemesi, Shevardnadze'yi oldukça memnun etmiştir (Taşkın 2006, s.94).

2001 yılında iki ülkenin cumhurbaşkanı ortak bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri önemli olan bazı hususlar şu şekildedir: Ticaret hacminin artırılması maksadıyla özellikle Türk yatırımcıların Gürcistan'da yatırımda bulunmasını kolaylaştırmak adına "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması"nın hızlandırılması konusunda mutabık olunmuştur. Bu anlaşma 2007'nin sonunda imzalanmış olup 2010'da yürürlüğe girmiş, ancak 2011'in başından itibaren uygulamaya konulabilmiştir (GİB 2017). İkinci husus olarak Kars-Tiflis-Bakü demiryolu hattı projesinin hayata geçirilmesinin hızlandırılmasının gerekliliği konusunda mutabık olunmuştur. Bu demiryolu 30 Ekim 2017 tarihinde faaliyete geçmiştir (Sözcü 30 Ekim 2017). Üçüncü husus ise Kafkasya İstikrar Paktı'nın uygulanması ile alakalı olmuştur. Türkiye ile Gürcistan arasındaki işbirliği projelerine zarar veren bölgedeki çatışma ve istikrarsızlığın yalnızca iki ülke için değil Orta Asya, Kafkasya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bu koridordan fayda sağlayan tüm ülkeler için bir tehdit olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda paktın hayata geçirilmesi maksadıyla ortak hareket edilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Taşkın 2006, ss.94-95).

2002'nin ikinci çeyreğinde "Kafkasya Zirvesi" adı altında Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan devlet başkanları arasında enerji kaynaklarının ulaştırılması, ekonomi ve

terör konularında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile Şah Deniz doğal gaz boru hattı projelerinin önemine vurgu yapılmış ve hayata geçirilmesi için projelere hız kazandırma konusunda mutabık olunmuştur (Yapıcı 2004, s.257).

Shevardnadze iç politikada istikrarı sağlayabilme adına 2003 senesinde Abhazya ve Güney Osetya sorunları ile uğraşmıştır. Bu dönemde ilişkiler biraz durağan olmasına rağmen Türkiye, Abhaz asıllı vatandaşlarının baskılarına rağmen müttefikinin iç sorunlarında yanında olmuştur (Sadıgbeyli 2002, s.89).

Ekonomik anlamda bölgede işbirliği çalışmalarında bulunan Shevardnadze, etnik sorunlara çözüm bulma konusunda yetersiz kalmıştır. Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında beklenenin alınamaması ve özellikle Acara'nın bağımsız hareketlerde bulunması, Shevardnadze'ye karşı muhalefet kanadının elini güçlendirmiştir (Alieva 2000, s.19). 2 Kasım 2003'te yapılan seçimlerde Shevardnadze'nin bulunduğu grup her ne kadar kazanmış olarak ilan edilse de birçok ülkeden gelen gözlemciler seçimde usulsüzlük yapıldığını savunmuştur. Parlamento kurulmasına rağmen muhalif grupların eylemleri son bulmamış ve 25 Kasım 2003 tarihinde Gürcistan Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarını iptal etmiştir. Bu gelişmenin neticesinde Shevardnadze istifa etmek zorunda bırakılmıştır. "Gül/Kadife devrim" olarak isimlendirilen ABD destekli bu olay sonrasında Mikhael Saakashvili devlet başkanı olmuştur (Taşkın 2006, s.96).

3.3.3. Mikhael Saakashvili Dönemi

4 Ocak 2004'te yapılan seçimler neticesinde oyların % 96'sını alan Mikhael Saakashvili, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Gül devriminin baş aktörü (aynı zamanda döneminin dünyadaki en genç devlet başkanı) siyasi otoriteyi sağlamlaştırmak adına anayasa değişikliği yaparak başkanlık sistemini getirmiştir. İlk olarak devleti içten içe kemiren rüşvet ve yolsuzluklar üzerine yoğunlaşan Saakashvili, polis teşkilatını yeniden kurmuş, yolsuzluk yaptığı tespit edilen bütün kamu görevlileri ve iş adamlarının yargılanmasını ve ceza almalarını sağlamıştır (Çelikpala 2012, ss.13-14).

Saakashvili'nin yolsuzluk ve istikrarı sağlama üzerine yürütmüş olduğu başarılı politikalar Batı'nın dikkatini çekmiş ve olumlu yönde destek alınmasını sağlamıştır. Özellikle bağımsız bir feodal görüntü sergilemekte olan Acara bölgesini kan dökmeden kontrol altına alması, halk ve Batı nezdinde takdir edilmiştir. ABD desteğiyle iktidara gelen Saakashvili, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak adına Avrupa Birliği ve NATO ile iyi ilişkiler kurarak kendini bu iki oluşuma entegre etmeyi, temel dış politika unsuru olarak görmüştür (Çelikpala 2012, s.17).

Göreve geldikten sonra Türkiye'yi 20 Mayıs 2004 tarihinde ziyaret eden Mikhael Saakashvili, Türkiye'nin Gürcistan için bağımsızlığın ilanından beri en yakın stratejik ortak olduğunu, bölge istikrarı ve terörle mücadelede birlikte hareket edilmesinin gerekliliğini, Gürcistan'ın NATO'ya üyeliği hususunda Türkiye'nin her daim desteğine ihtiyacının olduğunu, ekonomik işbirliği projeleri sayesinde bölgedeki enerji potansiyelinin iki ülke için de hayati öneme sahip olduğunu ve kendine rol model olarak gördüğü siyasi karakterin Mustafa Kemal Atatürk olduğunu dile getirmiştir (Kanbolat 2004, ss.21-26).

12 Ağustos 2004 tarihinde Gürcistan ziyaretinde bulunan dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Güney Osetya ve Abhazya problemlerinde Türkiye'nin aktif rol oynamaya hazır olduğunu Tiflis yönetimine iletmiştir. Türkiye'deki Abhaz nüfusunun Abhazya'dakine göre 4 kat daha fazla olmasının çözüm adına köprü vazifesi görebileceğini ve Türkiye'nin bu durumda arabuluculuk yapacağını vurgulamıştır (Jintcharadze 2014, s.114). Türkiye'nin, Abhazların Rusya kontrolüne girmesinden önce, iyi ilişkiler kurularak sorunu çözüme ulaştırma önerisi, Saakashvili tarafından kabul görmemiştir. Bu noktada Abhazlar ile doğrudan iyi ilişkiler kurma yoluna gidilmemiş, Gürcistan yönetimine önerilerini kabul ettirmek adına baskı kurma yolu tercih edilmiştir (Aydın 2013, s.488).

2007 yılının ilk çeyreğinde Rusya ile Gürcistan arasındaki gerilim sebebiyle Rusya, Gürcistan'a doğal gaz vermeyi durdurmuştur. Bunun üzerine Saakashvili Türkiye'den yardım talebinde bulunmuştur. Bu süreçte Gürcistan'ın Abhazya üzerinde uygulamış olduğu izolasyon politikası nedeniyle Abhazların Ruslara yanaşmasından endişe duyan

Türkiye, Gül devrimi sonrasında iktidara gelen Saakashvili iktidarında yavaşlayan Kars-Tiflis demiryolu hattı projesinin bitirilmesini istemektedir. Gürcistan'ın içinde bulunduğu sıkıntılı süreçte Türkiye, Bakü-Tiflis-Erzurum hattından geçecek olan ilk doğal gazdan kendi payına düşen kısmı Gürcistan'a vermeyi, yukarıda bahsedilen sorunlar üzerine baskı unsuru olarak kullanmak istemiştir. Ancak ABD'nin bu konuda Gürcistan'a baskı yapılmaması yönündeki ricasını Türkiye'ye iletmesi üzerine Saakashvili istediğini almış, buna karşılık olarak bir şey vermemiştir (Aydın 2013, s.489).

2007 yılının Mayıs ayında Gürcistan ve Türkiye'nin müşterek çalışması sonucunda Batum Havalimanı açılmış ve THY tarafından iç hat sefer noktası olarak uçuşlara başlanmıştır. 2011 yılına gelindiğinde iki ülke arasında pasaport olmadan sadece nüfus cüzdanı ile ülkeye girişlere olanak sağlayan anlaşma imzalanmıştır. Bunun neticesinde çatışmanın hiç dinmediği Kafkasya'da eşine ender rastlanan bir uygulamaya başlanmıştır (TRT Haber 10 Aralık 2011).

Demokratik bir şekilde başlayan yönetim politikasının gittikçe otoriter bir hal alması ve muhaliflere karşı uygulamış olduğu aşırı şiddet gibi sebeplerden ötürü 2008 yılında yapılan seçimlerde % 53 oy alan Saakashvili, her ne kadar iktidara tekrar gelmiş olsa da destekçilerinin birçoğunu kaybetmiştir (Yılmaz 2008, ss.181-190).

Açık bir şekilde Batı yanlısı bir politika izleyen Saakashvili, Gürcistan'daki Rus üslerinin boşalması ile birlikte 2008 yılında NATO'ya üye olma konusunda başvuruda bulunmuştur. Gürcistan'ın NATO'ya entegrasyonu maksadıyla Türkiye ve ABD'nin askeri yardımları sayesinde önemli aşama katedilmiştir. Türkiye buna ilaveten istikrarı bir türlü sağlayamadığını savunan Fransa ve Almanya'nın aksine Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu tavır neticesinde Rusya'nın hoşnut olmayacağını farkında olan Türkiye, yine de Gürcistan'ın yanında durmuştur. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin asıl endişesi, Gürcistan'a verilen desteklerden ötürü Rusya'ya karşı keskin duruşunu fazlaca sürdürmesi idi. Bu tavır NATO'ya üyeliğini zora sokmaktadır (Aydın 2013, ss.489-490).

ABD'nin desteğinin arkasında olduğunu düşünen Saakashvili'nin yapmış olduğu hesap hataları nedeniyle yaşanan Rus-Gürcü Savaşı (8.8.8 Savaşı) Türkiye'nin yukarıda bahsedilen endişelerini haklı çıkartmıştır. Ancak savaş sonrasında Gürcistan mağlup olmasına rağmen Saakashvili'nin iç siyasette bir zayıflama yaşadığı söylenememektedir. Bunun nedeni ise, ABD ve uluslararası toplum tarafından verilen ekonomik desteğin savaşın götürdüklerinin inşasında kullanılması ve ekonominin yeniden canlanmasını sağlaması olmuştur (Çelikpala 2012, s.21).

Saakashvili'nin stratejik hesap hataları neticesinde, Rusya bölgede tekrar aktif rol oynamaya başlamıştır. Rusya'nın bölgedeki faaliyetleri, doğrudan AB ve ABD'nin Gürcistan'la olan iyi ilişkilerini de sınırlandırmıştır. NATO ve Avrupa Birliği üyeliği hedefine savaş öncesinde yaklaşan Gürcistan, yanlış hamleler nedeniyle üyeliğin orta ve uzun vadeli hedefe dönüşmesine engel olamamıştır. 2008-2013 yılları arasında savaş nedeniyle Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki hakimiyetin de kalkması ile birlikte oldukça sıkıntılı bir iç siyaset dönemi geçiren Saakashvili, dış siyaset konusunda AB ile ekonomik ve ticari bağlantıların devam etmesini sağlamaya çalışmıştır (De Waal 2011, ss.31-38).

3.3.4. Giorgi Margvelashvili Dönemi

Ekim 2013'te yapılan seçimlerde, anayasa gereği iki dönemden fazla devlet başkanlığı yapılamayacağı için görevi bırakmak zorunda kalan Saakashvili'nin desteklediği aday, oyların sadece % 22'sini alabilmiştir. Rus yanlısı tutum sergileyen muhalif Bidzina Ivanishvili'nin destek verdiği Giorgi Margvelashvili, oyların % 62'sini alarak 17 Kasım 2013'te Gürcistan Devlet Başkanlığı görevine başlamıştır (Öztarsu 2013, s.91).

2010'da anayasada parlamenter sisteme geçişle alakalı yapılan değişiklikler, 07 Kasım 2013'de Margvelashvili'nin Cumhurbaşkanı olması ile yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişiklik ile hükümet, Gürcistan'ın ana yürütme organı haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri ciddi bir şekilde azaltılırken, parlamentonun yetkileri önemli ölçüde arttırılmıştır (TCDB 2017a).

6 Mayıs 2014 tarihinde Gürcistan’da düzenlenen Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye “Üçlü Zirvesi”nde BTC petrol boru, BTE doğal gaz boru, BTK demiryolu ve TANAP doğal gaz boru hatlarının yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel ölçekte projeler olduğunu ve Güney Kafkasya’daki istikrarı sağlama yolunda tüm dünyanın takdirini topladığı değerlendirilmiştir. Üç ülke arasındaki işbirliğinin daha da ilerletilmesine yönelik yapılabilecek çalışmalar ve yaşanan bölgesel gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunulmuştur (TCDB 2017b).

19 Şubat 2016 tarihinde Azerbaycan-Türkiye-Gürcistan’ın Dışişleri Bakanları seviyesinde yapılan toplantıda bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik konular görüşülmüştür. Bunun yanında Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının Ahılkelek bölümünde incelemeler yapılmış ve ortak bir bildiri imzalanmıştır (TCDB 2017c).

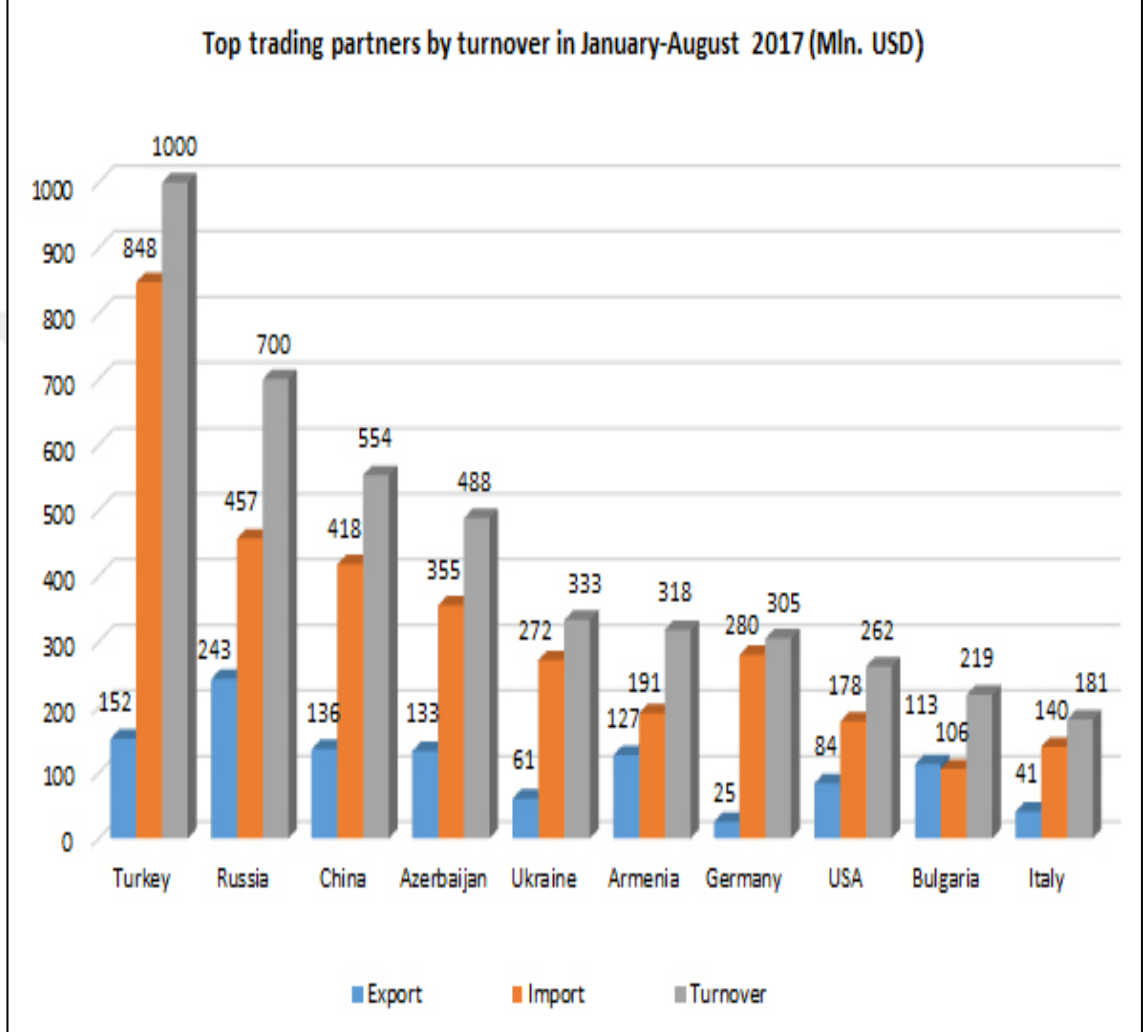
23 Mayıs 2017 tarihinde Başbakan Binali Yıldırım, Tiflis’te mevkidaşı ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Gürcistan ile Türkiye arasındaki ticaret hacmini arttırmak için çalışmalar yapılması ve adli yardımlaşma hususunda kolaylık sağlanması yönünde fikir alışverişinde bulunulmuştur. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesinin sadece üç ülke için değil, tarihi İpek Yolu’nun yeniden canlandırılması için de çok önemli olduğu ve hattın Kasım ayı itibariyle faaliyete geçeceği yönünde açıklamalarda bulunulmuştur (Milliyet 23 Mayıs 2017). Nitekim BTK demiryolu hattı 30 Ekim 2017 itibariyle açılmış olup (Sözcü 30 Ekim 2017) 4 Kasım 2017’de ilk tren Mersin’e ulaşmıştır (Milliyet 4 Kasım 2017).

3.4. EKONOMİK AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkilerin iyi yönde seyretmesi gerekliliğinin farkında olan iki ülke, bu doğrultuda olumlu adımlar atmıştır. 1995 yılında ikili ticaret hacmi 118 milyon dolar seviyesinde iken 2000’de 257 milyon dolar, 2005’te 562 milyon dolar, 2010’da yaklaşık 1,1 milyar dolar, 2015 yılında 1,3 milyar dolar, 2017 yılının ilk 11 ayında ise 1,1 milyar dolar seviyesinde seyretmiştir. 2015 yılına kadar ikili ticaret hacmi her 5 yılda 2 katına çıkmasına rağmen 2015’ten sonra bu miktar yaklaşık yıllık 100-150 milyon dolar artış göstermiştir. 1995’ye Gürcistan’ın ithalatı 70 milyon

dolar seviyelerinde iken 2015'te bu miktar 1,1 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Gürcistan'ın ihracatı ise 1995'te 50 milyon dolar iken 2015'te 220 milyon dolar civarında seyretmiştir (TÜİK 2017).

Şekil 3.1: Ülkelere göre Gürcistan'ın ticaret hacmi Ocak-Ağustos 2017

Kaynak: MESDG, 2017.

Gürcistan'ın 2016 yılı toplam ihracatında Türkiye, yaklaşık % 0,082 ile Rusya'nın arkasından ikinci sırada iken ithalatında yaklaşık % 18,6 ile ilk sırada yer almaktadır (Geostat 2017). Türkiye'nin 2016 yılı toplam ihracatının % 0,082'sini, ithalatının ise % 0,011'ini Gürcistan ile yapmaktadır (TÜİK 2017). Şekil 3.1'de görüldüğü üzere 2017'nin ilk 8 ayı itibariyle Gürcistan'a ithalat konusunda Türkiye açık ara lider konumundadır. Türkiye'nin Gürcistan'a yapmış olduğu ihracatın yaklaşık % 77'si endüstri ürünleri (elektronik aletler, makine ve plastik ürünler vb.), % 13'ü madenler ve

% 8'i tarım ürünlerinden ibaretken ithalatın yaklaşık % 80'i petrol ürünleri, % 17'sini endüstri ürünleri (hurda metal), kalan kısmını ise tarım ürünleri oluşturmaktadır (Günay 2009, ss.214-215).

Gürcistan'da sermayesi 1 milyon doların üzerinde 27, KOBİ olarak da 500 civarında Türk firması faaliyet göstermektedir. Bu firmalar Gürcistan'da istihdama yaklaşık yirmi bin kişilik bir destek sağlamaktadır. Türkiye'de ise 250 civarında Gürcü şirket faaliyet göstermektedir. Özellikle müteahhitlik (çoğunlukla enerji santrali, konut, turistik tesis ve karayolu inşası) üzerine çalışan Türk firmaları Gürcistan'da günümüze kadar 3,5 milyar dolar civarında 200'e yakın proje yürütmüşlerdir (TCDB 2017ç).

Gürcistan'ın Türkiye tarafından almış olduğu resmi kalkınma yardımları 2004-2017 arasında 100 milyon doları bulmuştur. Öte yandan Türkiye için Gürcü turistlerin ülkemizi ziyareti incelendiğinde 2012'de 1,4 milyon iken 2015 yılında 1,9 milyona çıkmıştır (TCDB 2017ç).

3.4.1. Ekonomik İşbirliği Projeleri

3.4.1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi

SSCB'nin yıkılmasıyla kurulan Orta Asya ve Kafkasya'daki cumhuriyetlerinin dünyaya entegre olabilmesi amacıyla sahip oldukları zengin enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara ulaştırmaları gerekliliği doğmuştur. Azerbaycan'ın petrol rezervlerine Hazar Havzası'ndaki zengin rezervlerin de eklenmesi ile birlikte petrolün Batı'ya ulaştırılması adına Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi gündeme gelmiştir.

Toplam uzunluğu 1768 km olan BTC boru hattı, Bakü'den başlayıp 443 km sonra Gürcistan sınırlarına girip Tiflis üzerinden geçerek 249 km devam edip Türkiye'de 1076 km uzanarak Ceyhan terminaline ulaşmaktadır.

Azerbaycan'ın zengin petrol rezervlerini adeta kompresör gibi batıya pompalayacak olan BTC petrol boru hattı projesi ile alakalı ilk resmi girişim, 29 Ekim 1988 tarihinde

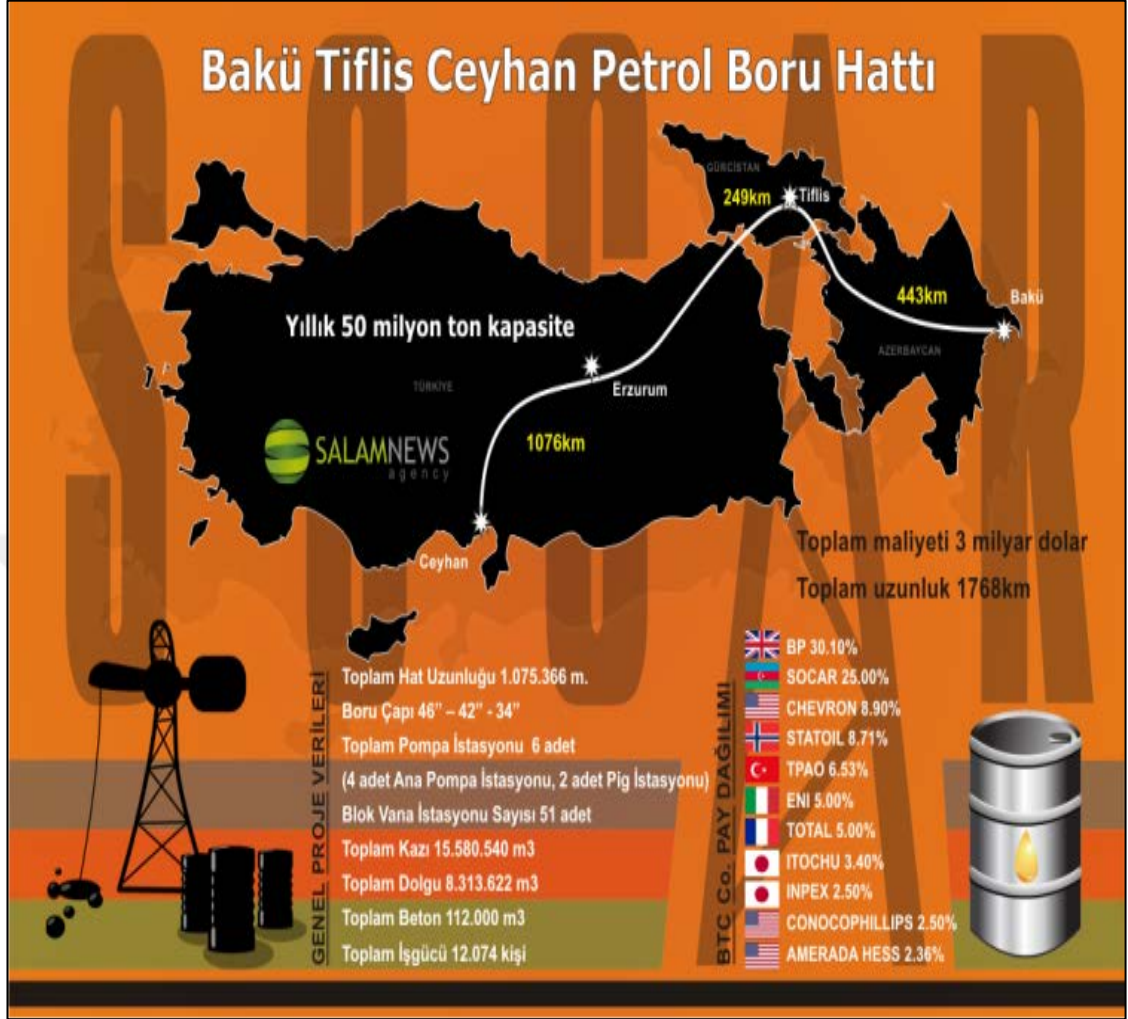
Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Özbekistan ve Kazakistan devlet başkanları tarafından yayımlanan “Ankara Deklarasyonu” ile gerçekleşmiştir. Bu girişim ABD tarafından da özellikle Rusya ve İran tekelindeki petrole alternatif olacak doğu-batı enerji koridorunun oluşturulması adına destek görmüştür (İlhan 1998, s.98).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın 1999 senesinde İstanbul'da düzenlemiş olduğu zirvede Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında imzalanan “Hükümetler Arası Anlaşma” ile BTC projesi adına ikinci adım atılmıştır. Aynı zirvede Kazakistan, Gürcistan, Türkiye ve Azerbaycan devlet başkanları proje hakkındaki olumlu görüşlerini, yayınlanmış olan deklarasyon ile yinelemişlerdir. Kazakistan bu deklarasyon ile mevcut petrolünün BTC hattına verilmesi yönünde talepte bulunmuştur (Taşkın 2006, s.113)

BTC projesi yalnızca stratejik bir hamle değil, aynı zamanda geliştirme ve uygulama aşamasında toplumsal, çevresel ve ekonomik faktörler düşünülerek hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye için BTC hattı, boğazlardan geçecek olan tanker sayısını önemli ölçüde azaltacak olmasından ötürü hayati önem taşımaktadır (Demir 2003, s.266). BTC hattı sayesinde her gün 1,2 milyon varil ham petrolün boğazlardan geçişine engel olunmuştur (BP 2017).

3 Ekim 2000'de BTC projesi için bir araya gelen sponsor firmalar “Sponsor Grup Finansman ve İşbirliği Anlaşması”nı imzalamış ve bu sayede ana ihraç boru hattının katılımcısı olmuşlardır. 1 Ağustos 2002'de bu katılımcılar müteahhitlik ve işletme faaliyetlerini yürütebilmek adına “BTC Co.” ile projenin finansman işlerinden sorumlu olan “BTC Invest” şirketlerini kurmuştur (Tokgöz 2009, s.82). Şekil 3.2'de BTC Co. şirketinin paydaşları, hattın güzergahı, maliyeti ve kapasitesi gösterilmiştir. 10 Eylül 2002 tarihinde arazi temin ve inşaat çalışmaları resmi olarak başlanmış, 18 Eylül'de Bakü, 26 Eylül'de Ceyhan'da temel atma töreni icra edilmiştir.

Şekil 3.2: Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı

Kaynak: Salam News Agency, 2011.

25 Mayıs 2005'te Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan devlet başkanlarının bulunduğu resmi tören ile ilk petrol Bakü'den pompalanmaya başlamıştır. Türkiye'den geçen 1076 km lik hat BOTAŞ tarafından yapılmıştır (Pamir 2004, s.18). Yıllık 50 milyon ton kapasitesi bulunan BTC hattının toplam maliyeti 3 milyar doları bulmuştur.

SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya ve Kafkasya'da kurulan devletlerin uluslararası topluma entegrasyonu ve ekonomik kalkınma konusunda ivme kazandıracak BTC projesini, aynı zamanda Batı'ya açılan bir koridor olarak gören Türkiye, bu girişimde öncü rolü üstlenmiştir (Taşkın 2006, s.114). SSCB döneminde mevcut enerji rezervlerini işleme ve pazarlama hususunda merkezi yönetimin etkin olduğu bölgelerde, Sovyetlerin yıkılmasından sonra Rusya tekeline alternatif bir enerji

nakil koridoru ihtiyacı ortaya çıkmıştır. BTC boru hattı, Orta Asya'daki Türk devletlerine Rusya üzerinden giden enerji kaynaklarından elde ettiği gelirden fazlasını elde etme imkanı sağlamış ve alternatif güzergah sayesinde ekonomik kalkınmalarında da önemli rol oynamıştır (Aras 2005, s.14).

Rusya'dan bağımsız davranabilme ve ekonomik olarak iyileşme maksadıyla önünde BTC hattı gibi güzel bir olanak bulunan Gürcistan, bu fırsatı iyi değerlendirmiştir. Sadece petrolün kendi ülkesinden geçmesinden ötürü yılda yaklaşık 50 milyon dolar kazanacağı öngörülen Gürcistan için bu kalem toplam milli gelirin % 1'ine tekabül etmektedir. Sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda Rusya'dan bağımsız hareket edebilme imkanı bulabildiği için stratejik açıdan da bir kazanç sağlamıştır. Bu çerçevede Rusya'dan uzaklaşarak ABD, NATO ve Türkiye'ye meyil eden bir ülke konumuna gelmiştir (Aras 2005, s.16).

Türkiye açısından BTC petrol boru hattını değerlendirecek olursak, Azerbaycan ve Orta Asya petrolünün topraklarından geçecek olması sayesinde başta Rusya ve İran olmak üzere Orta Doğu'ya olan petrol bağımlılığını azalmıştır. BTC sayesinde özellikle Güney Kafkasya'da etkin rol oynamaya başlayan Türkiye, jeostratejik konumunun getirmiş olduğu Orta Asya ile Avrupa arasındaki köprü görevini güzel bir şekilde sürdürerek bölgesel güç durumuna gelmiştir. Türkiye, 2014 yılının Ekim ayı verilerine göre hat üzerinden taşınan petrolden yaklaşık 710 milyon dolar nakliye, vergiden de 406 milyon dolar olmak üzere yaklaşık 1,1 milyar dolar gelir etmiştir. Bu gelir içerisinde BTC Co.'da % 6,53 pay sahibi olan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın (TPAO) geliri bulunmamaktadır (Şimşek 2015, s.101).

3.4.1.2. Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı projesi

Azerbaycan'ın Şah Deniz bölgesinden çıkarılan doğal gazın, Gürcistan üzerinden Türkiye ulaşımını sağlayan Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı, Gürcistan ile Türkiye'nin ticari ve ekonomik ilişkilerini ilerletme adına önemli işbirliği projelerinden biri durumundadır (Ulutam 2010, s.65).

Şah Deniz sahasında bulunan 625 milyar m³ doğal gaz rezervinin BTE aracılığıyla Türkiye'ye ulaştırılması sayesinde, hem Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının önemli bir bölümü karşılanacak hem de İran ve Rusya'ya olan bağımlılığı azaltılacaktır. Şekil 3.3'de BTE hattının güzergahı ve Türkiye'nin Rusya'dan temin ettiği doğal gazın geçiş güzergahı gösterilmiştir.

Şekil 3.3: Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı

Kaynak: ETKB, 2017.

2000 yılının Ekim ayı itibariyle BTE boru hattıyla Azerbaycan'dan doğal gaz transferi ile alakalı başlayan görüşmeler neticesinde, 12 Mart 2001'de Azerbaycan ve Türkiye arasında hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında BOTAS ve SOCAR arasında 15 yıl süreli "Doğal Gaz Alım Satım Sözleşmesi" imzalanmıştır. Senede 2 milyar m³ ile başlanıp, ilerleyen süreçte 6,6 milyar m³ seviyesine geleceği

planlanmıştır. 2001 yılının Ekim-Aralık arasındaki dönemde hükümetler arası anlaşmalar üç ülke parlamentosunda onaylanmıştır (Tokgöz 2009, s.94).

Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile aynı koridoru kullanan yaklaşık 980 km uzunluğundaki BTE hattının inşasına 16 Ekim 2004'te başlanmış olup, Ekim 2006'da ilk gaz tesliminin yapılması planlanmasına rağmen (Mert 2004, s.156) yaşanan aksaklıklar nedeniyle 4 Temmuz 2007 tarihinden itibaren gaz transferi başlamıştır. BTE'nin Gürcistan ve Azerbaycan toprakları dâhilindeki bölümünün kapasitesinin artırılması ve Türkiye-Gürcistan sınırında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlantı yapılması amacıyla 2015 yılında proje için faaliyetlere başlanmış olup 2018 yılının son çeyreğinde TANAP'a doğal gaz verebilecek duruma gelmesi planlanmaktadır (ETKB 2017).

BTE doğal gaz boru hattı da BTC petrol boru hattı gibi Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan için oldukça önemlidir. Özellikle Rusya, Ermenistan ve İran arasında sıkışmış olan Azerbaycan için tek güvenli yol, Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşmaktır. Petrolde olduğu gibi doğal gazda da Batı'nın, Rusya ve İran üzerinden ulaşacak bir koridoru tercih etmek istememesinden ötürü BTE ve BTC hattının güvenliği kendisi için de önem taşımaktadır. Bu noktada Rusya; Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan ile yapmış olduğu müşterek anlaşmalarla Kuzey Akım ve Güney Koridor projelerinde Azerbaycan'ı, Ukrayna veya Karadeniz üzerinden devre dışı bırakmaya çalışmaktadır (Toprak 2013, s.986).

3.4.1.3. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi

Gürcistan-Türkiye arasındaki önemli işbirliği projelerinden biri olan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) hattı sayesinde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'ya ulaşım konusundaki stratejik ortağı olan Gürcistan ile kesintisiz bir demiryoluna sahip olacaktır. BTK demiryolu iki ülkenin bölgedeki jeopolitik önemine ve ikili ekonomik ilişkilerine katkı sağlamaya devam edecektir (Şimşek 2015, s.108).

BTK projesi, doğuda Hazar üzerinden Çin ile Kazakistan'ın Aktau limanı arasına yapılacak olan demiryolu hattı, batıda ise Marmaray geçidi üzerinden Avrupa demiryolu ağına entegre olacaktır. Bu sayede BTK demiryolu hattı, Avrupa'dan Asya'ya ulaşımında İran üzerinden geçen doğu-batı koridoruna alternatif teşkil edecek bir güzergah haline gelecektir (Kanbolat 2007, ss.6-7).

BTK demiryolunun inşa edilmesi hususunda 26-29 Temmuz 1993 tarihinde Türkiye-Gürcistan bir anlaşmaya varmıştır. Bu çerçevede 1994'te toplantı maksadıyla Ankara'da iki ülke heyetleri görüşmüştür (Taşkın 2006, s.123). Lakin projenin hayata geçirilmesi birtakım nedenlerden ötürü mümkün olmamıştır. 2003 senesinden itibaren taraf devletler projeyi yeniden canlandırıp inşası yönünde çalışmalar yapmaya başlamıştır (Ağacan 2005).

2004 yılında Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan BTK'nın inşası ile ilgili ortak bir deklarasyon yayınlanmış, yapım çalışmaları için yoğun çaba sarf edilmesi gerektiği konusunda hemfikir olunmuştur (Taşkın 2006, s.123). Ancak iki yıllık bir duraklama yine yaşanmış ve 2006'da tekrar gündeme gelmiş, Türkiye'nin teşvikiyle 2007'nin son çeyreğinde temeli atılabilmıştır (Küçükyıldız 2012, ss.62-63). BTK demiryolu, fikrin ortaya atılmasından yaklaşık 24 yıl sonra 30 Ekim 2017'de faaliyete geçebilmiştir.

Toplam uzunluğu 838 km olan BTK demiryolunun 76 kilometresi Türkiye, 259 kilometresi Gürcistan ve 503 kilometresi Azerbaycan'dan geçmektedir. Şekil 3.4'te gösterilen BTK projesi sayesinde Londra'dan Pekin'e kadar kesintisiz demiryolu ile ulaşım mümkün olmuştur. "Tarihi İpek Yolu" güzergahında olan BTK için "Demirden İpek Yolu" ibaresi de kullanılmıştır. Başlangıçta senelik 1 milyon yolcu ve yaklaşık 6,5 milyon ton yük taşınması planlanırken 2034'e gelindiğinde 3 milyon yolcu ve 17 milyon ton yük taşıma kapasitesine ulaşılması amaçlanmıştır. Avrupa ile Çin arasındaki tüm demiryolları Rusya üzerinden geçmektedir. BTK demiryolu, Rusya üzerinden giden hatta alternatif olmanın yanı sıra katedilen mesafe de yaklaşık 7 bin km kısalmaktadır. Bu sayede Çin'den çıkan trenin Avrupa'ya ulaşması ortalama 15 gün sürmektedir (Güder 2017).

Şekil 3.4: Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı

Kaynak: NTV, 2017.

BTK demiryolu projesi, Gürcistan'ın coğrafi özellikleri göz önüne alındığında, karayolu ulaşım maliyetinin düşürülmesi ve bu yol ile ulaştırması güç olan endüstri ve yatırım metallerinin daha zahmetsiz ve ucuza taşınması sayesinde Türkiye ile Gürcistan arasındaki ticaret hacminin gelişmesine şüphesiz olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Diğer bir yönden de proje sayesinde Türkiye, tarihi İpek Yolu'nun yeniden hayata geçirilmesi ile Sovyetlerin dağılmasından sonra Orta Asya'da kurulan Türk devletleri ve Güney Kafkasya arasındaki kültürel, ticari ve tarihsel köprüyü tekrar kurabilme imkanı yakalamıştır (Küçük yıldız 2012, ss.62-64).

3.4.1.4. Deriner barajı

Türkiye ile Gürcistan arasındaki önemli enerji projelerinden biri de Deriner Barajı'dır. 1994'te Çoruh ve Kura nehirleri üzerinde kurulması yönünde bir araya gelen iki ülke proje hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur.

1995-1997 yılları arasında yapılan görüşmelerde Gürcistan'ın maksadının ortak bir enerji projesinden ziyade, Acara bölgesinde oluşturabileceği olumsuz etkiler bahane edilerek Çoruh nehri üzerine kurulacak enerji santrallerinden düzenli bir şekilde pay almak olduğu değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye'de doğup sınır boyunca 3 km katettikten sonra yalnızca 20 km Gürcistan topraklarından akarak Karadeniz'e dökülen Çoruh nehri üzerinde kurulacak enerji projelerinin yatırım ve inşaa aşamasına katkıda bulunmadan, proje sayesinde oluşacak gelirden Gürcistan'a pay verilmesinin hiçbir teamülde yeri olmadığı Türk yetkililer tarafından beyan edilmiştir. İkili iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve sınır aşan akarsular hukuku çerçevesinde Gürcistan'a maksimum fayda sağlanması adına çalışmaların birlikte başlatılması yönünde müzakere edilmiştir (Tanrısever 2002, s.377).

1998 senesinin Ocak ayı itibariyle inşasına başlanan Deriner Barajı, 7 yılda tamamlanması planlanırken birtakım sebepler ve ekonomik sıkıntılardan dolayı 2012 yılında ancak sonuçlanabilmiştir. 249 m ile Türkiye'deki en yüksek, dünyada ise altıncı yüksek baraj konumunda olan Deriner Barajı'nın maliyeti 2 milyar doları bulmuştur. 670 mw/h güçteki baraj 2013 itibariyle elektrik üretimine başlamıştır. 2,3 milyar kw/h senelik elektrik üretimi sayesinde Türkiye'nin elektrik ihtiyacının % 1'ini karşılayabilmektedir (Şimşek 2015, ss.103-104).

Deriner Barajı elektrik üretim potansiyeli açısından oldukça başarılı bir proje olup bölgenin elektrik ihtiyacını da önemli ölçüde giderecektir. Bunun yanında konum itibariyle Gürcistan sınırına yakın olması sayesinde kazanmış olduğu stratejik önem ile iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde etkili olacak kalemlerden biri durumundadır (Şimşek 2015, s.104).

3.4.1.5. NABUCCO, TAP ve TANAP projeleri

Hazar ve Güney Kafkasya'daki doğal gazın Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması amacıyla planlanan NABUCCO projesinin başlangıcı Şah Denizi'dir. Türkmenistan ve Kazakistan doğal gazının da Trans-Hazar ile Hazar'ın altından geçirilmesi ile ikinci bir bağlantı planı yapılmıştır. Projeye göre ilerleyen zamanda

Mısır, Irak ve İran doğal gazının da bu hatta birleştirilmesi düşünülmüştür. NABUCCO'nun orta noktasında yer alan Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya ve Almanya hattını takip ederek Avrupa içlerine kadar doğal gazın ulaştırılması planlanmıştır. Bu kapsamda 13 Temmuz 2009'da, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu altı paydaş ülkenin kuracağı yerel NABUCCO şirketleri tarafından elde edilen gelirin yarısının hat üzerindeki ülkelere verilmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Rusya'nın Ukrayna ve Karadeniz üzerinden Avrupa'ya yaptığı tekel doğal gaz ulaştırmasına alternatif olması maksadıyla planlanan projenin hat üzerinde bulunan her ülkeye ekonomik bir artı getirmesi beklenmiştir (Kıyman 2009, s.2).

İlk olarak Şubat 2002'de BOTAŞ tarafından gündeme getirilen projeye 2011 senesinde başlanıp 2014'te ilk gazın gönderilmesi planlanmıştır. Planlanan proje 3282 km uzunluğunda olup Türkiye'den geçecek bölümü 1558 km olarak belirlenmiştir. Proje ile ilk etapta yıllık yaklaşık 10 milyar m³, ilerleyen süreçte 30 milyar m³ doğal gazın Avrupa'ya taşınması öngörülmüştür. Proje hem Türkiye hem de Gürcistan için hayati önem taşımaktadır. Her ne kadar ekonomik bir proje olsa da bölgesel politik kararlar alınırken hat üzerindeki ülkelerin de söz sahibi olmasından ötürü Gürcistan'ın jeopolitiği açısından önemi daha büyüktür (Kıyman 2009, ss.2-3).

NABUCCO anlaşmaları imzalanmasına rağmen doğal gaz arz yetersizliği ve bir takım nedenlerden ötürü planlanan tarihte hayata geçirilememiştir. Azeri SOCAR, İngiliz BP ve Norveçli STATOIL şirketleri, Şah Denizi sahasından çıkartılan doğal gazı, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden İtalya'ya Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP) ile ulaştırmayı tercih etmiştir. Rusya'nın AB ülkeleri ile müşterek olarak yapmış olduğu anlaşmalar ve İtalya ile Yunanistan'daki doğal gaz fiyatlarının yüksek seviyede olması nedeniyle bu şirketler projeden kazancını düşürmek istememiştir (NTV 26 Mayıs 2013).

Türkiye için NABUCCO, BOTAŞ'ın ortaklığından ötürü önemli bir projedir. NABUCCO'nun iptali ile TAP'a karar kılınması, Türkiye'nin stratejik artısını azaltmıştır. Azerbaycan'dan gelecek doğal gazın Türkiye ile Gürcistan üzerinden

gececeği düşünülünce projenin iptali her iki ülke için de ekonomik bir kayıp olarak görülse de Türkiye'nin TAP projesine ortaklığının olmaması, ekonomik kaybını Gürcistan'a göre daha da arttırmaktadır (Şimşek 2015, s.106).

2016 yılında inşasına başlanan TAP, 878 km uzunluğunda olup 2020 yılına kadar tamamlanması planlanmaktadır. Şekil 3.5'te NABUCCO, TAP ve TANAP projelerinin güzergahları gösterilmiştir. Gürcistan ve Türkiye üç projede de çok kritik noktada bulunmaktadır.

Şekil 3.5:NABUCCO, TANAP ve TAP hatları

Kaynak: Rusvesna, 2015.

Şah Denizi Faz-2 doğal gazının TAP'a verilmesi için planlanan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) hakkında 2011'in sonunda Azerbaycan, Şahdeniz Konsorsiyumu ve Türkiye arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre 2018

itibariyle senede 6 milyar m³ Azeri doğal gazının Türkiye'ye taşınması taahhüt edilmiştir. Bunun yanında TAP'a senede 10 milyar m³ doğal gaz verilmesi maksadıyla Türkiye'ye yeni bir hat inşa edileceği konusunda mutabık olunmuştur. 26 Haziran 2012'de TANAP için hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. 2013 yılında alınan nihai yatırım kararları ile TANAP projesinde BOTAŞ aracılığı ile Türkiye'nin % 30 payı bulunmaktadır (ETKB 2017).

Senelik 32 milyar m³ doğal gaz kapasitesine sahip olan TANAP, Gürcistan'dan Türkiye'ye geçtikten sonra Yunanistan'a kadar 1850 km boyunca uzanmaktadır. 17 Mart 2015'te birçok ülkenin katılımı ile Kars'ta temel atma töreni icra edilmiştir. Proje ile Türkiye'ye ilk gaz akışı 2018'de, Avrupa'ya ulaştırılmasının ise 2020 yılında yapılması planlanmaktadır (ETKB 2017).

3.4.1.6. TRACECA

SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş'ın sona ermesi, tüm dünya üzerinde gözle görülür bir değişmeyi de beraberinde getirmiştir. Parçalanma sonrası oluşan yeni devletler birçok siyasi ve ekonomik sorunla karşılaşmıştır. "Yeni dünya" düzenine entegre olabilmek için Batı ile ekonomik ilişkilerini artırmak isteyen bu devletler, sahip olduğu zengin enerji kaynakları sebebiyle Batı'nın da iştahını kabartmıştır.

AB ve Çin, Rusya üzerinden geçen ulaştırma koridoruna alternatif yeni bir ticaret ağının oluşturulması amacıyla Avrupa, Orta Asya ve Uzak Doğu hattı üzerinde bulunan yeni devletlere yardım ve yatırım yapılması yönünde ortak projeler geliştirmektedir. Bu kapsamda yapılan en başarılı ve somut adım olarak gösterilen TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) projesidir. Avrupa, Kafkasya ve Asya Ulaştırma Koridoru konum ve amaç olarak tarihi İpek Yolu'na benzetilmektedir.

Avrupa Birliği daha önceden BDT ülkeleri ve Moğolistan'a teknik konularda destek vermek amacıyla Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (TACIS) ismini verdiği proje ile bölgeye yönelik çalışma yapmıştır. TRACECA ise aynı coğrafya

üzerinde Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri için ulaştırma alanında yaşanan sıkıntılar ortadan kaldırma maksadı gütmektedir. TACIS ile TRACECA aslında birbirini tamamlar niteliktedir (Taşkın 2006, ss.120-121).

1993 yılında gerçekleştirilen Brüksel Konferansı'nda gündeme gelen TRACECA'ya ilk etapta, üç Güney Kafkasya ülkesi (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) ve beş Orta Asya ülkesi (Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan) ile AB katılmıştır. Projeye 1996-1998 yılları arasında Moldova ve Ukrayna, 2000 senesinde Bulgaristan, Romanya ve Türkiye dahil olmuştur (TCDB 2017d). 2009 yılında İran'ın da katılması ile üye sayısı 14'e ulaşan TRACECA projesinde Litvanya gözlemci olarak bulunmaktadır.

TRACECA için yapılan yatırımlar ile SSCB sonrası ekonomik imkansızlıklar sebebiyle atıl vaziyette kalan liman, demiryolu ve karayolu yeniden modernize edilmiştir. Karadeniz ile Hazar'da önemli noktalar arasında Ro-Ro ve feribot seferlerinin tekrar açılması sağlanmıştır. Bunların yanı sıra yolların bakım-onarım ve yenilenmesi haricinde daha konforlu ve güvenli ulaşım için servis ve dinlenme tesisleri de açılmıştır. Bu tarz projelerin finansmanından yönetimine kadar bütün konularda TRACECA destekte bulunmaktadır (Demir 2003, s.155).

Türkiye ulaşım potansiyelini TRACECA koridorunun ağına entegre etmek amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu alışmalar sayesinde sınır geçişlerinde yaşanan aksaklıkları önlemek maksadıyla Karadeniz sahil yolu, Marmaray, BTK demiryolu, çift yol inşası, İstanbul'da ikinci bir tüp geçit ve çeşitli noktalarda birçok lojistik merkezi kurulmuş ya da kurulma aşamasındadır (TCDB 2017d).

3.5. SOSYO-KÜLTÜREL AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

Gürcistan, SSCB döneminde özellikle 1930'lu yıllardan itibaren yapılan kültürel yatırımlar neticesinde adeta Kafkasların kültür merkezi haline getirilmiştir. Bu yatırımlarda aslen Gürcü olan Stalin'in önemli ölçüde desteği olmuştur (Mert 2004, s.16).

Tarih boyunca oldukça güçlü ilişkilerin kurulduğu Gürcistan ile bağımsızlık sonrası askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerle beraber sosyo-kültürel alanda iki devlet arasındaki bağlar da yeniden ivme kazanmaya başlamıştır. Türkiye toprakları üzerinde yaşayan çok sayıda Gürcü kökenli vatandaş kültürel ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Sosyo-kültürel etkileşimde, iki devlet arasındaki karşılıklı dostluk ve işbirliği politikaları önem taşımaktadır.

Gürcistan'ın bağımsızlığa kavuşmasından sonra sosyo-kültürel ilişkilerin başlaması neticesinde, 1996 yılında Ankara'da Eduard Shevardnadze Türkiye-Gürcistan Dostluk ve Dayanışma Vakfı kurulmuştur. Bu vakıf vasıtasıyla hem iki ülke halkları arasındaki ilişkiler bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla resmi bir hüviyet kazanmış hem de siyasi platformda her iki ülke halklarının temsil edilmesinin önü açılmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı kurularak sosyo-kültürel alanda adımlar atılmaya devam edilmiştir. Vakıf, her iki ülke arasında sağlık, eğitim, kültür, spor, bilim, müzik, folklor ve diğer sahalarda çalışmalar yapmak, bu alanda yapılan girişimleri desteklemek, Türk-Gürcü kültürü üzerinde incelemelerde bulunmak, iki ülke arasındaki işbirliği olanaklarını tespit ederek bu konuda yardımlar sağlamak amacıyla kurulmuştur (Alsirt 2009, s.101).

Türkiye-Gürcistan arasındaki karşılıklı ilişkilere sosyo-kültürel açıdan bakıldığında eğitim alanındaki karşılıklı etkileşim özel bir öneme sahip olmuştur. 2012 yılında Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te "Tiflis Yunus Emre Türk Kültür Merkezi" faaliyete geçirilmiştir. Bu kültür merkezi aracılığıyla Gürcü halkına Türk kültürünü daha yakından tanıma olanağı sunulmuştur. Türkiye'nin Tiflis Büyükelçiliği bünyesinde ve Tiflis Ivane Javakhishvili Devlet Üniversitesi'nde, Türkiye Büyükelçiliği'nin kullanımına sunulmuş iki odada Türkçe konuşma ve dilbilgisi eğitimleri Türk öğretmenler tarafından verilmeye başlanmıştır (Keleş 2014, s.14).

Her iki ülke arasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin artmasında, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) yüksek düzeyde katkı ve desteği bulunmaktadır. TİKA, 1994 yılından beri Gürcistan'da başta eğitim olmak üzere sağlık, tarım, konut inşaatı, temiz su ve daha birçok alanda proje hayata geçirmiştir. Bolnisi

Gantiadi Engelli Merkezi, TİKA'nın Gürcü halkının hizmetine sunduğu üçüncü engelli bakım merkezidir (Şimşek 2015, s.110). 2009 yılında Marneuli bölgesindeki iki köy okulunda yapılan yenileme çalışmaları ve ek binalar, Tiflis'te açılan Kadın Kanser Tarama Merkezi ile Gori'de savaş mağdurlarının konaklaması için inşa edilen yüz adet konut inşaatı TİKA'nın Gürcistan'daki çalışmalarından bazılarıdır (Emlak Kulisi 2009). TİKA'nın Gürcistan'da gerçekleştirdiği çalışmaların tamamına bu çalışmada değinmek mümkün olmadığından 2013 yılı faaliyet raporunda yer alan Gürcistan'a yönelik yardım ve çalışmalar, kısaca ifade edilerek TİKA'nın Gürcistan açısından önemi gösterilmiştir:

- i. İçme suyuna erişimin zor olduğu bazı köylerde açılan su kuyularından 2013 yılı sonu itibarıyla yaklaşık otuz bin kişi faydalanmaktadır.
- ii. Gürcistan AISI Engelli Merkezi'nin bakım onarım işlemleri üstlenilmiştir.
- iii. Sağlık Bakanlığı'na bağlı Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Gürcistan Sağlık Bakanlığı'nda çalışan on yedi sağlık personeline ihtisas alanlarında eğitim verilmiştir (TİKA 2013).

Türkiye ile Gürcistan arasında sosyo-kültürel bağlamda işbirliğinin en yaygın olduğu alanlardan birisi olan eğitim-öğretim faaliyetlerinde atılan en önemli adım, 30 Temmuz 1992 tarihinde Tiflis'te imzalanan ve 9 Haziran 1994 tarihinde yürürlüğe giren "Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması"dır. Eğitim alanında atılan bir diğer önemli adım ise, Gürcistan eğitim sisteminde yabancı seçmeli ders olarak Türkçe'nin öğretilmeye başlanmasıdır. Bu durum Türkçe'nin Türk olmayan bir ülkede ilk defa yabancı dil olarak okutulması açısından önem arz etmektedir (Demir 2003, ss.207-208.).

3.6. ASKERİ AÇIDAN TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

Gürcistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye-Gürcistan arasında gelişerek devam eden işbirliği sahalarından biri de askeri işbirliği olmuştur. Gürcistan'ın ilk olarak ülke içinde devam eden karışıklıklara müdahale etme zorunluluğunda olması, düzenli bir orduya sahip olmaması, militer güçlerin siyasi arenada iktidarı belirlemede etkin rol oynamaları, Rusya Federasyonu'nun ülke içindeki

karışıklıkları ve karşıt grupları desteklemesi Türkiye'nin Gürcistan'a askeri desteğini zorunlu kılmıştır (Demir 2003, s.289).

Türkiye ile Gürcistan arasında 14 Temmuz 1997 tarihinde “Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmış ve bu çerçevede TSK bünyesinde Gürcistan askeri personeline eğitim vermeye başlanmıştır. TSK, bu anlaşma kapsamında ilk olarak Gürcistan Sahil Güvenlik personeline eğitimin vermiştir. Sınır güvenliği ve askeri ilişkilerin kuvvetlendirilmesi amacıyla Türk Genelkurmayı'ndan bir heyet Mayıs 1997 tarihinde Tiflis'e ziyarette bulunmuştur. İki ülke arasında Gürcistan birliklerinin askeri donanım ve personel eğitimiyle ilgili 1997-1998 yılları arasında anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye, ilki 2 Aralık 1997'de, ikincisi 3 Mart 1998'de olmak üzere Gürcistan'a iki adet karakol botu hibe etmiş ve bu botlarda görev alacak Gürcistan askeri personeline de Türkiye'de üç hafta eğitim vermiştir (Buttanrı 2004, s.160.). Aynı yıl içinde Türkiye, Gürcistan silahlı kuvvetlerinin modernize edilmesi amacıyla 5,5 milyon dolar yardım sözü vermiş, ek olarak gelecek için de 3,8 milyon dolar verilmesi kararlaştırılmıştır. 15 Ocak 2000 tarihinde Gürcü pilotların Türkiye'de pilotaj eğitimi alabilmesi amacıyla “Askeri İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır (Demirağ 2007, ss.280-283).

24 Mayıs 2000'de Türkiye ile Gürcistan arasında lojistik işbirliğini artırmayı kapsayan bir protokol, Genelkurmay Başkanlığı Lojistik Başkanı Korgeneral Hurşit Tolon ile Gürcistan Savunma Bakan Yardımcısı Grigol Katamadze arasında imzalanmıştır. İmza töreninin ardından, iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin gelişmeye devam ettiği ve Gürcistan ordusunun NATO standartlarına ulaşacağı bildirilmiştir. Tolon, Türkiye'nin Gürcistan ordusunun modernize edilmesi faaliyetlerine katkıda bulunmaya devam edeceğini ve hibe olarak 4 milyon dolarlık yardımın Gürcistan Savunma Bakanlığı birimlerine harcanmak üzere ayrıldığını ifade etmiştir (Taşkın 2006, s.128).

22 Haziran 2000'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Gürcistan ziyaretinde bulunmuş ve Gürcistan Savunma Bakanı Tevsadze ile gerçekleştirdiği görüşmeden sonra Türkiye'nin, Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin NATO standartlarına ulaşabilmesi için gereken yardımı vereceğini belirtmiştir.

9 Şubat 2001’de Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından onarım ve modernizasyonu yapılan Marneuli Askeri Havaalanı hizmete girmiştir. Tiflis’in 35 kilometre güneyinde yer alan Marneuli Askeri Havaalanı’nın onarılması ve modernize edilmesi iki ülke arasında aynı yılın mayıs ayı içerisinde imzalanan lojistik işbirliği protokolü çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Türk Hava Kuvvetleri personelinden 21 kişilik bir ekip tarafından gerçekleştirilen modernizasyon ve onarım faaliyetlerine yaklaşık 1,5 milyon dolar harcanmıştır (Taşkın 2006, s.129)

Türkiye ve Gürcistan arasında yürütülen askeri işbirliği faaliyetleri, 14 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan “Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması” kapsamında yürütülmektedir. Bu çerçevede Türk Silahlı Kuvvetleri personeli Gürcistan’da muhtelif kadrolarda görev yapmakta, TSK tarafından Gürcistan’da açılan lisan dershanelerinde Gürcü personele Türkçe Lisan Kursu verilmekte, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne ait eğitim kurumlarında Gürcü subay/astsubay ve askeri öğrenciler eğitim görmektedir. Gürcistan Silahlı Kuvvetleri’ne askeri teçhizat, personel eğitim ve ordunun modernize edilmesi kapsamından Türkiye tarafından yapılan yardım faaliyetleri sürdürülmektedir.

2017 yılında petrol ve doğal gaz boru hatlarının güvenliğini sağlamak amacıyla Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ortaklığında Tiflis’te “Eternity” tatbikatı düzenlenmiştir. Tatbikatta, BTC hattında oluşabilecek kriz durumunda muhtemel güvenlik senaryoları simüle edilmiştir. Bölgede çok uluslu bir güvenlik merkezi oluşturulması amaçlanmaktadır (Anadolu Ajansı 2017).

4. SONUÇ

Güney Kafkasya’da olup da Karadeniz’e kıyısı olan tek ülke konumundaki Gürcistan’ın önemini, cumhuriyet ilan edilmeden önceki dönemde dahi Mustafa Kemal Atatürk şu sözler ile ifade etmiştir: *“Bizim, Batı’da güçlü düşmanlarımız var. Özellikle güçlü bir Kafkasya’ya, Kafkasya’da ise en önemli ulus olan Gürcülerin güçlü olmasına ihtiyacımız var. Bize güçlü bir Gürcistan lazımdır. Biz, Kafkasya’nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarf etmeliyiz”* (Komahidze 1997, s.15).

Gürcistan, yer altı kaynakları açısından zengin olmamasına rağmen Asya ve Avrupa arasında her türlü metanın ulaştırmasında köprü durumunda olması, çok uluslu şirketlerin Hazar’a geçişindeki önemli bir noktada bulunması, BDT ülkeleri ile NATO ülkeleri arasında tampon vazifesi görmesi, tarihi İpek Yolu güzergahında yer alması, Güney Kafkasya’yı Karadeniz vasıtasıyla boğazlara, oradan da tüm Avrupa’ya ve açık denizlere bağlayabilecek tek ülke pozisyonunda olması gibi jeostratejik ve jeopolitik artıları sayesinde bölgede çok büyük bir öneme sahiptir (Yöndemli 2009, s.172).

SSCB’de toplam petrol üretiminin % 70’ine sahip olan Azerbaycan’ın 1940’ların sonlarına doğru Hazar’da petrol çıkarılması yönündeki çalışmaları sonucunda bulunan rezervler, global ve bölgesel açıdan birçok ülkenin iştahını kabartmıştır. Bu noktada Azerbaycan’dan çıkan petrol ve doğal gazın Batı’ya aktarımında Gürcistan ve Türkiye’nin jeostratejik konumu oldukça önem taşımaktadır. Enerji kaynaklarının tüketici Avrupa’ya taşınmasında tekel konumundaki Rusya’ya alternatif olacak Hazar kaynaklarının doğu-batı eksenindeki güvenli geçişinin sağlanması, ancak Gürcistan üzerinden yapılabilir. Bu bağlamda hem Avrupa hem de Türkiye için Gürcistan’ın jeopolitik konumu hayati öneme sahiptir.

16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Gürcistan’ın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan çıkabilmek adına, Romanya’nın arkasından kendisini tanıyan

Türkiye ile yakınlaşmak istemesi reel-politik bir karar olarak değerlendirilmelidir. Gürcistan bu noktada Türkiye'yi, Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak görmektedir.

Gürcistan coğrafi konum gereği Rusya ile Türkiye arasında bir tampon vazifesi görmektedir. Bu sebepten ötürü bölgedeki istikrarın sağlanması, Türkiye'nin güvenlik politikaları çerçevesinde ihmal edilmemesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zviad Gamsakhurdia'nın aşırı milliyetçi söylem ve uygulamaları ile özellikle Özbekistan'dan gönderilen Ahıska Türkleri'ni topraklarına almayı reddetmesinden ötürü Türkiye Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış, ancak mesafeli yaklaşmıştır. Bu süreçte kendini SSCB'nin selefi olarak gören Rusya, Gürcistan'daki etnik problemlere destek vererek Tiflis yönetimini kontrol altında tutmak istemiştir.

Gamsakhurdia yürütmüş olduğu politika sebebiyle fazla tutunamamıştır. Ardından iktidara gelen Eduard Shevardnadze, Türkiye'nin Batı'ya entegrasyon hususunda önemli bir ülke olduğunun farkına varmıştır. Özellikle enerji işbirliği projelerinin gündeme gelmesi ile birlikte, Türkiye de bölgedeki etkinliğini arttırmak için ikili ilişkilerin ilerlemesi yönünde adımlar atmaya başlamıştır.

İç politikada istikrarı bir türlü sağlayamayan Gürcistan, sürekli etnik problemler ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Gürcistan'ın kuruluşundan itibaren ayrılıkçı taleplerde bulunan Abhazya, 1994 yılında fiilen bağımsızlığını ilan etmiş (hiçbir ülke tarafından tanınmamıştır), 1999'da yapılan referandum ile "Bağımsızlık Kanunu"nu kabul etmiştir. 2008 yılına kadar Gürcistan'dan ayrı bir görüntü sergileyen Abhazya, Güney Osetya Savaşı ile birlikte *de jure* bağımsızlığını kazanmıştır. Etnik sıkıntılar içerisinde Gürcistan'ın müdahalede bir türlü başarı sağlayamadığı Abhazya'nın bağımsızlığını Rusya dahil beş ülke kabul etmektedir. Ancak uluslararası kurumlar, Batı ve Türkiye'nin bu husustaki tavrı Gürcistan'ın "toprak bütünlüğü"nü koruması yönünde olmuştur.

Abhazya uluslararası hukuk kurallarına göre devlet olabilme kriterlerine tam anlamıyla uymaktadır. Buna rağmen Abhazya'nın Batı tarafından tanınmamasında birçok etken rol

oyunmaktadır. Bu etkenlerden en önemlisi, Batı'da Katalonya gibi birçok bağımsızlık talebinde bulunan özerk cumhuriyet ve bölgenin bulunmasıdır. Ancak bağımsızlığının kabul edilmesi hususunda en az Kosova kadar hakkı bulunan Abhazya'nın tanınması, Katalonya gibi ana ülkeden ayrılmak isteyen bölgelere de örnek teşkil etmesi demektir. Bu sebepten ötürü Batı, Gürcistan'ın "toprak bütünlüğü"nü korunarak sorunun çözülmesini istemektedir.

Abhazya'yı Rusya tanıırken Batı'nın tanımamakta direnmesi, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanıyıp Batı'nın tanımamakta direnmesi ile benzer nitelik taşımaktadır. Ancak Türkiye, stratejik ortağı olan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü gözeterek ilişkilerin devamında problem çıkmasını istememektedir.

Abhazya'ya giden Türk gemilerine Gürcistan tarafından el koyulmasına Türkiye, "resmi" dış politikası sebebiyle "iki ülkenin ambargo uyguladığı bölgeye sefer yapılmaması" yönünde telkinlerde bulunmaktan ileri gidememektedir. Halbuki gayriresmi bir şekilde Soçi üzerinden Abhazya ile Türkiye'nin zaten ticari ilişkileri bulunmaktadır. Bu hususta uluslararası ilişkilerin realist teorisyenlerini destekler nitelikte bir tezat bulunmaktadır.

2000-2004 yılları arasında Türkiye'deki siyasi durum, Gürcistan'daki otorite boşluğu, rüşvet ve yolsuzluk sebebiyle yaşanan ekonomik sıkıntılar gibi nedenlerle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler durağan bir hal almıştır. Bu dönemde özellikle Rus yanlısı tavırlar sergileyen Acara, Türkiye'den bölgeye ticaret yapan iş adamları ve vatandaşlar için güvenli bir yer olmaktan çıkmıştır. Saakashvili'nin iktidara gelmesiyle etnik problemler üzerine yoğunlaşmıştır. 2004 yılında gerçekleştirilen müdahale neticesinde Acara'da kontrolü Tiflis yönetimi ele almıştır. Bu gelişme bölgedeki istikrar ve güvenliğin sağlanacağı yönünde olumlu bir hamle olarak görülmüş, bu tarihten sonra ikili ilişkiler yeniden ivme kazanmıştır.

Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Kuzey Osetler ile birleşmek isteyen Güney Osetya, 2008 savaşında Rusya'nın Gürcistan'ı işgal etmesi neticesinde Abhazya gibi bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya, Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımamasına rağmen

Kuzey Osetya ile birleşmesi durumunda Osetler üzerinde kontrol kurmanın zor olabileceği çekincesinden ötürü temkinli davranmaktadır.

Cevahati bölgesinde yaşayan Ermeniler, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal altında tutmasından dolayı henüz otonomi taleplerini sesli bir şekilde dile getirememektedirler. Ayrıca Gürcistan'ın konum itibarıyla Ermenistan ile Rusya arasında bulunması otonomi konusunda Ermenistan'ın Cevahatilere destek vermesini engelleyen bir başka etken olarak da görünmektedir.

Gürcistan, Rusya'nın etkisinden kurtulabilmek ve Batı'ya entegre olabilmek amacıyla önce NATO'ya daha sonra da AB'ye dahil olmak amacındadır. Bu noktada NATO'ya ve AB'ye üyelik konusunda Türkiye'den alacağı desteğin önemini farkında olan Gürcistan, Türkiye ile iyi geçinmek zorunda olduğunun bilincindedir. Ayrıca Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne açılan bir kapı olarak da gören Gürcistan, Türkiye'nin tam üyelik müzakere sürecine fayda sağlaması için "AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı olduğuna dair" açıklamalar yapmıştır. Türkiye'nin AB üyesi olması, Gürcistan'ın AB'ye sınırının olması anlamına gelmektedir.

Gürcistan, Shevardnadze yönetiminde 1994-2003 yılları arasında NATO'ya girmeye çok yaklaşmıştır. Bu konuda Türkiye'den ciddi destek gören Tiflis ancak, elindeki kozu iyi kullanamamıştır. Devlet içerisindeki rüşvet ve yolsuzlukların önüne geçmekte zorlanan Shevardnadze yerini Saakashvili'ye bırakmıştır.

2007 yılına kadar Gürcistan dahilinde bulunan dört Rus askeri üssü, Gürcistan'ın NATO'ya üyeliği konusundaki en büyük engellerden biri durumundaydı. Kasım 2007'de son üssün de Rusya tarafından boşaltılmasıyla bu engel ortadan kalkmıştır. Ancak Güney Kafkasya'yı "arka bahçesi" olarak gören Rusya'nın "yakın çevre politikası" gereği sınırında NATO üyesi bir ülke görmeye tahammülü bulunmamaktadır. Bunu da ABD ile yakın ilişkiler kuran Saakashvili'nin Abhazya ve Güney Osetya'da istikrarı sağlamak adına yapmış olduğu askeri faaliyetlere müdahil olarak göstermiştir. Akabinde yaşanan Güney Osetya Savaşı'ndaki başarısızlık, Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliğini başka bahara bırakmıştır. NATO üyeliği konusunda umutlanan Gürcistan halkı hayal kırıklığına uğramıştır.

Savaş sonrası süreçte Gürcistan NATO üyeliği için gerekli kriterleri yerine getirmek adına çok çalışmıştır. Ancak 2016 yılında Gürcistan Savunma Bakanı'nın ABD'deki Atlantik Konseyi'nde, *“Bu salonda herkes Gürcistan'ın neden hala NATO üyesi olmadığını biliyor. Çünkü bunu Rusya istemiyor.”* (Kırım Haber Ajansı 2016) tarzındaki serzenişi, süreçteki en büyük engelin Rusya olduğunu açıkça göstermiştir.

Türkiye ve Gürcistan, enerji kaynaklarının yetersizliği nedeniyle özellikle petrol ve doğal gazda Rusya ve İran'a bağımlı durumdadır. Bu noktada enerjinin maliyeti ekonomide büyük bir paya sahip olmasından ötürü iki ülke için işbirliği ve ortaklık projeleri gereksinimi kaçınılmaz bir hal almıştır.

Türkiye ile Gürcistan arasındaki ekonomik işbirliği projeleri, iki ülke arasındaki iyi siyasi ilişkilerin birer meyvesi durumundadır. BTC petrol boru hattı projesi, Gürcistan'ın hem petrol ihtiyacının bir kısmını gidermiş hem de ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir. Aynı zamanda iki ülkenin Rusya ve İran'a olan enerji bağımlılığını da önemli ölçüde azaltmıştır.

BTC ile aynı güzergahta bulunan BTE sayesinde, petrolde olduğu gibi doğal gazda da Rusya'ya alternatif olabilme hususunda başarılı olunmuştur. Bu noktada Avrupa Birliği, TANAP ve TAP hatlarının güvenliğinin sağlanması adına önemli katkılarda bulunmuştur.

Yüksek elektrik enerjisi potansiyeli sayesinde Deriner Barajı da hem bölgenin elektrik ihtiyacını önemli ölçüde azaltmış hem de ikili ilişkilerin gelişmesinde etkili rol oynamıştır.

Tarihi “İpek Yolu”nu hayata geçirmek isteyen Avrupa, yine Rusya'ya alternatif olacak şekilde, Uzak Doğu'dan Avrupa'ya kesintisiz ve rahat bir ulaştırma sağlamak amacıyla TRACECA projesini hayata geçirmiş, TACIS ile de teknik destek konularında yardımda bulunmuştur. Proje kapsamında Türkiye ile Gürcistan arasında yer alan, “Demirden İpek Yolu” olarak da adlandırılan BTK demiryolu hattı, karayolu

ile ulaştırması zor ve maliyetli olan metaların taşınmasında kolaylık sağlayarak iki ülke arasındaki ticaret hacminin artışına zemin hazırlayacaktır.

Türkiye için Gürcistan ile yürütülen ortak projeler, ekonomik hedeflerin yanında, Avrupa ile Asya arasındaki köprü görevi sayesinde stratejik konumunu güçlendirerek bölgesel g olabilme, enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması hususunda AB'den destek isteyerek uluslararası platformda Güney Kafkasya'nın önemini ve itibarını arttırmak gibi siyasi hedefleri de içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan da Türkiye ile Gürcistan ilişkilerinin yolunda gitmesi oldukça önemlidir.

Abhazya ve Güney Osetya'daki sorunu zmek adına Saakashvili, ABD ve Batı'nın yanında olacağını düşünerek bariz bir hesap hatası yapmıştır. ABD özellikle siyasi ve ekonomik destek sağlama konularında Gürcistan'ı zmemiştir. Ancak askeri operasyonda fiilen orada bulunabileceğini düşünen Saakashvili bu noktada yanılmıştır. Netice itibariyle Güney Osetya savaşı kaybedilmiştir. Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Rusya tarafından tanınmıştır.

Gürcistan savaş sonrasında şunu net bir şekilde anlamıştır: Ne kadar Batı yönlü politika izlerse izlesin, stratejik ve ekonomik işbirliği projelerinde aktif rol oynarsa oynasın, bölgedeki Rusya'nın etkinliğini ve alt yapısını unutmaması gerekmektedir.

1992-1993 ve 2008 yıllarında alınan mağlubiyetler, Gürcistan ordusunun eğitimi ve askeri teçhizatının yetersiz olduğunu göstermiştir. Türkiye ile Gürcistan arasındaki askeri ilişkiler çerçevesinde, Gürcistan'ı NATO'ya entegre edebilmek amacıyla Türkiye'nin modern silah ve askeri eğitimler hususundaki rolü önemlidir.

Türkiye, Sovyetler döneminde ilişki kurmakta güçlük çekilen Orta Asya'daki Türk devletleriyle, Gürcistan ve Azerbaycan aracılığıyla ekonomik, kültürel ve siyasi bağ kurulabilmiştir. Rusya-İran-Ermenistan dikey ittifakı, Azerbaycan'ın da bulunduğu Türkiye-Gürcistan yatay eksendeki ittifakı zaruri hale getirmiştir. Bu bağlamda siyasi ve ekonomik işbirliği,  ülkenin de sınır ve enerji güvenliği açısından hayati önemi haiz durumdadır.

Güneyde Suriye'deki kaotik durum, Kuzey Irak'taki Kürt yönetiminin referandum ile bir devlet kurmak istemesi, Ankara yönetiminin Suriye politikası hususunda doğuda İran ile yaşadığı anlaşmazlık ve Ermenistan'a Dağlık Karabağ meselesinden dolayı uygulanan ambargo gibi sebeplerden ötürü Türkiye'nin sınır güvenliği tehdit altındadır. Bu noktada Ankara'nın Hazar ve Orta Asya'ya ulaşmasında tek güvenli yol durumundaki Gürcistan ile ilişkilerinin iyi olması enerji güvenliği açısından oldukça önemlidir.

Sınırlarındaki gerginliklerden ötürü Türkiye, komşuları ile ilişkilerinde problem çıkma olasılığını en alt seviyede tutmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ekonomi, siyasi ve güvenlik konularında stratejik ortağı olan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması adına barışçıl adımlar atılması doğrultusunda dış politikasını belirlemiştir. Güney Osetya Savaşı öncesi ve sonrasında, sonucun olumlu ya da olumsuz olması ile ilgilenmeyen Türkiye, taraf olmadığını göstererek bölgedeki güvenlik ve istikrarın tesis edilmesinden yana sergileyerek reel-politik bir tutum sergilemiştir.

Türkiye için Kafkasya'daki istikrar ve güven ortamı en öncelikli konu olmalıdır. Enerji projeleri ve geçiş koridorunda yer alması sayesinde bölgedeki stratejik rolü artan Gürcistan'ın Abhazya ile yaşamış olduğu problemlerin çözüm noktası, uluslararası bir merci olmak durumundadır. Bu hususta Türkiye her zaman Gürcistan'ın yanında yer almış ve Kafkasya İstikrar Paketi'nin kurulması yolunda öneride bulunmuştur. Bu girişim daimi istikrarın sağlanıp kalıcı çözümün uygulanabilmesi açısından önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ve Gürcistan bölgede enerji ticaret merkezi olabilme açısından tartışmasız en önemli iki stratejik ortak durumundadır. İkili ilişkilerde zaman zaman birtakım sıkıntılar oluşsa da “kazan-kazan” başlıklı her türlü projede iki ülke birbirine siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan destek olmak zorundadır. Bu çıkarımlar ışığında “Türkiye-Gürcistan İlişkileri ve Abhazya” konulu çalışmada “işbirliğinin artarak devam etmesi gerektiği” savı doğrulanmıştır. Ayrıca Gürcistan'ın Abhazya meselesinde daha yapıcı davranması gerekliliği ve değişen Kafkasya düzenini kabullenip mevcut durumunu daha da ileri götürmek adına daha net ve sağlam adımlar atması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağacan, K., 2004. Soğuk savaş sonrası Türkiye-Gürcistan ilişkileri, *21. Yüzyılda Türk dış politikası*, ss. 431-432, İdris Bal (Der.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akarıslan, M., 1995. *Milli mücadele dönemi Türk dış politikası ve Atatürk*. 2. Baskı. İstanbul: Arion Kitabevi.
- Aydın, M., 2013. Kafkasya ve Orta Asya'yla ilişkiler, *Türk Dış Politikası Cilt: II*, ss. 463-531, Baskın Oran (Ed.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bal, İ., 2004. Türkiye-Ermenistan ilişkileri, *21. Yüzyılda Türk dış politikası*, ss. 398-405, İdris Bal(Der.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Beygua, V., 2000. *Abhazya tarihi*. İstanbul: Nart Yayıncılık.
- Buttanrı, B., 2004. *Bölgesel güç Karadeniz*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Cecire, M.H., 2013. The merchant hegemon: Georgia's role in Turkey's Caucasus system, in *Georgian foreign policy the quest for sustainable securtiy*, Kakachia, K. & Cecire, M. (Eds.), pp. 111-125. Georgia: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Çiloğlu, F., 1998. *Rusya Fedarasyonu'nda ve Transkafkasya'da etnik çatışmalar*. İstanbul: Sinatle Yayınları.
- Demir, A.F., 2003. *Türk dış politikası perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demir, A.F., 2004. Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikası, *Türk dış politikasının analizi*, ss. 717-756, Faruk Sönmezoğlu (Der). 3. Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
- Demirağ, Y., 2007. Türkiye-Gürcistan ilişkileri, *Türkiye'nin avrasya macerası 1989-2006*, Mustafa Aydın (Der). Ankara: Nobel Yayınlevi.
- Dugin, A., 2014. *Rus jeopolitiği, Avrasyacı yaklaşım*, Vügar İmanov(çev). 8. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.

- Gökçe, C., 1979. *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya siyaseti*. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Hosking, G., 2001. *Russia and Russians, a history*. Cambridge: Harvard University Publishing.
- İlhan, S., 1993. *Türkiye'nin ve Türk dünyasının jeopolitiği*. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kasım, K., 2009. *Soğuk savaş sonrası Kafkasya*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Kurat, A.N., 1948. *Rusya tarihi*. 6. Baskı. Ankara: TTK Yayınları.
- Lang, D.M., 1997. *Gürcüler*, Neşenur Domaniç (çev.). İstanbul: Ceylan Yayıncılık.
- Mert, O., 2004. *Türkiye'nin Kafkasya politikası ve Gürcistan*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Okçu, Y., 1949. *Türk-Rus mücadelesi tarihi*. 2. Baskı. Ankara: Yeni Matbaa.
- Pamuk, M., 1995. *Kafkasya ve Azerbaycan'ın dününü, bugününü, yarını*. İstanbul: HARPAK Yayınları.
- Pazarcı, H., 2011. *Uluslararası hukuk*. 15. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Sapmaz, A., 2008. *Rusya'nın Transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Slider, D., 1995. Georgia, in *Armenia, Azerbaijan and Georgia country studies*, pp. 149-230, Glenn Curtis (Ed.). Washington, D.C.: US Government Printing Office.
- Sürmeli, S., 2001. *Türk-Gürcü ilişkileri (1918-1921)*. Ankara: Divan Yayıncılık.
- Tanrısever, F.O., 2002. *Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın Kafkasya politikası*. Ankara: İmge Yayınları.
- Tavkul, U., 2002. *Etnik çatışmaların gölgesinde Kafkasya*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H., 1988. *Osmanlı tarihi III. cilt 2. kısım*. 7. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Veliev, C. & Aslanlı, A., 2011. *Güney Kafkasya: toprak bütünlüğü, jeopolitik mücadeleler ve enerji*. Ankara: Berikan Yayınevi.

- Yalçınkaya, A., 2006. *Kafkasya'da siyasi gelişmeler: etnik düğümünden küresel kördüğümüne*. Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Yanar, S., 2002. *Türk Rus ilişkilerinde gizli güç: Kafkasya*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Yapıcı, U., 2002. *Türk dış politikasının yeni açılımları: Orta Asya ve Kafkasya*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Yenigün, C. & Bolat, M.A., 2010. Gürcistan: yeni dünyanın doğu batı sınırı, *Dünya çatışma bölgeleri ve konuları*, cilt I. ss. 457-481, İnat, K., Duran, B. ve Ataman, M. (Eds.). 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yerasimos, S., 2002. *Milliyetler ve sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüceer, N., 1996. *I. Dünya savaşı'nda Osmanlı ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan harekatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Sürekli Yayınlar

- Ağacan, K., 2004. Cevahati sorunu-Gürcistan Ermenilerinin artan özerklik talebi. *Stratejik Analiz Dergisi*. **4** (50), ss. 80-87.
- Ağacan, K., 2005. Kars-Tiflis demiryolu: Hayal gerçek mi oluyor?. *ASAM Günlük Küresel Değerlendirme Bülteni*.
- Alieva, L., 2000. Reshaping Eurasia: Foreign policy strategies and leadership assets In Post-Soviet South Caucasus. *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies Working Paper Series*. **Winter 1999-2000**, ss. 1-28.
- Aslan, C., 2009. Türk-Gürcü-Rus ilişkilerinin merkezindeki ülke: Abhazya. *Akademik Bakış Dergisi*. (16), ss. 1-13.
- Aslanlı, A., 2005. Bölgesel ve küresel dengeler açısından Abhazya sorunu. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*. (5), ss. 116-136.
- Canaşia, S. & Berdzenişvili, N., 1987. Türkiye'den haklı istemlerimiz. *Tarih ve Toplum Dergisi*. **8** (46), s. 241.
- Colarusso, J., 1995. Abkhazia. *Central Asian Survey*. **14** (1), ss. 75-96.
- Çelikpala, M., 2012. Başarısız devlet-demokratik model ülke sarmalında Gürcistan'ın 20 yılı. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*. **7** (14), ss. 1-35.
- Demirağ, Y., 2003. Kafkasya'da Türk ve Rus politikası. *Stratejik Analiz Dergisi*. (40), s. 77.
- Kanbolat, H., 2004. Gürcistan cumhurbaşkanı Mikhael Saakashvili: Siyasi bir lider olarak benim için örnek insan Atatürk'tür. *Stratejik Analiz Dergisi*. **5** (50), ss. 21-26.
- Kanbolat, H., 2007. Türkiye Saakashvili'nin elini güçlendiriyor. *Stratejik Analiz Dergisi*. (92), ss. 6-7.
- Kırzioğlu, M.F., 1968. Cenubi-Garbi Kafkas cumhuriyeti (Kars Milli Şura Hükümeti). *Türk Kültürü Dergisi*. **72**, ss. 948-968.

- Kobaidze, M.K., 1999. Minority identity and identity maintenance in Georgia. *Dept. Of Linguistics Working Papers*. **47**, ss. 149-168.
- Komahidze, N., 1997. Yakın geçmişte Türkiye-Gürcistan ilişkileri. *Mamuli Kültürel Dergi*. (3), ss. 13-16.
- Kun, T.C., 1991. Kafkasya (etnik-tarihi bir araştırma). *Kuzey Kafkasya*. **15** (83-84), ss. 45-51.
- Küçükyıldırz, C., 2012. Modern İpek Yolunda Bakü-Tiflis-Kars kesintisiz demiryolu hattı projesi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. **4** (16), ss. 59-64.
- Lohm, H., 2007. Javakheti after the Rose Revolution: Progress and regress in the pursuit of national unity in Georgia. *ECMI Working Paper*. **38**, ss. 1-45.
- Nan, S.A., 2010. The roles of conflict resolution scholars in Georgian-Abkhaz and Georgian-South Osetian conflict and conflict resolution. *Cambridge Review of International Affairs*. **23** (2), ss. 237-258.
- Overland, I., 2003. Defusing a ticking bomb? Disentangling international organisations in Samstkhe-Javakheti. *Norwegian Institute of International Affairs*. **646**, ss. 1-27.
- Öztarsu, M., F., 2013. Gürcistan'da Saakashvili dönemi sona erdi. *Stratejik Düşünce Dergisi*. **Kasım**, ss. 90-93.
- Pamir, N., 2004. Bakü Tiflis Ceyhan petrol boru hattı'nda son durum. *Panaroma Dergisi*. **Nisan** (3), ss. 1-9.
- Petersen, A., 2008. The 1992-93 Georgia-Abkhazia war: A forgotten conflict. *Caucasian Review of International Affairs*. **2** (4), ss. 9-21.
- Sezgin, M.N. & Ağacan, K., 2003. Dünden bugüne Ahıska Türkleri sorunu. *Ankara Çalışmaları Dizisi*. (14), s. 40.
- Sharashanidze, T., 2011. The role of Iran in the Caucasus. *Caucasus Analytical Digest*. **30**, ss. 2-4.
- Ulutam, E., 2010. Avrupa doğal gaz piyasasında yeni dengeler. *TOBB Ekonomik Forum Dergisi*. **Ağustos**, ss. 62-67.

Yılmaz, R., 2008. Gürcistan'da istikrar arayışı: 5 Ocak 2008 devlet başkanlığı ve 21 Mayıs 2008 parlamento seçimleri. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*. **3** (5), ss. 181-190.

Diğer Yayınlar

- Abhazya'yı Taniyan 5. Ülke*, 2011. <https://www.jinepsgazetesi.com/-11883.html> [erişim tarihi 13 Kasım 2017]
- Ağacan, K., 2005. Ermenistan-Gürcistan ilişkileri. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, [online] **Sonbahar** (19), <http://www.eraren.org/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=364> [erişim tarihi 24 Ağustos 2017].
- Alsirt, F.T., (2009). Bağımsızlık sonrası Gürcistan'ın yeniden yapılanması ve bu süreçte Türkiye ile ilişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara:Atılım Üniversitesi SBE.
- Aras, O.N., 2005. Bakü-Ceyhan tüm bölgenin yararına olacak. *Aksiyon Haftalık Haber Dergisi* [online] 28 Eylül 2005, <http://ortakpayda.com/articles.php?ID=2264> [erişim tarihi 27 Kasım 2017]
- Ataş, A., (2006). Rusya Federasyonu ve ABD'nin Güney Kafkasya politikaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Atatürk'ün İzinde*, 2006. <http://www.milliyet.com.tr/ataturk-un-izinde/dunya/haberdetayarsiv/29.01.2006/144104/default.htm> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Ayas, Z., (2015). Putin dönemi Güney Kafkasya'da Avrasyacılık uygulamaları ve Abhazya örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Babakuş, S., Saran, M., & Cicioğlu, F., 2012. Abhazya Cumhuriyeti'nin yasal statüsünün uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi. *Nart Dergisi* [online] (84), <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/745-abhazya-n%C4%B1n-yasalstat%C3%BCs%C3%BCn%C3%BCn-de%C4%9Ferlendirmesi.html> [erişim tarihi 13 Kasım 2017]
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı*, 2011. <http://salamnews.org/tr/infografik/show/33/baku-tiflis-ceyhan-petrol-boru-hatti> [erişim tarihi 07 Kasım 2017]
- Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı Açıldı*, 2017. <http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor-6-2069568/> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]

- Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu'nda İlk Tren Mersin'e Hesaplanandan 10 Saat Erken Ulaştı*, 2017. <http://www.milliyet.com.tr/baku-tiflis-kars-demiryolu-nda-ilk-tren-mersin-yerelhaber-2382517/> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Başbakan Yıldırım'dan Gürcü Mevkidaşıyla Ortak Açıklama*, 2017. <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-yildirim-dan-gurcu-siyaset-2455583/> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- BP, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, 2017. https://www.bp.com/tr-tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/BTC.html [erişim tarihi 07 Kasım 2017]
- Chirikba, V., 2010. "Devletlerarası hukuk açısından Abhazya Cumhuriyeti'nin yasal konumu ve statüsü", *Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği Konferansı Bildiriler*, 30-31 Mayıs 2009, İstanbul: CSA Global Publishing, ss. 18-31.
- CIA, The World Factbook: Georgia, 2017. [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> [erişim tarihi 11 Mayıs 2017]
- Çelebioğlu, T., (2005). 1990 sonrası Türkiye-Gürcistan ilişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul:Marmara Üniversitesi TAE.
- De Waal, T., 2011. Georgia's choices: Charting a future in uncertain times. [online] Washington, D.C.: Carnegie Endowment of International Peace, http://carnegieendowment.org/files/georgias_choices.pdf [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- DEİK, 2012. Gürcistan ülke bülteni. [online] <https://www.deik.org.tr/uploads/gurcistan-ulke-bulteni.pdf> [erişim tarihi 22 Mayıs 2017]
- Demir İpekyolu'nda İlk Sefer*, 2017. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/demir-ipekyolunda-ilk-sefer,So-IkyyrGUOHSS3RFc5Rzg> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Abhazya Bölgesine Sefer Yapan Gemiler Hakkında, 2016. [online] <http://www.denizticaretodasi.org.tr/sayfalar/sirkulerdetay.aspx?duyuru=8826> [erişim tarihi 05 Kasım 2017]

- Ece, J.N. & Açikel, A.E., 2011. Uluslararası deniz hukukunda kıyı devletinin gemilere el koyma yetkisinin sınırları. *Gürcistan'ın Karadeniz'de seyreden gemilere el koyması*. Trabzon: ORSAM.
- Erdil, M., 2013. Bay bay NABUCCO. *Hürriyet* [online] 27 Haziran 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/bay-bay-nabucco-23594472> [Erişim tarihi 14 Kasım 2017].
- Evren, D., (2012). Saakashvili dönemi Gürcistan dış politikası. *Yüksek Lisans Tezi*. Yalova: Yalova Üniversitesi SBE.
- Fuller, E., 1992. Abkhazia on the brink of Civil War. Radio Free Europe/Radio Liberty Research Report.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması, 2017. [online] http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/uluslararası_mevzuat/GURCISTAN.htm [erişim tarihi 05 Kasım 2017]
- Georgia Population*, 2017. <http://www.worldometers.info/world-population/georgia-population/> [erişim tarihi 28 Kasım 2017]
- Geostat, External Trade, 2017. [online] http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=134&lang=eng [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Geostat, General Population Census, 2014. [online] http://census.ge/files/results/Census_release_ENG.pdf [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Güder, İ., 2017. Bakü-Tiflis-Kars demiryolunda ilk tren yola çıktı. *Anadolu Ajansı* [online] 30 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/baku-tiflis-kars-demiryolunda-ilk-tren-yola-cikti/951643> [erişim tarihi 08 Kasım 2017]
- Günay, A.C., (2012). Gürcistan sorunları bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun politikaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Gürcistan Coğrafyası*, [Tarih Yok]. <http://www.gdd.org.tr/syf-Gurcistan-Cografyasi> [erişim tarihi 27 Kasım 2017]

- Gürcistan Neden Hala NATO Üyesi Değil*, 2016. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/gurcistan-neden-hala-nato-uyesi-degil/145934/> [erişim tarihi 16 Kasım 2017]
- Gürcistan Sınırında Türk Gemisine El Koyuldu*, 2013. <http://www.haber7.com/guncel/haber/1004772-gurcistan-sinirinda-turk-gemisine-el-koyuldu> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Gürcistan*, 2017. <http://www.wikiwand.com/tr/G%C3%BCrcistan#> [erişim tarihi 29 Kasım 2017]
- Gürcistan'a Pasaportsuz Geçiş Başladı*, 2011. <http://www.trthaber.com/haber/ekonomi/gurcistana-pasaportsuz-gecis-basladi-19573.html> [erişim tarihi 05 Kasım 2017]
- Gürcistan-Nüfus Bilgileri*, 2017. https://www.turkcebilgi.com/g%C3%BCrcistan_n%C3%BCfus_bilgileri [erişim tarihi 29 Kasım 2017]
- Gürcüler*, 2017. <http://www.wikiwand.com/tr/G%C3%BCrc%C3%BCler> [erişim tarihi 29 Kasım 2017]
- Hille, C., 2010. Devletlerarası hukukta Abhazya'nın tanınması. *Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği Konferansı Bildiriler*, 30-31 Mayıs 2009, İstanbul: CSA Global Publishing, ss. 32-42.
- International Crisis Group, 2006. Abkhazia today. [online] 15 September 2006, (176), ss.1-28, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/176-abkhazia-today.pdf> [Erişim tarihi 13 Kasım 2017].
- International Republican Institute, 2004. Georgian national voter study. [online] 11-17 February 2004, <http://www.iri.org/sites/default/files/2004%20February%20Survey%20of%20Georgian%20Public%20Opinion,%20February%2011-17,%202004.pdf> [Erişim tarihi 24 Ağustos 2017].
- Jintcharadze, N., (2014). Gürcistan Gül Devrimi ve dış politik sonuçları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kanbolat, H., 2008. Güney Osetya sorunu nedir? *Hürriyet* [online] 12 Ağustos 2008, <http://www.hurriyet.com.tr/guney-osetya-sorunu-nedir-9643219> [Erişim tarihi 21 Ağustos 2017].

- Kanbolat, H., 2014. Türkiye-Abhazya ilişkilerinde yeni dönem. [online] 10 Eylül 2014, <http://www.gusips.net/news/7842-turkiye-abhazya-iliskilerinde-yeni-donem.html> [erişim tarihi 14 Kasım 2017]
- Keleş, S.Ş., 2014. Türkiye-Gürcistan ilişkileri. *İzmir Ticaret Odası*. [online] http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2014/01subat_gurcistan.pdf [Erişim tarihi 01 Kasım 2017].
- Kıyman, B., 2009. NABUCCO. *İzmir Ticaret Odası* [online] http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/nabucco_projesi_25.06.2012%2012-44-22.pdf [Erişim tarihi 09 Kasım 2017].
- Konopedia, Gürcistan'ın Nüfus Yapısı, 2017. [online] http://konopedia.net/index.php?title=G%C3%BCrcistan%27%C4%B1n_n%C3%BCfus_yap%C4%B1s%C4%B1 [erişim tarihi 29 Kasım 2017]
- Kvarchelia, L., 2010. Abhazya'nın geleceği üzerinde tehditler ve fırsatlar. *Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği Konferansı Bildiriler*, 30-31 Mayıs 2009, İstanbul: CSA Global Publishing, ss. 53-59.
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, Economic Review: Foreign Trade, 2017, <http://www.economy.ge/?page=ecoreview&s=20> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Minorityrights, Georgia, 2018. <http://minorityrights.org/country/georgia/> [erişim tarihi 12 Aralık 2017]
- NABUCCO Projesi İptal Oldu*, 2013. https://www.ntv.com.tr/ekonomi/nabucco-projesi-iptal-oldu.jFjrPgRHu06_MlSYgc7OSw [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Overeem, P., 1992. Report of a UNPO coordinated human rights mission to Abkhazia and Georgia. UNPO.
- Papşu, M., 2005. Gürcüstan-Abhazya anlaşmazlığının dünü, bugünü, çözüm perspektifleri. [online] <http://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/85-gurcistan-abhazya-anlasmazliginin-dunu.html> [erişim tarihi 10 Kasım 2017]
- Republic of Abkhazia (Apsny)*. 2017. <http://abkhazworld.com/aw/abkhazia> [erişim tarihi 13 Kasım 2017]

- Sadıgıbeyli, R., (2002). Stability in the South Caucasus: The role of Russia and Turkey. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara:Bilkent Üniversitesi SBE.
- Saraç, N., 2006. Acara'da Hristiyanlığı yayma çabaları sürüyor. *Global Yorum İnternet Dergisi* [online] <http://diplomatikgozlem.com/haber/acara-da-hristiyanligi-yayma-cabaları-suruyor> [Erişim tarihi 22 Ağustos 2017].
- Shantadze, B., (2006). Gürcistan'ın komşuları ile ilişkileri ve jeopolitik etkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Sheets, L.C., 2010. Uluslararası sistem çerçevesinde Abhazya'nın güvenlik ve meşruiyet sorunu. *Abhazya'nın Bağımsızlığı ve Kafkasya'nın Geleceği Konferansı Bildiriler*, 30-31 Mayıs 2009, İstanbul: CSA Global Publishing.
- Sırbistan, Azerbaycan'dan Avrupa'ya ABD Liderliğindeki Doğal Gaz Boru Hattından Katılacak, 2015. http://rusvesna.su/third_world/1432817386 [erişim tarihi 27 Kasım 2017]
- Şahin, M., (1999). Gürcistan'ın siyasi coğrafyası. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Şimşek, N., (2015). Bağımsızlık sonrası dış politika bağlamında gürcistan ve Gürcistan-Türkiye ilişkilerinin boyutları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi SBE.
- Taşkın, M., (2006). Bağımsızlığından sonra Gürcistan Türkiye ilişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE.
- TİKA, 2013. *Türkiye kalkınma yardımları raporu*. Ankara.
- TİKA'nın Gürcistan'da Yenilediği Okullar Açıldı. 2009. <https://emlakkulisi.com/tikanin-gurcistanda-yeniledigi-okullar-acildi/24270> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Tokgöz, İ., (2009). Bağımsızlık sonrası Gürcistan-Türkiye ilişkileri (1991-2004). *Yüksek Lisans Tezi*. Kars: Kafkas Üniversitesi SBE.
- Toprak, N.G., 2013. Avrasya doğal gaz Boru hattı projeleri özelinde Kafkasya üzerine bir değerlendirme. *International Conference on Eurasian Economies*, 17-18 Eylül 2013, St.Petersburg, Rusya: Beykent Üniversitesi, ss. 983-990.

- Torun, A., (2006). Türkiye'nin jeoekonomik stratejilerinde Gürcistan'ın yeri. *Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale:18 Mart Üniversitesi SBE.
- TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri: Ülkelere Göre Dış Ticaret, 2017, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Türk Gemilerine Gürcistan Darbesi*, 2009. <http://www.hurriyet.com.tr/turk-gemilerine-gurcistan-darbesi-12345346> [erişim tarihi 16 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA), 2017d, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulasirma-koridoru.tr.mfa> [erişim tarihi 09 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Gürcistan'ın Ekonomisi, 2017ç, <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-ekonomisi.tr.mfa> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Gürcistan'ın Siyasi Görünümü, 2017a, <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Şubat, 2017c, <http://www.mfa.gov.tr/subat.tr.mfa> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Cumhurbaşkanları Üçlü Zirvesi Tiflis'te Gerçekleştirildi 2017b, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-gurcistan-cumhurbaskanlari-uclu-zirvesi-tiflis-te-gerceklestirildi.tr.mfa> [erişim tarihi 06 Kasım 2017]
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Dış İlişkiler: Gürcistan, 2017, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/G%C3%BCrcistan;jsessionid=J9Q6S9jBo5Vc8H3lcejK9mwAGopW3ZvOmEPKGuXZh1o036evC13t!-428348192?_afLoop=2303387577759765&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D2303387577759765%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D1brfq9d1wm_4 [erişim tarihi 24 Mayıs 2017]

- Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, 2017, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> [erişim tarihi 08 Kasım 2017]
- Türkiye'nin Kuzey Kanadınız*, 2001. <http://www.milliyet.com.tr/2001/10/07/guncel/gun03.html> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan'dan Ortak Askeri Eğitim*. 2017. <http://aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-gurcistan-azerbaycandan-ortak-askeri-egitim/922241> [erişim tarihi 18 Kasım 2017]
- UNPO, 1992. *Report of a UNPO mission to Abkhazia, Georgia and the Northern Caucasus*. November.
- Yalçınkaya, A., 2003. Kafkaslarda "Türki" kavimleri: Çerkesler, Abhazlar, Kabardeyler, Adigeler, Çeçenler, İnguşlar, Dağıstanlılar ve diğerleri [online] http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0212_kafkaslarda.htm [Erişim tarihi 27 Kasım 2017].
- Yöndemli, A., (2009). Soğuk Savaş sonrası Gürcistan dış politikası ve Türkiye'ye etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara:Ufuk Üniversitesi SBE.

